

Ινστιτούτο Εργασίας Κύπρου ΠΕΟ

Έκθεση για την Οικονομία και την Απασχόληση 2025

Έκθεση για την Οικονομία και την Απασχόληση
2025

Λευκωσία
Νοέμβριος 2025

Αρχέρμου 29, (Μέγαρο ΠΕΟ), 1045 Λευκωσία
Τηλ. 22877673, Φαξ 22877672
Email: info@inek.org.cy
Web: www.inek.org.cy

Η μελέτη εκπονήθηκε από ομάδα συνεργατών του Ινστιτούτου Εργασίας Κύπρου ΠΕΟ με βασικό συντελεστή και επιστημονικό υπεύθυνο τον Ηλία Ιωακείμογλου.

Πίνακας περιεχομένων

Πρόλογος της προέδρου του Δ.Σ. του ΙΝΕΚ-ΠΕΟ	11
Εισαγωγή του Γενικού Διευθυντή του ΙΝΕΚ-ΠΕΟ	13
Περίληψη και συμπεράσματα 2025	17
Κεφάλαιο 1. Οι μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες τάσεις της διεθνούς οικονομίας	23
Κεφάλαιο 2. Η αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της εργασίας και η άνοδος της κερδοφορίας	39
Κεφάλαιο 3. Η απασχόληση και η ανεργία	67
Κεφάλαιο 4. Μισθοί, πληθωρισμός και ανταγωνιστικότητα	75
Κεφάλαιο 5. Η Κυπριακή οικονομία κατά το 2024-2025	83
Κεφάλαιο 6. Οι κινητήριες δυνάμεις της Κυπριακής οικονομίας	97

Πίνακας διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1. Διαφορά του ΑΕΠ από την δυνητική παραγωγή στις χώρες της ΕΕ-15 και στην Κύπρο (2025).

Διάγραμμα 1.2. Δείκτης αβεβαιότητας ως προς την άσκηση οικονομικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Διάγραμμα 1.3. Ρυθμός μεγέθυνσης του δυνητικού ΑΕΠ στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης και στην Κύπρο (1965-2024).

Διάγραμμα 1.4. Δείκτες παραγωγικότητας και συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ετήσιες % μεταβολές).

Διάγραμμα 1.5. Ετήσιες μεταβολές της παραγωγικότητας της εργασίας στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (1960-2024).

Διάγραμμα 1.6. Παραγωγικότητα του παγίου κεφαλαίου στην ΕΕ-15 και στην Κύπρο (έτος 1995 =100, υπολογισμός σε τρέχουσες τιμές).

Διάγραμμα 1.7. Μεριδία της εργασίας στο ΑΕΠ (αμοιβές εργασίας ως ποσοστό του ΑΕΠ (1960-2024, υπολογισμός σε τρέχουσες τιμές, εξαιρείται η Ιρλανδία).

Διάγραμμα 1.8. Περιθώριο κέρδους επί του κόστους εργασίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 15 και στην Κύπρο (1970-2024)

Διάγραμμα 2.1. Μέσος χρηματικός μισθός (τρέχουσες μεταβολές και δείκτης με βάση το έτος 2006 =100, τριμηνιαία στοιχεία 2006:1-2025:2 εποχικά διορθωμένα).

Διάγραμμα 2.2. Μέσος χρηματικός μισθός και ποσοστό απασχόλησης (ποσοστό απασχόλησης = αριθμός απασχολουμένων ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού, τριμηνιαία στοιχεία 2006:1-2025:2 εποχικά διορθωμένα).

Διάγραμμα 2.3. Αγοραστική δύναμη μικτών ετήσιων αποδοχών εργασίας ανά μισθωτό στις χώρες της νότιας Ευρώπης 2005-2025, (έτος 2005 = 100, σε σταθερές τιμές).

Διάγραμμα 2.4α. Ετήσιες αποδοχές εργασίας* ανά μισθωτό στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά το 2025 σε χιλιάδες ευρώ.

Διάγραμμα 2.4β. Αγοραστική δύναμη των ετήσιων αποδοχών εργασίας ανά μισθωτό στις χώρες της ΕΕ-27 κατά το 2025 (σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης, Κύπρος = 100).

Διάγραμμα 2.4γ. ΑΕΠ ανά κάτοικο υπολογισμένο ως αγοραστική δύναμη στις χώρες της ΕΕ-27 κατά το 2025 (σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης, Κύπρος = 100).

Διάγραμμα 2.5. Αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού (πραγματικός μισθός, έτος βάσης 2006=100 (στοιχεία 2006:1-2025:2, εποχικά διορθωμένα).

Διάγραμμα 2.6. Συσχέτιση του μεριδίου της εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα με το ποσοστό ανεργίας (τριμηνιαία στοιχεία 2011:1-2025:2, εποχικά διορθωμένα, εξαιρείται το 2020).

Διάγραμμα 2.7. Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στις χώρες της νότιας Ευρώπης (2010:1-2025:2, τριμηνιαία στοιχεία, κινητός μέσος 4 τριμήνων).

Διάγραμμα 2.8. Ανταγωνιστικότητα κόστους εργασίας και ανταγωνιστικότητα τιμών στην Κύπρο σε σύγκριση με το αντίστοιχο μέγεθος στις 27 χώρες της ΕΕ (έτος βάσης 2005=100, 2005:1-2025:2, ανταγωνιστικότητα = αντίστροφο της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας).

Διάγραμμα 2.9. Εισοδήματα του συνόλου των μισθωτών και του κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα (κέρδη, τόκοι και πρόσδοδοι, προ φόρων και αποσβέσεων, εξαιρούνται το εισόδημα εργασίας και το προϊόν των αυτοαπασχολουμένων, σταθερές τιμές 2010, έτος 2006=100, στοιχεία 2006:1-2025:2, εποχικά διορθωμένα).

Διάγραμμα 2.10. Εισοδηματικό μερίδιο του κεφαλαίου % της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στον επιχειρηματικό τομέα (εξαιρούνται το εισόδημα εργασίας και το προϊόν των αυτοαπασχολουμένων, 2006:1-2025:2, τριμηνιαία στοιχεία εποχικά διορθωμένα, κινητός μέσος 4 τριμήνων).

Διάγραμμα 2.11. Η σχέση μισθών και παραγωγικότητας της εργασίας (2006:1 έως 2025:2, τριμηνιαία στοιχεία εποχικά διορθωμένα).

Διάγραμμα 2.12. Μερίδιο της στο ακαθάριστο προϊόν του συνόλου της οικονομίας και του επιχειρηματικού τομέα (2006:1 έως 2025:2 με εξαίρεση το έτος της πανδημίας 2020, τριμηνιαία στοιχεία εποχικά διορθωμένα).

Διάγραμμα 2.13. Συσχέτιση του μεριδίου της εργασίας* στον κλάδο των καταλυμάτων** με το ποσοστό ανεργίας (στοιχεία 2005-2023, εξαιρείται το 2020).

Διάγραμμα 2.14. Προσδιοριστικοί παράγοντες του συνόλου των αμοιβών εργασίας στον κλάδο των καταλυμάτων (NACE 55, ετήσια στοιχεία 2005-2023, διορθωμένα για το 2020).

Διάγραμμα 2.15. Εθνικός κατώτατος μισθός και ΑΕΠ ανά κάτοικο στις χώρες της ΕΕ, 2025, σε Ισοτιμίες Αγοραστικής Δύναμης.

Διάγραμμα 2.16. Εθνικός κατώτατος μισθός και δυνητική παραγωγικότητα της εργασίας στις χώρες της ΕΕ, δεύτερο εξάμηνο του 2025, σε Ισοτιμίες Αγοραστικής Δύναμης. .

Διάγραμμα 2.17. Ετήσιες % μεταβολές του μέσου και του κατώτατου μισθού.

Διάγραμμα 3.1. Πραγματικό ΑΕΠ, αριθμός απασχολουμένων και παραγωγικότητα της εργασίας (ετήσιες % μεταβολές, τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα).

Διάγραμμα 3.2. Ποσοστό ανεργίας (τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα).

Διάγραμμα 3.3. Εργατικό δυναμικό και αριθμός απασχολουμένων (τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2).

Διάγραμμα 3.4. Ποσοστό ανεργίας, εργατικό δυναμικό και αριθμός απασχολουμένων.

Διάγραμμα 3.5. Εξάρτηση των μεταβολών του ποσοστού ανεργίας από τις εκατοστιαίες μεταβολές του ΑΕΠ (2007:1-2025:2).

Διάγραμμα 4.1. Απώλειες της αγοραστικής δύναμης των μέσων αποδοχών εργασίας μετά το 2012 (ετήσια στοιχεία 1995-2024, εξαιρείται το 2020).

Διάγραμμα 4.2. Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή (εκτός τιμών ενέργειας, τροφίμων, οινοπνευματωδών ποτών και καπνού), έτος 2000=100.

Διάγραμμα 4.3. Τιμές εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών, κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και μέσο περιθώριο κέρδους* στον επιχειρηματικό τομέα (2006:1-2024:2).

Διάγραμμα 5.1. Ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ (τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα).

Διάγραμμα 5.2. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (σε εκατομμύρια ευρώ και σταθερές τιμές 2010, τριμηνιαία στοιχεία των ετών 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα).

Διάγραμμα 5.3. Ικανότητα χρηματοδότησης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και καθαρό απόθεμα παγίου κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα (τριμηνιαία στοιχεία 2006:1-2025:2, εποχικά διορθωμένα, σε τιμές 2010, κινητοί μέσοι 4 τριμήνων).

Διάγραμμα 5.4. Συμβολή του εμπορικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών στην διαμόρφωση του ΑΕΠ και αντίστοιχη συμβολή της εσωτερικής ζήτησης (σε εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ, 2014-2025).

Διάγραμμα 5.5. Συμβολή της επένδυσης παγίου κεφαλαίου, της κατανάλωσης και των εισαγωγών στη διαμόρφωση του ΑΕΠ (% του ΑΕΠ, 2006-2025, εκτίμηση Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2025 με βάση το εννεάμηνο).

Διάγραμμα 5.6. ΑΕΠ, δυνητικό ΑΕΠ και παραγωγικό χάσμα (σε σταθερές τιμές 2010, παραγωγικό χάσμα = Απόκλιση τρέχοντος ΑΕΠ από το δυνητικό ΑΕΠ, σε % μονάδες του δυνητικού ΑΕΠ για την περίοδο 2005:1-2025:2).

Διάγραμμα 5.7. Παραγωγικότητα εργασίας (2006:1=100, ΑΕΠ σε σταθερές τιμές ανά απασχολούμενο. Εποχικά διορθωμένα τριμηνιαία στοιχεία, 2006:1- 2025:2).

Διάγραμμα 5.8. Δείκτης κερδοφορίας (απόδοση παγίου κεφαλαίου) στον επιχειρηματικό τομέα.

Διάγραμμα 5.9. Εισοδηματικό μερίδιο των μισθωτών του επιχειρηματικού τομέα και ποσοστό ανεργίας.

Διάγραμμα 5.10. Μέσο περιθώριο κέρδους ως προς το κόστος εργασίας και παραγωγικότητα του κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα, 2006:1 έως 2025:2 με εξαίρεση το 2020.

Διάγραμμα 5.11. Δείκτες επενδυτικής προσπάθειας: (α) Ρυθμός συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα (καθαρές επενδύσεις ως ποσοστό του κεφαλαιακού αποθέματος, σε σταθερές τιμές 2010), και (β) Επενδύσεις παγίου κεφαλαίου % των εισοδημάτων του κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα. (περίοδος 2006:1 έως 2025:2. Στοιχεία διορθωμένα με τις εποχικές διακυμάνσεις, κινητοί μέσοι 4 τριμήνων).

Διάγραμμα 6.1. Παραγωγικό χάσμα ως ποσοστό του δυνητικού ΑΕΠ (2005-2025, παραγωγικό χάσμα = εκατοστιαία διαφορά τρέχοντος ΑΕΠ από το δυνητικό ΑΕΠ).

Διάγραμμα 6.2. Επίπτωση του παραγωγικού χάσματος % του δυνητικού ΑΕΠ στον πληθωρισμό (αποπληθωριστής του ΑΕΠ, τριμηνιαία στοιχεία 2015:1-2025:2, παραγωγικό χάσμα = εκατοστιαία διαφορά τρέχοντος ΑΕΠ από το δυνητικό ΑΕΠ).

Διάγραμμα 6.3. Η συμβολή των εξαγωγών και των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στη διαμόρφωση του ΑΕΠ (% του ΑΕΠ, 2006-2025).

Διάγραμμα 6.4. Αγοραστική δύναμη συνόλου μισθών και όγκος ιδιωτικής κατανάλωσης (μισθοί = αμοιβές εργασίας μισθωτών μείον εργοδοτικές εισφορές, τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα, κινητοί μέσοι 4 τριμήνων).

Διάγραμμα 6.5. Συσχέτιση ιδιωτικής κατανάλωσης και ΑΕΠ (ετήσιες % μεταβολές, σε τιμές 2010).

Διάγραμμα 6.6. Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών και εσωτερική ζήτηση (εκατ. ευρώ ανά τρίμηνο σε τιμές 2010).

Διάγραμμα 6.7. Διείσδυση* των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στην εσωτερική αγορά και απόδοση** του παγίου κεφαλαίου* (2006:1-2025:2, τρίμηνο 2006:1=100, κινητοί μέσοι 4 τριμήνων).

Διάγραμμα 6.8. Η συμβολή των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στην διαμόρφωση του ΑΕΠ (2013-2025).

Διάγραμμα 6.9. Αριθμός απασχολούμενων και ΑΕΠ (σε τιμές 2010, ετήσιες % μεταβολές, κινητοί μέσοι 4 τριμήνων. Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα).

Διάγραμμα 6.10. Ποσοστό ανεργίας (αριθμός απασχολούμενων % του εργατικού δυναμικού) και αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού.

Διάγραμμα 6.11. Συσχέτιση των μεταβολών της παραγωγικότητας της εργασίας και των μεταβολών του ΑΕΠ (τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2 εποχικά διορθωμένα, εξαιρείται το έτος 2020).

Διάγραμμα 6.12. Ετήσιες % μεταβολές του μοναδιαίου κόστους εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα (τρέχουσες τιμές, κινητός μέσος τεσσάρων τριμήνων).

Διάγραμμα 6.13. Αποπληθωριστής του ΑΕΠ, κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και απόδοση κεφαλαίου* στον επιχειρηματικό τομέα.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ Δ.Σ. ΤΟΥ ΙΝΕΚ-ΠΕΟ

Στις μεγάλες χώρες της Ευρώπης, και γενικότερα στις χώρες του «ώριμου» καπιταλισμού που ξεκίνησαν την ανάπτυξή τους από πολύ παλιά, η τελευταία πενταετία χαρακτηρίζεται από τις χειρότερες παραγωγικές επιδόσεις των εξήντα τελευταίων ετών. Η αύξηση του ΑΕΠ, σε σταθερές τιμές, στην ευρωζώνη επιβραδύνθηκε στην διάρκεια του 2025 και κινήθηκε κάτω από το 1% όπως και οι αυξήσεις της παραγωγικότητας. Ο αντίκτυπος των δασμών που επιβλήθηκαν από τις ΗΠΑ αναμένεται να μειώσει την αύξηση του ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά περίπου μισή εκατοστιαία μονάδα στη διάρκεια του 2026 με τις αρνητικές επιπτώσεις να εξασθενούν βαθμιαία στο μέλλον. Αντίθετα, η οικονομική κατάσταση στις χώρες της Νότιας Ευρώπης, που ευνοούνται από ένα μεγάλο τουριστικό κύμα στην Μεσόγειο, είναι σαφώς καλύτερη, και οι επιπτώσεις από τις αυξήσεις των δασμών αναμένεται να είναι περιορισμένες, ιδιαίτερα δε στην Κύπρο αναμένεται να είναι η μικρότερη μεταξύ όλων των αναπτυγμένων χωρών. Έτσι, σε διεθνή σύγκριση, η αύξηση του κυπριακού ΑΕΠ αναμένεται να διατηρηθεί σε υψηλά επίπεδα κατά το 2025 (2,5%).

Αυτή η σχετικά υψηλή επίδοση της Κυπριακής οικονομίας είναι σημαντική, μεταξύ άλλων και για την κατάσταση που διαμορφώνεται στην αγορά εργασίας. Όπως δείχνει η εφετινή έκθεση του ΙΝΕΚ ΠΕΟ, με ποσοστό μεγέθυνσης της οικονομίας κατά 2,5% (που είναι η πρόβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Κύπρο), θα έπρεπε να αναμένουμε ότι το ποσοστό ανεργίας δεν θα μεταβληθεί και θα παραμείνει στην περιοχή του 4,5%. Με χαμηλό ποσοστό ανεργίας, όμως, είναι ευνοϊκές οι συνθήκες για τις διεκδικήσεις του κόσμου της εργασίας να επιτύχει υψηλότερες αποδοχές. Ήδη κατά το 2025, η αύξηση της αγοραστικής δύναμης του μέσου μισθού εκτιμάται ότι θα ανέλθει 2,7%. Αυτή η πρόβλεψη, ισχύει, βεβαίως, με την προϋπόθεση ότι δεν θα υπάρξουν έκτακτες, απρόβλεπτες εξελίξεις, συνήθως προερχόμενες από πολιτικές αποφάσεις, που θα μετατρέψουν σημαντικά την κατάσταση στην αγορά εργασίας. Επομένως, χρειάζεται επαγρύπνηση εκ μέρους των συνδικαλιστικών οργανώσεων της μισθωτής εργασίας και διεκδικήσεις για επαναρρύθμιση της αγοράς εργασίας έτσι ώστε να προστατευτούν οι συνθήκες και οι όροι εργασίας κατηγοριών εργαζομένων, όπως των εργαζομένων που βρίσκονται στο φάσμα του κατώτατου μισθού, των μεταναστών, των εργαζομένων με ευέλικτες μορφές απασχόλησης και γενικότερα των εργαζομένων που δεν καλύπτονται από συλλογικές συμβάσεις εργασίας, που είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στις αυθαιρεσίες των εργοδοτών.

Στις διεκδικήσεις μας θα έπρεπε να πάρουμε υπόψη μας ότι οι δείκτες κερδοφορίας των επιχειρήσεων έχουν αυξηθεί θεαματικά και δεν ισχύει ότι οι επιχειρήσεις "δεν αντέχουν" μεγάλες αυξήσεις των μισθών. Η έκθεση του ΙΝΕΚ τεκμηριώνει με βάση τα επίσημα στατιστικά στοιχεία ότι τα περιθώρια βελτίωσης των μισθών είναι πολύ μεγάλα, διότι δεν κινδυνεύει από τις μισθολογικές αυξήσεις ούτε η ικανότητα χρηματοδότησης των επιχειρήσεων προκειμένου να υλοποιήσουν παραγωγικές επενδύσεις, ούτε η ανταγωνιστικότητά τους. Αντιθέτως, οι αυξήσεις των μισθών θα ευνοήσουν την ιδιωτική κατανάλωση των χαμηλότερων εισοδημάτων, την ζήτηση που απευθύνεται στην εγχώρια παραγωγή, και θα αυξήσουν το ΑΕΠ. Με άλλα λόγια, δεν θα πρέπει να θεωρούμε τους μισθούς μόνο ως κόστος για τις επιχειρήσεις αλλά και ως ζήτηση η οποία απευθύνεται κυρίως στις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην εγχώρια αγορά. Εξάλλου οι διεθνείς οργανισμοί κατά τα τελευταία έτη υπογραμμίζουν την ευνοϊκή

επίπτωση των αυξήσεων των μισθών στην εγχώρια ζήτηση.

Σε αυτά τα πλαίσια, επιτύχαμε κατά το 2025 συμφωνία σχετικά με την ΑΤΑ, η οποία οδηγεί στην επαναφορά της πλήρους απόδοσης της ΑΤΑ, στοιχείο υποβοηθητικό για τη διατήρηση της αγοραστικής δύναμης των μισθών. Σημασία για το πιο χαμηλόμισθο κομμάτι των μισθωτών, αυτό που αμείβεται με τον κατώτατο μισθό, είναι και η απόδοση της ΑΤΑ στον κατώτατο μισθό σωρευτικά κάθε δύο χρόνια. Η απόδοση της ΑΤΑ σε όλους τους εργαζόμενους παραμένει στον ορίζοντα των διεκδικήσεων μας.

Σωτηρούλα Χαραλάμπους
Πρόεδρος Δ.Σ. ΙΝΕΚ-ΠΕΟ
Γενικός Γραμματέας ΠΕΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΥ ΙΝΕΚ-ΠΕΟ

Η εφετινή έκθεση του Ινστιτούτου αναδεικνύει ως κυριότερο ζήτημα για τον κόσμο της εργασίας σήμερα, την ανάγκη για την διόρθωση που πρέπει να υπάρξει στο ύψος των μισθών.

Μετά από μια δεκαετία υψηλών ρυθμών μεγέθυνσης, η Κυπριακή οικονομία βρίσκεται στην 13η θέση στην κατάταξη των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με κριτήριο την αγοραστική δύναμη του ΑΕΠ ανά κάτοικο. Στην κατάταξη, όμως, των ίδιων χωρών, με κριτήριο την αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού, η Κύπρος κατατάσσεται στην 21η θέση μαζί με χώρες που έχουν ΑΕΠ ανά κάτοικο από 15% έως 30% χαμηλότερο της Κύπρου. Οι χώρες που έχουν συγκρίσιμο ΑΕΠ ανά κάτοικο με την Κύπρο, η Ιταλία και η Ισπανία, καταβάλλουν μέσες αποδοχές εργασίας που έχουν αγοραστική δύναμη μεγαλύτερη κατά 25% έως 30% έναντι της Κύπρου. Επομένως, η Κύπρος θα έπρεπε να ανεβεί κατά 8 θέσεις στην κατάταξη με βάση τους μισθούς έτσι ώστε αυτοί να αντιστοιχούν στο επίπεδο του ΑΕΠ ανά κάτοικο. Ακόμη και εάν εξαιρέσουμε από το ΑΕΠ τα εισοδήματα από τις δραστηριότητες στους τομείς της επικοινωνίας και της πληροφορικής που εκρέουν από την χώρα, η Κύπρος θα έπρεπε να ανέβει κατά 6 θέσεις στην κατάταξη με βάση του μισθούς προκειμένου αυτοί να αντιστοιχούν στο επίπεδο του ΑΕΠ ανά κάτοικο.

Αυτό συμβαίνει επειδή υπήρξαν δύο κύματα απαξίωσης της εργασίας, ένα με το μνημονιακό πρόγραμμα και ένα με το πληθωριστικό κύμα, έτσι ώστε η Κύπρος έχει, μαζί με άλλες τρεις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μερίδιο εργασίας στο ΑΕΠ μικρότερο του 50%. Επομένως, έχει καταστεί επείγον και επίκαιρο να υπάρξουν σημαντικές αυξήσεις της αγοραστικής δύναμης των μισθών, πολύ περισσότερο επειδή η κυπριακή οικονομία παρουσιάζει υψηλές επιδόσεις σε σύγκριση με τις άλλες 26 χώρες της ΕΕ. Σημαντικός παράγοντας της απαξίωσης της εργασίας ήταν, εκτός από τις πολιτικές αποφάσεις, και η άνοδος του ποσοστού ανεργίας σε πολύ υψηλά επίπεδα με την εφαρμογή του μνημονίου και η σταδιακή, αργή, επαναφορά του σε επίπεδα κοντά στην πλήρη απασχόληση μετά από δέκα ολόκληρα χρόνια. Η επαναφορά ήταν βραδεία παρά τις μεγάλες αυξήσεις της ζήτησης εργασίας, και επομένως του αριθμού των απασχολούμενων για δύο λόγους: Πρώτο, επειδή τα νοικοκυριά υπό την πίεση των χαμηλών μισθών προσφέρουν περισσότερη εργασία ώστε να αποκτήσουν εισόδημα ικανό να ικανοποιεί τις ανάγκες τους, και δεύτερο, επειδή υπήρξε μεγάλη εισροή αλλοδαπών εργαζομένων. Ως αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων, η επαναφορά του ποσοστού ανεργίας σε επίπεδο κοντά στην πλήρη απασχόληση διήρκεσε μια ολόκληρη δεκαετία κατά την οποία η διαπραγματευτική ισχύς των μισθωτών ήταν μειωμένη, και αυτό εξηγεί, έστω εν μέρει, τις μικρές αυξήσεις του μέσου πραγματικού μισθού.

Έστω, όμως, και με αυτήν την καθυστερημένη επαναφορά του ποσοστού ανεργίας σε χαμηλά ποσοστά, έχουν δημιουργηθεί τώρα ευνοϊκές συνθήκες για σημαντικές αυξήσεις των μισθών, και ήδη στα στατιστικά στοιχεία καταγράφονται θετικές ενδείξεις.

Σημαντικός παράγοντας στην προσπάθειά μας να αυξηθούν οι μισθοί, θα είναι και οι μεταβολές του κατώτατου μισθού. Από τις αναλύσεις μας προκύπτει ότι οι κατώτατοι μισθοί που καταβάλλονται στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ανάλογοι του ΑΕΠ ανά κάτοικο και ανάλογοι της παραγωγικότητας της εργασίας. Επομένως, όσο πιο εύπορη είναι μια χώρα, και όσο υψηλότερη είναι η παραγωγικότητα της εργασίας,

τόσο υψηλότερος τείνει να είναι ο κατώτατος μισθός στην χώρα αυτή. Με αυτά τα δύο κριτήρια, προκύπτει από την επεξεργασία των στατιστικών στοιχείων ότι ο κατώτατος μισθός που καταβάλλεται στην Κύπρο είναι θεαματικά μικρότερος από αυτόν που δικαιολογούν το ΑΕΠ ανά κάτοικο και το επίπεδο της παραγωγικότητας. Προκειμένου ο κατώτατος μισθός να αντιστοιχεί στο επίπεδο ανάπτυξης της χώρας, θα έπρεπε να αυξηθεί κατά 28% και στο επίπεδο της παραγωγικότητας κατά 26%. Οι αυξήσεις που πρέπει να επιδιώξουμε δεν αφορούν μόνο στην αποκατάσταση της αντιστοιχίας του κατώτατου μισθού με τον επίπεδο ανάπτυξης και παραγωγικότητας της Κύπρου, αφορούν επίσης τους μισθούς γενικότερα. Αυτό ισχύει διότι οι αυξήσεις του κατώτατου μισθού ευνοούν τις αυξήσεις των μισθών που είναι υψηλότεροι του κατώτατου και φθάνουν περίπου μέχρι τον μέσο μισθό.

Πόσο επείγοντα είναι αυτά τα καθήκοντα φαίνεται από το μέγεθος της αναδιανομής του εισοδήματος που έχει πραγματοποιηθεί σε βάρος των μισθωτών: Υπήρξε μείωση του μεριδίου της εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα κατά 7,2 εκατοστιαίες μονάδες του προϊόντος έναντι του μέσου όρου των ετών 2011-2012, εκ των οποίων η μείωση των 4,2 μονάδων πραγματοποιήθηκε κατά το 2013-2015 και η μείωση των υπόλοιπων 3,0 μονάδων το 2021 κατά την έξοδο από την πανδημία. Σε απόλυτα ποσά οι μειώσεις αυτές ανέρχονταν σε 6,9 δισ. Ευρώ μέχρι το πρώτο εξάμηνο του 2025..

Η έκθεση του INEK ΠΕΟ δείχνει με πειστικό τρόπο ότι οι αυξήσεις των μισθών δεν θα αποτελέσουν αρνητική εξέλιξη για την Κυπριακή οικονομία, διότι δεν θα θίξουν τις παραγωγικές επενδύσεις και αντιθέτως θα ευνοήσουν την ιδιωτική κατανάλωση άρα και την εσωτερική ζήτηση και το ΑΕΠ. Εξετάζει, επίσης, η έκθεση την απατηλή εντύπωση που δημιουργούν, σχετικά με το ύψος του μέσου μισθού, οι αμοιβές των διοικητικών στελεχών (managers). Ενώ αυτοί αντιπροσωπεύουν το 4,5% των απασχολούμενων, οι αμοιβές τους, που είναι διπλάσιες από αυτές του επιστημονικού εργατικού δυναμικού, αυξάνουν τον μέσο όρο των αμοιβών εργασίας κατά 15% περίπου. Αύξηση κατά 5% των μέσων αποδοχών εμφανίζεται, κατά τα τελευταία έτη και εξαιτίας της αυξανόμενης παρουσίας αλλοδαπών εργαζομένων υψηλής ειδίκευσης σε οικονομικούς κλάδους που αναπτύσσονται ταχύτερα από τον μέσο όρο της οικονομίας.

Με αυτά τα δεδομένα, η πρόσφατη συμφωνία για την ΑΤΑ βρίσκεται στο σωστό δρόμο. Ωστόσο, δεν είναι επαρκής για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον: η ΑΤΑ καλύπτει μόνο ένα μέρος των εργαζόμενων του ιδιωτικού τομέα και μάλιστα ένα χαμηλότερο ποσοστό έναντι της περιόδου πριν από την κρίση του 2013-2015. Επομένως, είναι επιτακτικό να δούμε πως θα επεκτείνουμε την κάλυψη σε περισσότερους εργαζόμενους, ιδιαίτερα σε αυτούς που αμείβονται με μισθούς μέχρι και γύρω από το μέσο μισθό. Και σε αυτό το σημείο έγινε ένα πρώτο βήμα με την ενσωμάτωση της ΑΤΑ στον κατώτατο μισθό. Δεύτερον: ακόμα και εάν όλοι οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα καλύπτονταν από την ΑΤΑ, δεν θα ήταν επαρκής συνθήκη. Η ΑΤΑ αποτελεί ένα πρώτο τείχος προστασίας της αγοραστικής δύναμης των μισθών. Η ΑΤΑ από μόνη της, όμως, δεν προστατεύει το status quo της διανομής του εθνικού εισοδήματος ανάμεσα στην εργασία και το κεφάλαιο. Αυτό επιτυγχάνεται μόνο με τις αυξήσεις των αμοιβών των εργαζόμενων που περιλαμβάνουν την ΑΤΑ και την αύξηση της παραγωγικότητας. Επειδή το ζητούμενο είναι να ανακτήσουμε μερίδιο εργασίας που ξεπερνά το 50%, οι συνολικές αυξήσεις των απολαβών των εργαζομένων θα πρέπει τα επόμενα χρόνια αρθροιστικά, να καλύπτουν αφενός την απώλεια αγοραστικής δύναμης και αφετέρου να ξεπερνούν

το ποσοστό αύξησης της παραγωγικότητας.

Η Έκθεση για την Οικονομία και την Απασχόληση 2025, όπως θα δείτε, παρέχει επαρκή τεκμηρίωση, ότι τέτοιες αυξήσεις δεν είναι μόνο επιθυμητές επειδή αποκαθιστούν την κοινωνική δικαιοσύνη, αλλά και εφικτές χωρίς να επηρεαστεί αρνητικά η ανταγωνιστικότητα της Κυπριακής οικονομίας. Τέλος, η έκθεση αποδεικνύει επίσης ότι οι αυξήσεις των μισθών έχουν θετικά πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στην οικονομία.

Πάυλος Καλοσυνάτος
Γενικός Διευθυντής του ΙΝΕΚ-ΠΕΟ

-
- Περίληψη
και συμπεράσματα 2025

1. Κατά το 2025, η Κύπρος καταλαμβάνει την 21η θέση στην κατάταξη των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με κριτήριο την αγοραστική δύναμη των αποδοχών ανά μισθωτό (Διάγραμμα 2.4β) ενώ κατατάσσεται στην 13η θέση στην κατάταξη με κριτήριο την αγοραστική δύναμη του ΑΕΠ ανά κάτοικο (Διάγραμμα 2.4γ). Επομένως, ενώ κατά το 2025, η Κύπρος ήταν η 13η πλουσιότερη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 27, στην κατάταξη των 27 χωρών με κριτήριο την αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού, η Κύπρος κατατάσσεται σε μια από τις τελευταίες θέσεις (21η) μαζί με χώρες που έχουν ΑΕΠ ανά κάτοικο από 15% έως 30% χαμηλότερο της Κύπρου. Οι χώρες που έχουν συγκρίσιμο ΑΕΠ ανά κάτοικο με την Κύπρο, η Ιταλία και η Ισπανία, καταβάλλουν μέσες αποδοχές εργασίας που έχουν αγοραστική δύναμη μεγαλύτερη κατά 25% έως 30% έναντι της Κύπρου.
2. Η μείωση του ποσοστού ανεργίας σε χαμηλά επίπεδα, η εφαρμογή του κατώτατου μισθού και οι παρεμβάσεις των εργατικών συνδικάτων κατά τα τελευταία έτη έχουν συμβάλλει στον σχηματισμό ενός επιπέδου αντίστασης στην αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της μισθωτής εργασίας. Η άνοδος του πραγματικού μισθού κατά 13% έναντι της μέσης τιμής των ετών 2006-2012, παρόλο που προστατεύει την αγοραστική δύναμη των μισθωτών, και παρά την βελτίωση του κατώτατου μισθού που προστατεύει τους χαμηλόμισθους, δεν αντισταθμίζει αλλά απλώς αναχαιτίζει την αναδιανομή του εισοδήματος που έχει πραγματοποιηθεί σε βάρος της μισθωτής εργασίας.
3. Στην αύξηση κατά 13% του μέσου πραγματικού μισθού, έχει συμβάλλει και η ταχεία εισροή αλλοδαπών εργαζομένων υψηλής ειδίκευσης των οποίων οι αμοιβές εργασίας είναι υψηλές μέχρι πολύ υψηλές.
4. Η αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της μισθωτής εργασίας υλοποιείται στον επιχειρηματικό τομέα με δύο τρόπους: μέσω του πληθωρισμού και μέσω των αυξήσεων της παραγωγικότητας (τις οποίες καρπώνονται εξ ολοκλήρου ή κατά τον μεγαλύτερο βαθμό οι επιχειρήσεις).
5. Η αναδιανομή του εισοδήματος πραγματοποιήθηκε με διαρθρωτική μετατόπιση του μεριδίου της εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα κατά 7,2 εκατοστιαίες μονάδες του προϊόντος έναντι του μέσου όρου των ετών 2011-2012, εκ των οποίων η μείωση των 4,2 μονάδων πραγματοποιήθηκε κατά το 2013-2015 και η μείωση των υπόλοιπων 3,0 μονάδων το 2021 κατά την έξοδο από την πανδημία (Διάγραμμα 2.6). Ως αποτέλεσμα, η Κύπρος είναι μία από τις τέσσερις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις οποίες το μερίδιο εργασίας είναι μικρότερο του 50% (Διάγραμμα 1.8). Επομένως, οι σημαντικές αυξήσεις της αγοραστικής δύναμης των μισθών έχουν καταστεί επίγονες και επίκαιρες πολύ περισσότερο επειδή η κυπριακή οικονομία παρουσιάζει υψηλές επιδόσεις σε σύγκριση με τις άλλες 26 χώρες της ΕΕ.
6. Μετά το 2015, υπήρξε βελτίωση της κυπριακής ανταγωνιστικότητας κόστους και τιμής σε σύγκριση με τα αντίστοιχα μεγέθη στις 27 χώρες της ΕΕ. Ωστόσο, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους εργασίας μεταφέρθηκε μόνο κατά το ήμισυ στις τιμές (ευιώνοντας την ανταγωνιστικότητα τιμής). Το υπόλοιπο ήμισυ χρησιμοποιήθηκε για να αυξήσουν οι επιχειρήσεις τα κέρδη τους.
7. Τα μεν εισοδήματα του κεφαλαίου (κέρδη, τόκοι, πρόσοδοι) το 2025 ήταν διπλάσια από τον μέσο όρο των ετών 2006-2012, τα δε εισοδήματα

της εργασίας ήταν κατά 60% υψηλότερα, εκ των οποίων, μόνο ένα μικρό μέρος οφείλονται στην αύξηση του μέσου πραγματικού μισθού ενώ κατά το μεγαλύτερο μέρος οφείλονται στην αύξηση του αριθμού των μισθωτών που εργάζονται στον επιχειρηματικό τομέα (αύξηση που αναγκαστικά επέρχεται με την μεγέθυνση του προϊόντος αυτού του τομέα).

8. Το εισοδηματικό μερίδιο του κεφαλαίου ως ποσοστό του ακαθάριστου προϊόντος στον επιχειρηματικό τομέα (εξαιρουμένων των αυτο-εργοδοτούμενων) ακολουθεί ανοδική πορεία μετά την πανδημία, έτσι ώστε κατά το 2025 είχε υπερβεί κατά πολύ τα προ της κρίσης επίπεδα. Πρόκειται για διαρθρωτική αύξηση 7,2 εκατοσטיαίων μονάδων του προϊόντος (και τρέχουσα αύξηση 6 μονάδων) έναντι του 2012. Η αύξηση αυτή επιτεύχθηκε με αντίστοιχη αναδιανομή σε βάρος του εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας.
9. Από την στατιστική συσχέτιση του κατώτατου μισθού με το επίπεδο ανάπτυξης στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκύπτει ότι οι κατώτατοι μισθοί που καταβάλλονται είναι ανάλογοι του ΑΕΠ ανά κάτοικο και ανάλογοι της παραγωγικότητας της εργασίας (Διαγράμματα 2.15 και 2.16). Επομένως, όσο πιο εύπορη είναι μια χώρα, και όσο υψηλότερη είναι η παραγωγικότητα της εργασίας, τόσο υψηλότερος τείνει να είναι ο κατώτατος μισθός στην χώρα αυτή. Με αυτά τα δύο κριτήρια, προκύπτει από την επεξεργασία των στατιστικών στοιχείων ότι ο κατώτατος μισθός που καταβάλλεται στην Κύπρο είναι θεαματικά μικρότερος από αυτόν που δικαιολογούν το ΑΕΠ ανά κάτοικο και το επίπεδο της παραγωγικότητας. Προκειμένου ο κατώτατος μισθός να αντιστοιχεί στο επίπεδο ανάπτυξης της χώρας, θα έπρεπε να αυξηθεί κατά 28% και στο επίπεδο της παραγωγικότητας κατά 26%. Οι αποκλίσεις αυτές διευρύνονται καθώς ο κατώτατος μισθός αναπροσαρμόζεται στην Κύπρο κάθε δύο έτη. Η Κύπρος ήταν το μοναδικό κράτος στην Ευρωπαϊκή Ένωση που δεν προχώρησε σε αύξηση του κατώτατου μισθού το 2025.
10. Ο μέσος μισθός που εμφανίζεται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία σχηματίζεται από το σύνολο των μισθωτών, περιλαμβανομένων και των διευθυντικών στελεχών (managers), που αποτελούν το 4,5% του συνόλου των μισθωτών. Οι μέσες απολαβές αυτής της κατηγορίας μισθωτών αυξάνει τον μέσο όρο των απολαβών του συνόλου των μισθωτών κατά περίπου 15% δημιουργώντας την ψευδή εντύπωση ότι οι απολαβές των μισθωτών εν γένει είναι υψηλότερες από αυτές που πραγματικά είναι.
11. Ανάλογη επίπτωση (5%), μικρότερη ωστόσο από την επίπτωση των διευθυντικών στελεχών, καταγράφεται κατά τα τελευταία έτη από την αυξανόμενη παρουσία αλλοδαπών εργαζομένων υψηλής ειδίκευσης σε οικονομικούς κλάδους που αναπτύσσονται ταχύτερα από τον μέσο όρο της οικονομίας.
12. Οι αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας παραμένουν στην περιοχή του 1,5% από το 2022 και μετά, και είναι ελαφρώς υψηλότερες από την περίοδο πριν την υγειονομική κρίση. Οι αυξήσεις αυτές παραμένουν σχετικά μικρές επειδή η κυπριακή οικονομία χαρακτηρίζεται από παραγωγικές επενδύσεις που ανέρχονται σε μικρό ποσοστό της ικανότητας χρηματοδότησης των επενδύσεων και επομένως ο ρυθμός συσσώρευσης παραγωγικού κεφαλαίου παραμένει μικρός.
13. Μετά από δεκατέσσερα χρόνια υψηλής ή σχετικά υψηλής ανεργίας, κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2025

το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε σε 4,3%, δηλαδή σε ύψος συγκρίσιμο με το αντίστοιχο μέγεθος του 2006-2008. Σε αυτό το χαμηλό επίπεδο ανεργίας, όπως ήταν αναμενόμενο, διαμορφώθηκαν συνθήκες οι οποίες ευνοούν την ανοδική τάση των πραγματικών μισθών και την διόρθωση της αναδιανομής του εισοδήματος που πραγματοποιήθηκε σε βάρος των μισθωτών μετά το 2013.

14. Η αύξηση της ζήτησης εργασίας κατά περίπου 100 χιλιάδες άτομα μεταξύ 2017 και 2025:2, εξηγείται από την μεγέθυνση του ΑΕΠ.
15. Επαληθεύεται και κατά το 2025 η ισχυρή στατιστική συσχέτιση που παρουσιάζουν οι μεταβολές του ποσοστού ανεργίας με τις εκατοστιαίες μεταβολές του ΑΕΠ. Βασισμένοι στην συσχέτιση αυτή, συμπεραίνουμε ότι εάν δεν υπάρξουν, δυσμενείς για τους μισθωτούς, διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας κατά το 2025-2026, και εάν πραγματοποιηθεί η πρόβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για μεγέθυνση του ΑΕΠ κατά 2,5% το 2026, τότε πιθανότατα δεν θα έχουμε μεταβολή του ποσοστού ανεργίας, το οποίο θα παραμείνει στην περιοχή του 4,5% και θα διατηρηθούν ευνοϊκές συνθήκες για την διαπραγματευτική θέση των μισθωτών έναντι των επιχειρήσεων όσον αφορά τις αυξήσεις των μισθών και άλλες διεκδικήσεις.
16. Τα στατιστικά στοιχεία αποδεικνύουν, ότι η υποκατάσταση Κυπρίων από μετανάστες εργαζόμενους είναι μικρότερη από την συμπληρωματικότητα με τους Κυπρίους. Πιο συγκεκριμένα, η μεγέθυνση του ΑΕΠ αυξάνει την ζήτηση εργασίας ταυτοχρόως για τους μετανάστες και για τους Κυπρίους, σε τέτοιο βαθμό που υπερκαλύπτει τα αποτελέσματα της υποκατάστασης, όπου αυτή υπάρχει. Εξάλλου, εάν αυτό δεν ίσχυε, το ποσοστό ανεργίας δεν θα είχε φτάσει

στο σημερινό χαμηλό επίπεδο.

Ωστόσο, η μείωση του ποσοστού ανεργίας, και η ευνοϊκή επίπτωσή του στους μισθούς θα είχαν επιτευχθεί πολύ νωρίτερα εάν οι αυξήσεις του εργατικού δυναμικού, δηλαδή η αύξηση της προσφοράς εργασίας, ήταν μικρότερη. Η αύξηση αυτή εξηγείται, (α) από την πίεση που ασκήθηκε στα νοικοκυριά, μέσω των χαμηλών μισθών, να προσφέρουν περισσότερη εργασία ώστε να αποκτήσουν εισόδημα ικανό να ικανοποιεί τις ανάγκες τους, και (β) από την εισροή αλλοδαπών εργαζομένων. Είναι επομένως σημαντικό να προστατευτούν οι συνθήκες και οι όροι εργασίας των μεταναστών, που είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στις αυθαιρεσίες των εργοδοτών.

17. Οι σημαντικές αυξήσεις των μισθών δεν έχουν μόνο οικονομική σημασία, αλλά και κοινωνική: Ευθυγραμμίζοντας τους μισθούς με το κόστος ζωής, επιτυγχάνεται η διατήρηση και η απρόσκοπτη αναπαραγωγή των ζωντανών παραγωγικών δυνάμεων της χώρας, προάγεται η οικονομική δικαιοσύνη και η κοινωνική ειρήνη και σταθερότητα, περιορίζονται η φτώχεια και η υλική στέρσηση, και ενισχύεται η κοινωνική ευημερία γενικά. Ο μισθός πρέπει να καλύπτει το ελάχιστο απαραίτητο ποσό για να συντηρούνται οι μισθωτοί, να δημιουργήσουν μια νέα γενιά εργαζομένων, να συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή και να γίνονται αποδεκτοί και σεβαστοί από τις κοινότητες στις οποίες συμμετέχουν.
18. Ο πληθωρισμός κερδών που καταγράφηκε μετά την πανδημία, εμφανίζεται όταν οι επιχειρήσεις επιλέγουν να μεγεθύνουν τα κέρδη τους αυξάνοντας τις τιμές τους, παρά το γεγονός ότι οι μεταβολές των μισθών είναι πολύ μικρές ή μηδενικές ή αρνητικές. Σε αυτήν την περίπτωση, ο πληθωρισμός προέρχεται από την επιδίωξη των επιχειρήσεων να επιτύ-

χουν τα μέγιστα κέρδη ανεξάρτητα από τις μεταβολές των ονομαστικών μισθών.

19. Επομένως, ο ισχυρισμός ότι οι αυξήσεις των μισθών οδηγούν αυτομάτως σε πληθωρισμό, είναι λανθασμένος διότι αγνοεί άλλους παράγοντες που εμπλέκονται στον σχηματισμό των τιμών, ιδιαίτερα τα περιθώρια κέρδους, τα οποία δεν πρέπει να θεωρούνται δεδομένα και αδιαμφισβήτητα.
20. Οι αυξήσεις των μισθών, δεν θα θίξουν τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου (οι οποίες θα συνεχίσουν να ακολουθούν όπως πάντα τις μεταβολές της ζήτησης) διότι τα εισοδήματα του κεφαλαίου στην παρούσα συγκυρία, είναι τόσο υψηλά ώστε μόνο ένα σχετικά μικρό μέρος από αυτά επαρκεί για τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου που όντως πραγματοποιούνται. Επομένως, οι αυξήσεις των μισθών δεν θα έθιγαν τις παραγωγικές επενδύσεις παγίου κεφαλαίου αλλά τα κέρδη εκείνα που δεν χρησιμοποιούνται για την μεγέθυνση του παραγωγικού δυναμικού της χώρας.
21. Το συνολικό πάγιο κεφάλαιο που βρίσκεται επενδυμένο στην χώρα αυξάνεται με ρυθμό μικρότερο από αυτόν που δικαιολογεί η ικανότητα που έχει η κυπριακή οικονομία να χρηματοδοτεί επενδύσεις σε πάγιο κεφάλαιο. Η απόσταση, μεταξύ της ικανότητας χρηματοδότησης και της πραγματοποίησης επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, αυξάνεται. Επομένως, ένα αυξανόμενο μέρος της ικανότητας χρηματοδότησης των επενδύσεων εκτρέπεται προς άλλες, μη παραγωγικές, χρήσεις.
22. Σε ότι αφορά την συμβολή των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στην μεγέθυνση του ΑΕΠ, είναι μικρή διότι οι επενδύσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ μετά το 2010 παρουσιάζουν σημαντική υποχώρηση κάτω από το επίπεδο που υπήρχε πριν το 2010. Ως αποτέλεσμα, οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου έχουν συμβολή στο ΑΕΠ γενικά πολύ μικρότερη από την αντίστοιχη της ιδιωτικής κατανάλωσης.
23. Οι αυξήσεις της κατανάλωσης εμφανίζονται, επομένως, ως ο πλέον πρόσφορος τρόπος ώθησης της οικονομίας. Οι δε μεταβολές της ιδιωτικής κατανάλωσης παρουσιάζουν ισχυρή στατιστική συσχέτιση με την αγοραστική δύναμη των μισθωτών (δηλαδή με το γινόμενο του μέσου μισθού με τον αριθμό των μισθωτών). Υπάρχει επομένως ισχυρή στατιστική συσχέτιση του ΑΕΠ με τον μέσο μισθό και την μισθωτή απασχόληση, γεγονός που υποδεικνύει ότι οι συνολικές αμοιβές της μισθωτής εργασίας, μπορούν να αποτελέσουν σημαντική μεταβλητή πολιτικής για την επίτευξη οικονομικής μεγέθυνσης ωθούμενης από τους μισθούς (wage led growth).
24. Χαρακτηριστικό της Κυπριακής οικονομίας είναι το γεγονός ότι οι εξαγωγές αυξάνουν το εισόδημα και μεγάλο μέρος αυτής της αύξησης εκτρέπεται προς την αγορά εισαγομένων προϊόντων. Επειδή όμως αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό των υψηλών εισοδημάτων, που κατά κανόνα είναι εισοδήματα του κεφαλαίου, είναι εύλογη η υπόθεση ότι η αύξηση των εξαγωγών οφέλησε σε μεγάλο βαθμό τα υψηλά εισοδήματα και μέσω αυτών τις εισαγωγές. Είναι, όμως, γενικό συμφέρον να συγκρατηθούν οι εισαγωγές. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί εάν μεταφερθεί εισόδημα από τα πλουσιότερα προς τα λιγότερο εύπορα νοικοκυριά που εμφανίζουν μικρή ροπή προς τις εισαγωγές, σε αντίθεση με τα πιο εύπορα νοικοκυριά, τα οποία δαπανούν μεγάλο ποσοστό του εισοδήματός τους στην αγορά εισαγομένων προϊόντων.
25. Η απόδοση παγίου κεφαλαίου, που είναι ο πλέον αξιόπιστος δείκτης της

κερδοφορίας παρουσίασε συνεχή αύξηση από το 2015 έως το 2021 και σταθεροποίηση κατά τα έτη 2022-2025 στα υψηλότερα επίπεδα των τελευταίων είκοσι ετών τουλάχιστον. Βρίσκεται σήμερα σε επίπεδο 75% υψηλότερο από το 2010.

26. Η αύξηση της κερδοφορίας μετά το 2005 οφείλεται, σχεδόν εξ ολοκλήρου, στην μείωση του εισοδηματικού μεριδίου των μισθών στον επιχειρηματικό τομέα της οικονομίας.
27. Η παραγωγικότητα του κεφαλαίου (ο λόγος προϊόντος / κεφαλαίου βρίσκεται στο επίπεδο του 2006). Αυτό εξηγείται από την πορεία των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, για τις οποίες διατίθεται περίπου το 50% των κερδών του επιχειρηματικού τομέα έναντι 80% πριν το 2010. Αυτό αποτελεί ένα στοιχείο που συνηγορεί, μεταξύ άλλων, υπέρ μιας συνεπούς πολιτικής αύξησης των παραγωγικών επενδύσεων.

-
- Κεφάλαιο 1
Οι μεσοπρόθεσμες και
μακροπρόθεσμες τάσεις
της διεθνούς οικονομίας

Οι πλέον αναπτυγμένες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, ιδιαίτερα οι τέσσερις μεγαλύτερες (Γερμανία, Ιταλία, Βρετανία και Γαλλία), βρίσκονται αντιμέτωπες με εξαιρετικά μικρές αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας και του κεφαλαίου, και με αντίστοιχα μικρούς ρυθμούς μεγέθυνσης του ΑΕΠ. Καλύτερες, ωστόσο, επιδόσεις εμφανίζουν δύο άλλες ομάδες χωρών: Οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες, οι οποίες βρίσκονται σε διαδικασία πραγματικής σύγκλισης (ακολουθούν δηλαδή ένα αναπτυξιακό μονοπάτι που είναι ήδη ανοιχτό από τις εμπειρίες των πιο προηγμένων χωρών). Οι δε χώρες της Νότιας Ευρώπης (Πορτογαλία, Ισπανία, Ελλάδα, Κύπρος) διατηρούν υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης χάρη στο μεγάλο κύμα ζήτησης τουριστικών υπηρεσιών το οποίο ακολούθησε το τέλος της πανδημίας.

Ο ευρωπαϊκός καπιταλισμός βρίσκεται σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τους άλλους δύο μεγάλους οικονομικούς πόλους, την Κίνα και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η Κίνα διατηρεί όλα τα πλεονεκτήματα της ανερχόμενης οικονομικής δύναμης, ωφελείται από τις εμπορικές ανταλλαγές της με την Ευρώπη διαθέτοντας τα προϊόντα της σε ανταγωνιστικές τιμές, και επεκτείνει τις εξαγωγές της σε αυξανόμενο αριθμό προϊόντων. Για τον λόγο αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση αναπτύσσει πολιτική προστατευτισμού έναντι της Κίνας διατηρώντας ταυτοχρόνως το ελεύθερο εμπόριο με χώρες που έχουν μειονεκτήματα ανταγωνιστικότητας.

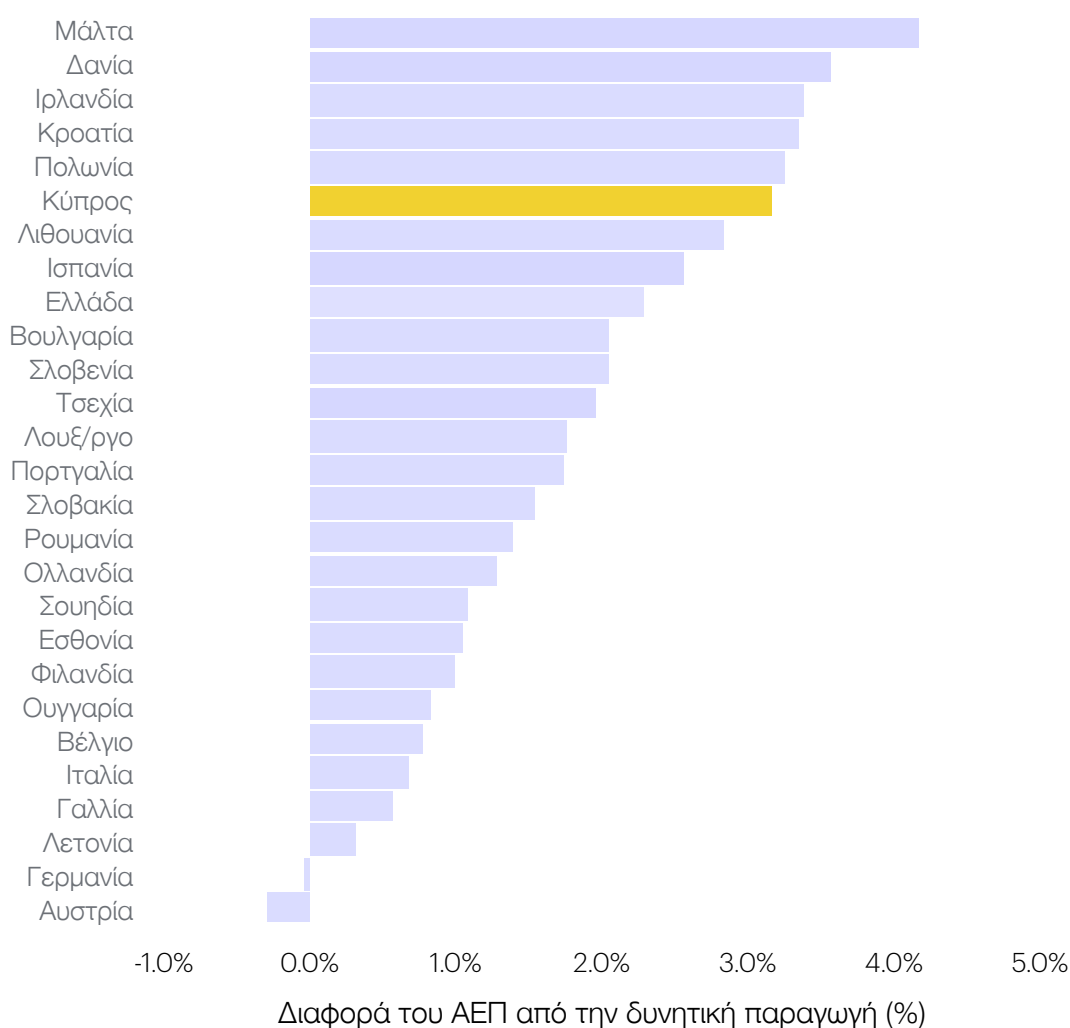
Σημαντική στροφή στην οικονομική πολιτική των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σημειώνεται στον τομέα των πολεμικών εξοπλισμών έως το όριο του 5 % του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Η πολεμική βιομηχανία μετατρέπεται έτσι σε έναν από τους πλέον υποσχόμενους, από την άποψη της κερδοφορίας, οικονομικούς κλάδους. Σε ορισμένες βιομηχανικές περιοχές, οι εταιρείες όπλων προχωρούν σε νέες επενδύσεις και προσφέρουν νέες αγορές στον τομέα της μεταλλουργίας.

Κορυφαία δε αλλαγή στην Ευρώπη είναι η άνοδος του νεοφασισμού και η ανεκτικότητα με την οποία οι αστικές τάξεις της Ευρώπης τον υποδέχονται, τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και στα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε μια προσπάθεια συγχώνευσης των συμφερόντων ενός σημαντικού μέρους της αστικής τάξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδιαίτερα του μεγάλου κεφαλαίου, με το πρόγραμμα του νεοφασισμού. Σε αυτήν την πορεία συγχώνευσης, είναι κρίσιμης σημασίας η μεγάλη αύξηση των δαπανών για την πολεμική βιομηχανία, η πολιτική των φορολογικών ελαφρύνσεων για τους πλουσιότερους και για τις επιχειρήσεις, και η απαξίωση της εργασίας, για την οποία θα είναι στο εξής απαραίτητη η ύπαρξη μιας αυταρχικής δημοκρατίας. Στην ίδια κατεύθυνση παρατηρείται ήδη μεγάλη αύξηση του δημόσιου χρέους και του χρέους των μεγάλων ιδιωτικών επιχειρήσεων. Το χρέος των εργαζόμενων τάξεων έχει επίσης αυξηθεί, δεδομένης της πίεσης που δέχονται τα νοικοκυριά για μείωση ή στασιμότητα των πραγματικών εισοδημάτων τους, είτε πρόκειται για μισθούς είτε για κοινωνικές παροχές. Η απώλεια της αγοραστικής δύναμης των μισθωτών αντισταθμίζεται με την αύξηση του χρέους των νοικοκυριών.

Η αύξηση του δημοσίου χρέους δεν οφείλεται σε υπερβολικές κοινωνικές δαπάνες ή σε μεγάλες δαπάνες για την καταβολή μισθών στο δημόσιο τομέα ή σε μεγάλες δημόσιες επενδύσεις, αλλά είναι το αποτέλεσμα μιας πολιτικής αυξήσεων των ενισχύσεων των επιχειρήσεων και μιας πολιτικής δημοσίων εσόδων που είναι ανεπαρκή λόγω της άρνησης των κυβερνήσεων να φορολογήσουν τα υψηλά εισοδήματα και τα υπέρογκα κέρδη των επιχειρήσεων.

Η αύξηση του ΑΕΠ, σε σταθερές τιμές, στην ευρωζώνη επιβραδύνθηκε στην διάρκεια του 2025 και κινήθηκε κάτω από το 1%. Ο αντίκτυπος των δασμών που επιβλήθηκαν από τις ΗΠΑ αναμένεται να μειώσει την αύξηση του ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά περίπου μισή εκατοστιαία μονάδα στη διάρκεια του 2026 με τις αρνητικές επιπτώσεις να εξασθενούν βαθμιαία στο μέλλον. Οι χώρες με μεγάλες εξαγωγές προς τις ΗΠΑ θα υποστούν τις σημαντικότερες επιπτώσεις. Αντίθετα, η επίδραση στις χώρες της Νότιας Ευρώπης αναμένεται να είναι περιορισμένη, ιδιαίτερα δε στην Κύπρο αναμένεται να είναι η μικρότερη μεταξύ όλων των αναπτυγμένων χωρών. Εκτός, όμως, από τις δυσμενείς βραχυπρόθεσμες προβλέψεις για την Ευρώπη, δυσοίωνες είναι και οι προβλέψεις για τον μακροχρόνιο ρυθμό μεγέθυνσης.

Διάγραμμα 1.1. Μεγέθυνση του ΑΕΠ (%) στις χώρες της ΕΕ-27 (2025).

Πηγή: Ameco, μεταβλητή OVGD

Η ιδιωτική κατανάλωση στην ΕΕ κατά το 2025 βελτιώθηκε ενισχυμένη από τις αυξήσεις των πραγματικών μισθών, αν και με κάπως βραδύτερο ρυθμό σε σχέση με το 2024, καθώς οι δασμοί επηρέασαν αρνητικά το καταναλωτικό κλίμα. Παρά τα χαμηλότερα επιτόκια, οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου παραμένουν στάσιμες, ιδίως λόγω της αβεβαιότητας που σχετίζεται με τους νέους δασμούς. Οι εξαγωγές, προς το παρόν, δεν παρουσιάζουν κάμψη παρά την επιβολή δασμών. Η ανάπτυξη στον τομέα των οικοδομών έχει επίσης επιταχυνθεί κατά τι, χάρη στα χαμηλότερα επιτόκια.

Οι δείκτες της αγοράς εργασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση υποδηλώνουν επιβράδυνση της δυναμικής της οικονομίας, καθώς η αύξηση της απασχόλησης επιβραδύνεται, τα ποσοστά κενών θέσεων μειώνονται και η αύξηση των ονομαστικών μισθών επιβραδύνεται. Ωστόσο, η αύξηση των πραγματικών μισθών παραμένει αρκετά υψηλή και υποστηρίζει συνεχώς τις καταναλωτικές δαπάνες. Παρά την επιβράδυνση της οικονομίας, η ανεργία παραμένει προς το παρόν κοντά στα ιστορικά χαμηλά επίπεδα. Οι κινητήριες δυνάμεις της οικονομικής μεγέθυνσης περιλαμβάνουν, εκτός από την ιδιωτική κατανάλωση, τις δημόσιες δαπάνες συμπεριλαμβανομένων των στρατιωτικών δαπανών, και την αντιστροφή του κύκλου των αποθεμάτων, ενώ αντιθέτως η συμβολή των εξαγωγών και των ιδιωτικών επενδύσεων είναι μικρή. Με αυτά τα δεδομένα, Η μεγέθυνση του ΑΕΠ αναμένεται να περιοριστεί σε 1,1% το 2026. Για το 2027 και το 2028 πιθανόν να υπάρξει ανάκαμψη της τάξης του 2% ωθούμενη από τα χαμηλότερα επιτόκια, τις αυξήσεις των στρατιωτικών δαπανών και την δημοσιονομική επέκταση στην Γερμανία. Οι πληθωριστικές πιέσεις αναμένεται να παραμείνουν περιορισμένες, με τον πληθωρισμό στην περιοχή του 2% σε όλη τη διάρκεια του χρονικού ορίζοντα των προβλέψεων. Το 2026, ο συνολικός πληθωρισμός στη ζώνη του ευρώ προβλέπεται να μειωθεί ελαφρώς στο 1,8%, λόγω της επιβράδυνσης του πληθωρισμού των τροφίμων και της συνεχιζόμενης μείωσης των τιμών της ενέργειας.

Η στροφή της Γερμανίας προς μια πιο επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, με υψηλότερες δαπάνες για υποδομές και στρατιωτικούς εξοπλισμούς, αναμένεται να στηρίξει την οικονομική μεγέθυνση της ευρωζώνης.

Αν και η μεταποιητική δραστηριότητα έχει ανακάμψει τους τελευταίους μήνες, δεν είναι σαφές εάν αυτή η τάση θα διατηρηθεί, καθώς οι νέοι δασμοί ενδέχεται να οδηγήσουν σε νέα στασιμότητα ή συρρίκνωση το 2026. Οι προοπτικές της κατανάλωσης είναι αβέβαιες επειδή οι αυξήσεις των μισθών αναμένεται να επιβραδυνθούν. Ενδέχεται όμως η μεγέθυνση του ΑΕΠ να ενισχυθεί κατά τι εάν βελτιωθούν οι συνθήκες χρηματοδότησης.

Η πρόσφατη άνοδος των τιμών των περιουσιακών στοιχείων, συμπεριλαμβανομένων των αμερικανικών μετοχών και των πολύτιμων μετάλλων, έχει αναζωπυρώσει τις ανησυχίες για πιθανή φούσκα περιουσιακών στοιχείων που συνδυάζεται και με ανησυχίες για την πιθανή φούσκα της τεχνητής νοημοσύνης. Ενώ οι αποτιμήσεις στις ευρωπαϊκές αγορές θεωρούνται λογικές και η ευρωπαϊκή οικονομία είναι λιγότερο εκτεθειμένη από τις ΗΠΑ στις διακυμάνσεις των τιμών των περιουσιακών στοιχείων, μια πιθανή διόρθωση της αγοράς θα επηρεάσει αρνητικά την Ευρώπη μέσω των δευτερογενών επιπτώσεων από τις ΗΠΑ.

Σε ό,τι αφορά τις δυνατότητες αύξησης της παραγωγικότητας οι ελπίδες έχουν ανατεθεί στις αμφίβολες ιδιότητες της τεχνητής νοημοσύνης, η οποία προς το παρόν δεν αφήνει κανένα ίχνος στα στατιστικά στοιχεία της παραγωγικότητας της εργασίας.

Η δημογραφική κατάσταση επιδεινώνεται διαρκώς, και ενώ οι μεταναστευτικές ροές θα μπορούσαν να συμβάλουν στην αντιμετώπιση των δημογραφικών πιέσεων, η ξενοφοβική αντιμεταναστευτική πολιτική που υιοθετείται από πολλά κόμματα εξουσίας στην Ευρώπη προκειμένου να προσελκύσουν ακροδεξιούς ψηφοφόρους κινείται στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση.

Η αγορά εργασίας και οι μισθοί στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Παρά τους χαμηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης κατά τα τελευταία έτη, υπήρξαν σχετικά υψηλές αυξήσεις του αριθμού των απασχολούμενων, οι οποίες οδήγησαν σε ιστορικά χαμηλά ποσοστά ανεργίας. Ωστόσο, το 2025, υπήρξε για δεύτερο συνεχόμενο έτος, επιβράδυνση της απασχόλησης στο 0,5% από 0,8% το 2024 και 1,2% κατά το 2023. Επιπλέον, η αλλαγή της εμπορικής πολιτικής των ΗΠΑ αναμένεται να επηρεάσει αρνητικά τον αριθμό απασχολούμενων, τόσο μέσω της αυξημένης αβεβαιότητας που προκαλεί, όσο και μέσω της επιβολής υψηλότερων δασμών. Με αυτά τα δεδομένα, φαίνεται πολύ πιθανό ότι θα υπάρξουν περικοπές θέσεων εργασίας λόγω αναδιαρθρώσεων στις μονάδες παραγωγής.

Παρά τη συρρίκνωση της μεταποίησης, οι θέσεις εργασίας υψηλής ειδίκευσης και υψηλής αμοιβής σε τομείς υψηλής παραγωγικότητας, όπως η πληροφορική, τα φαρμακευτικά προϊόντα και οι τηλεπικοινωνίες, έχουν αυξηθεί κατά σχεδόν ένα τρίτο από το 2012. Ταυτόχρονα, οι θέσεις εργασίας χαμηλής ειδίκευσης και χαμηλής αμοιβής στη μεταποίηση και το λιανικό εμπόριο έχουν μειωθεί. Ωστόσο, παρατηρείται αύξηση της ανειδίκευτης και ημι-ειδικευμένης εργασίας σε άλλους κλάδους παραγωγής έτσι ώστε περίπου το ένα τρίτο των θέσεων εργασίας παραμένει σε θέσεις εργασίας με χαμηλούς μισθούς σε κλάδους σχετικά χαμηλής παραγωγικότητας, όπως οι μεταφορές, η φιλοξενία και οι οικιακές υπηρεσίες, διότι οι κλάδοι αυτοί παραμένουν και θα παραμείνουν απαραίτητοι για την κοινωνία, άρα και η ζήτηση η οποία τους απευθύνεται θα παραμείνει σε υψηλά επίπεδα.

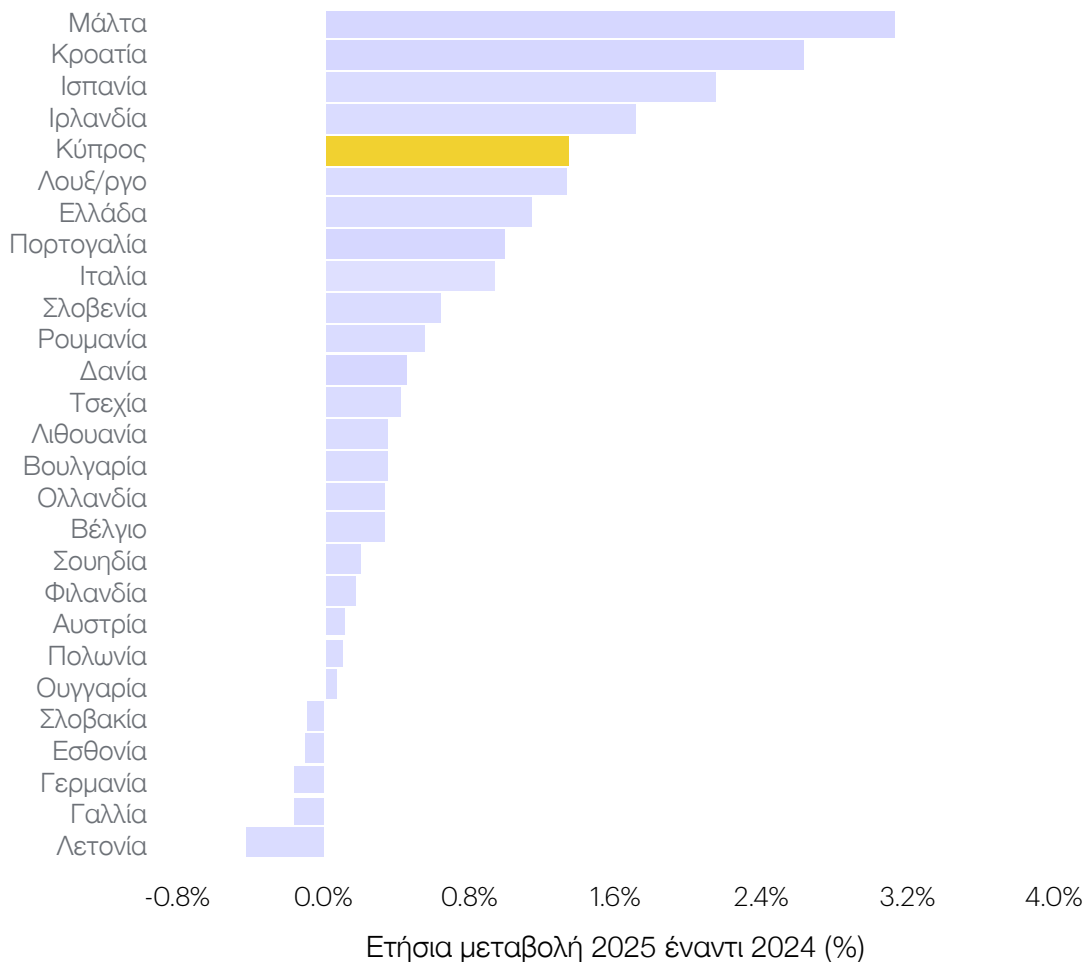
Οι πραγματικοί μισθοί άρχισαν να ανακάμπτουν κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2023, μετά τη απότομη πτώση τους μεταξύ του τέλους του 2021 και του πρώτου εξαμήνου του 2023 λόγω του υψηλού πληθωρισμού. Η οικονομική μεγέθυνση επιταχύνθηκε κατά ένα μικρό ποσοστό το 2024, και ως συνέπεια, οι πραγματικοί μισθοί στην ΕΕ αυξήθηκαν κατά 2,7 %. Με το τέλος του 2025, αναμένεται να υπερβούν το επίπεδο του 2019 στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μεσοπρόθεσμα, η χαμηλή αύξηση της παραγωγικότητας, η οικονομική αβεβαιότητα, η επιδίωξη των επιχειρήσεων να καταγράψουν διαρκώς υψηλότερα κέρδη και η επαναφορά του ποσοστού ανεργίας σε υψηλότερα επίπεδα, θα συνεχίσουν να περιορίζουν τις αυξήσεις των μισθών, εφόσον βεβαίως δεν αυξηθεί η οργανωτική και διαπραγματευτική ισχύς των εργατικών συνδικάτων.

Η μείωση της φτώχειας των εργαζομένων και του ποσοστού των χαμηλόμισθων εργαζομένων έχουν επιτευχθεί κυρίως χάρη στην εισαγωγή και τις αυξήσεις του κατώτατου μισθού σε πολλά κράτη μέλη. Ωστόσο, οι μισθωτοί με μεσαίους και χαμηλούς μισθούς αντιμετωπίζουν αυξημένες δυσκολίες προκειμένου να καλύψουν τις βασικές ανάγκες τους, και πολύ περισσότερο τις κοινωνικές ανάγκες τους και την ένταξή τους στο κοινωνικό περιβάλλον. Εξάλλου, σε αρκετές χώρες, η μείωση των πραγματικών μισθών που επήλθε εξαιτίας του πληθωρισμού, δεν έχει αναπληρωθεί.

Διατυπώνεται η άποψη από πολλές πλευρές, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής συμπεριλαμβανόμενης, ότι για να βελτιωθεί η επάρκεια των μισθών, είναι απαραίτητη η ενίσχυση της παραγωγικότητας, καθώς επιτρέπει την αύξηση των μισθών χωρίς να βλάπτεται η ανταγωνιστικότητα. Ωστόσο, οι πραγματικοί μισθοί στην ιστορική συγκυρία του νεοφιλελευθερισμού σπανίως προσαρμόζονται στις αυξήσεις της παραγωγικότη-

τας της εργασίας, τις οποίες ιδιοποιούνται συνήθως εξ ολοκλήρου οι επιχειρήσεις προκειμένου να αυξήσουν την κερδοφορία τους. Θα πρέπει να συμπεράνουμε ότι οι επιχειρήσεις δεν αναγνωρίζουν πλέον ότι οι υψηλότεροι μισθοί μπορούν να συμβάλουν στην αύξηση της παραγωγικότητας ενισχύοντας την παρακίνηση των εργαζομένων. Οι αυξήσεις του αριθμού απασχολούμενων στις χώρες της Μεσογείου και στην Ιρλανδία ήταν υψηλές ή σημαντικές (**Διάγραμμα 1.2**) και συνέβαλαν στην διατήρηση των ποσοστών ανεργίας σε χαμηλά επίπεδα.

Διάγραμμα 1.2. Μεταβολή του αριθμού απασχολούμενων κατά το 2025 έναντι του 2024 στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

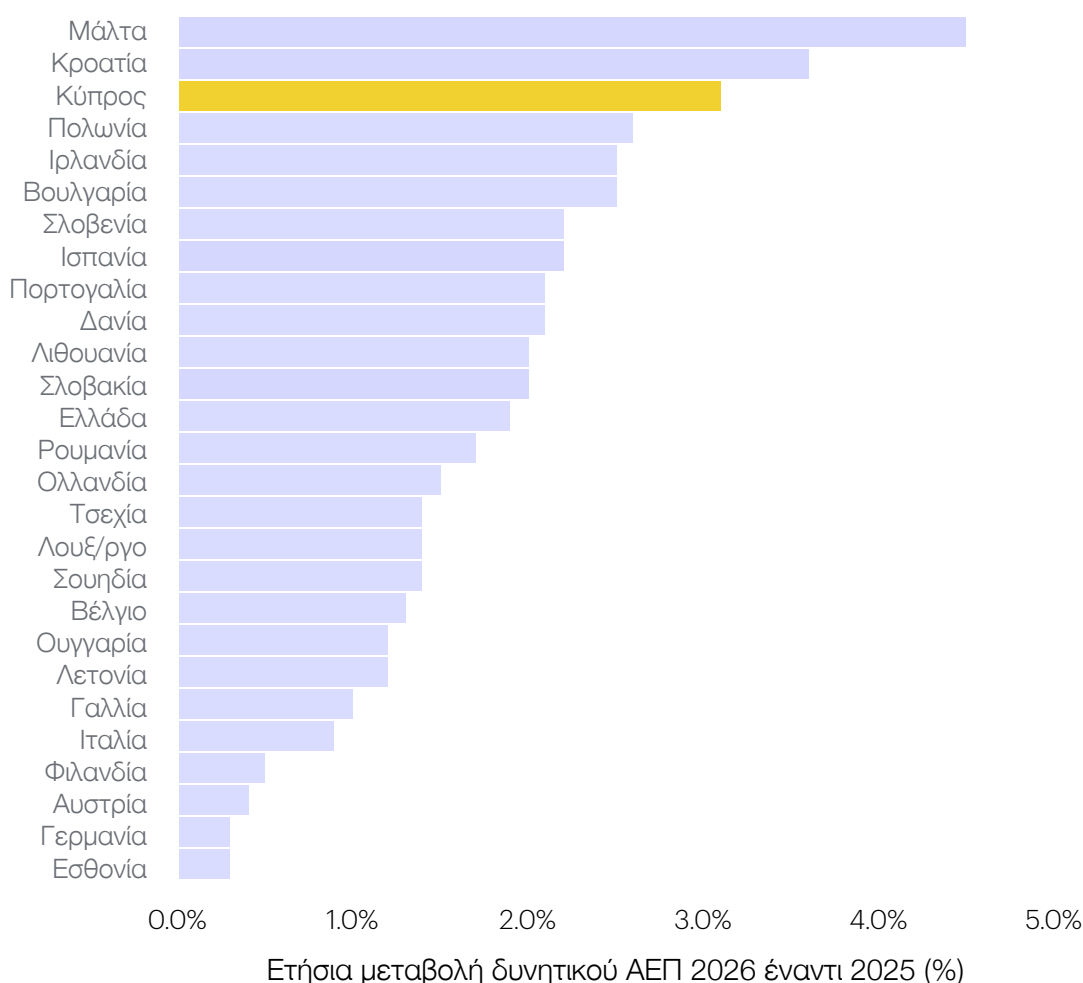
Πηγή: Ameco, μεταβλητή OVG D

Τα περιθώρια προσαρμογής της διανομής του προϊόντος προς όφελος των μισθών έτσι ώστε να αποκατασταθεί το εισοδηματικό μερίδιο της μισθωτής εργασίας σε προηγούμενα, υψηλότερα, επίπεδα, είναι υπαρκτά, διότι τα κέρδη έχουν επωφεληθεί θεαματικά από τον αιφνιδιαστικό πληθωρισμό των προηγούμενων ετών. Ενώ, όμως, υπάρχουν αντικειμενικά περιθώρια προσαρμογής, είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν υπάρχουν οι υποκειμενικές συνθήκες ώστε να πραγματοποιηθεί προσαρμογή χωρίς έξαρση των αντιθέσεων, διότι η πρόσφατη άνοδος του πληθωρισμού υπενθύμισε στις επιχειρήσεις, αυτό που είχαν ξεχάσει μετά από δεκαετίες χαμηλού πληθωρισμού, δηλαδή ότι οι κοινωνικές αντιστάσεις στην υποτίμηση του πραγματικού μισθού μέσω των μεγάλων ανατιμήσεων είναι πολύ μικρότερες από τις αντιστάσεις στις μειώσεις των ονο-

μαστικών μισθών. Με αυτά τα δεδομένα, οι περαιτέρω αυξήσεις των μισθών πιθανότατα δεν θα επιτευχθούν χωρίς όξυνση των αντιθέσεων μεταξύ της μισθωτής εργασίας και των επιχειρήσεων.

Εκτός, όμως, από το επίπεδο των μισθών, το διαθέσιμο εισόδημα των μισθωτών εξαρτάται και από τον αριθμό τους, έτσι ώστε η κατανάλωση που πραγματοποιούν μεγεθύνεται υποστηριζόμενη αφενός από την ανάκαμψη των πραγματικών μισθών, όπου αυτή υπάρχει, και αφετέρου από την μεγέθυνση της μισθωτής απασχόλησης, η οποία ήταν σημαντική σε όλες τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης κατά τα τελευταία έτη. Ο προβλεπόμενος δυναμικός ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ στο σύνολο των 27 χωρών ανέρχεται σε 1,3% για το 2025 και σε 1,2% για το 2026 (**Διάγραμμα 1.3**).

Διάγραμμα 1.3. Προβλεπόμενος για το 2026 δυναμικός ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πηγή: Ameco, μεταβλητή OVG D

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα, οι προοπτικές περαιτέρω οικονομικής μεγέθυνσης για το 2026 είναι ευνοϊκές για τις χώρες της Ανατολικής και της Νότιας Ευρώπης (με εξαίρεση την Ιταλία) και λιγότερο ευνοϊκές για τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης, που έχουν ήδη υψηλό ΑΕΠ ανά κάτοικο. Αυτό αποτελεί ένδειξη ότι βρίσκεται σε εξέλιξη μια διαδικασία σύγκλισης των λιγότερο αναπτυγμένων οικονομιών προς τις περισσότερο αναπτυγμένες, οι οποίες ανήκουν στην ομάδα της παλαιάς Ευρωπαϊκής Ένωσης των 15 χωρών.

Οι μακροχρόνιες τάσεις του οικονομικού συστήματος

Αυτές οι μακροχρόνιες τάσεις του οικονομικού συστήματος στην Ευρώπη αποτελούν την βάση μιας μεγάλης διαρθρωτικής κρίσης. Πρόκειται, μάλιστα, για μια γενική κρίση χωρίς προηγούμενο: καταρχάς είναι γενική, είναι μια «πολυκρίση» όπως την έχουν χαρακτηρίσει πολλοί αναλυτές, με την έννοια ότι θίγει σχεδόν το σύνολο των επί μέρους βαθμίδων της οικονομίας, της κοινωνίας και του φυσικού περιβάλλοντος. Κρίση οικονομική που είναι πλέον και κρίση κλιματική, γεωπολιτική, δημοσιονομική, ενεργειακή, κρίση παραγωγικότητας, κρίση του διεθνούς δικαίου και της διεθνούς νομιμότητας, κρίση των διεθνών ισορροπιών που διασφάλιζαν τον περιορισμό των πολέμων σε διαχειρίσιμη κλίμακα, κρίση αξιών κλπ.

Η γενική κρίση αποτελεί απειλή και για την σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος, τα χρηματιστήρια, τις τράπεζες, και όλων των ειδών τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον χρηματοπιστωτικό τομέα, σε μια πορεία που ήδη προκάλεσε την μεγάλη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008.

Σε αυτό θα πρέπει να προσθέσουμε και τις υγειονομικές κρίσεις, των οποίων η πιθανότητα επανεμφάνισης δεν έχει μειωθεί διότι οι κυβερνήσεις δεν λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα, όπως εξάλλου δεν λαμβάνουν μέτρα για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης.

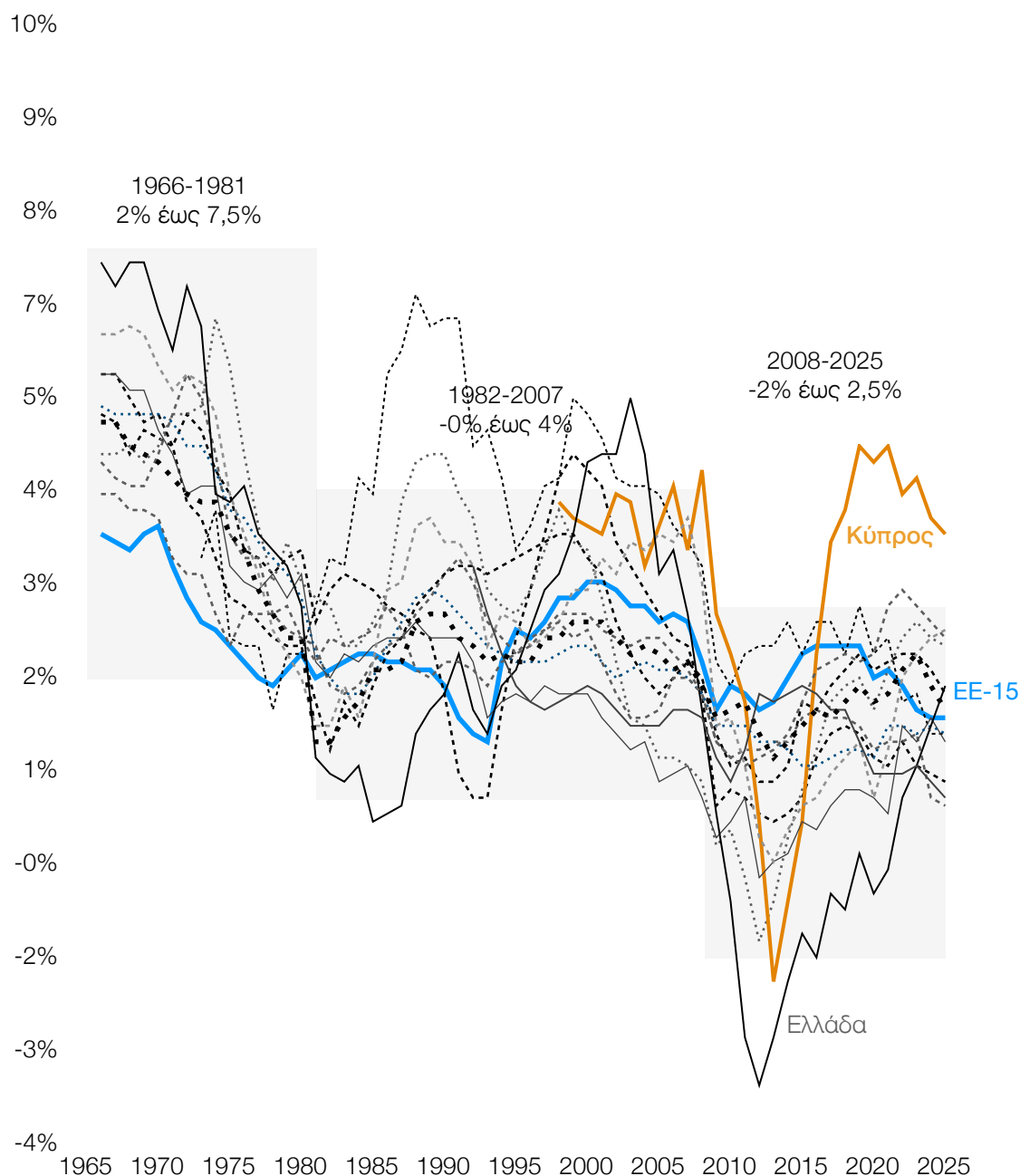
Στην γενική κρίση του καπιταλισμού συμμετέχει και η κρίση πολιτικής ηγεμονίας, κρίση ηθικής και πολιτικής νομιμοποίησης των κυβερνήσεων και του τρόπου διακυβέρνησης που έχουν επιλέξει να ασκούν. Η κρίση δημοκρατικής νομιμοποίησης σχετίζεται άμεσα με το γεγονός ότι οι κυβερνήσεις δεν είναι σε θέση να εκπροσωπήσουν το γενικό συμφέρον, εκλέγονται και κυβερνούν με μικρά εκλογικά ποσοστά, και αναπληρώνουν το έλλειμμα δημοκρατικής νομιμοποίησης με ένταση του αυταρχισμού.

Στην βάση αυτής της κρίσης βρίσκεται το γεγονός ότι ο καπιταλισμός όπως τον γνωρίζουμε σήμερα, δηλαδή αυτός που συγκροτήθηκε στις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα και τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα, βασίζεται στην τεχνολογική πρόοδο και στις επακόλουθες αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας, αλλά και επί της παραδοχής ότι οι μεγάλες αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας θα συνεχίζονται επ' άπειρο διότι η επιστήμη είναι μια πανίσχυρη δωρεάν δύναμη που θα παράγει, υποτίθεται, διαδοχικές τεχνολογικές επαναστάσεις σε μια ατέρμονα ανοδική πορεία.

Η παραδοχή αυτή, ωστόσο, έχει τεθεί σήμερα σε μεγάλη δοκιμασία, όπως φαίνεται στα στοιχεία των μακροχρόνιων τάσεων ανάπτυξης της οικονομίας στις πλέον αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης, στα διαγράμματα 1.4 έως 1.8 που ακολουθούν.

Στην διάρκεια των δεκαπέντε τελευταίων ετών, οι προβλέψεις σχετικά με τους ρυθμούς μεγέθυνσης στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης παραμένουν απαισιόδοξες. Στις χώρες αυτές, διατηρείται η πτωτική τάση του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης που εκδηλώνεται στην μακροχρόνια διάρκεια: Εκκινώντας από τα τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο ρυθμός μεγέθυνσης κάθε δεκαετίας είναι μικρότερος από τον αντίστοιχο της προηγούμενης δεκαετίας. Αυτό είναι ευδιάκριτο στο **Διάγραμμα 1.4** για την περίοδο μετά το 1965.

Διάγραμμα 1.4. Ρυθμός μεγέθυνσης του δυνητικού ΑΕΠ στις χώρες της ΕΕ-15 και στην Κύπρο (1965-2025).

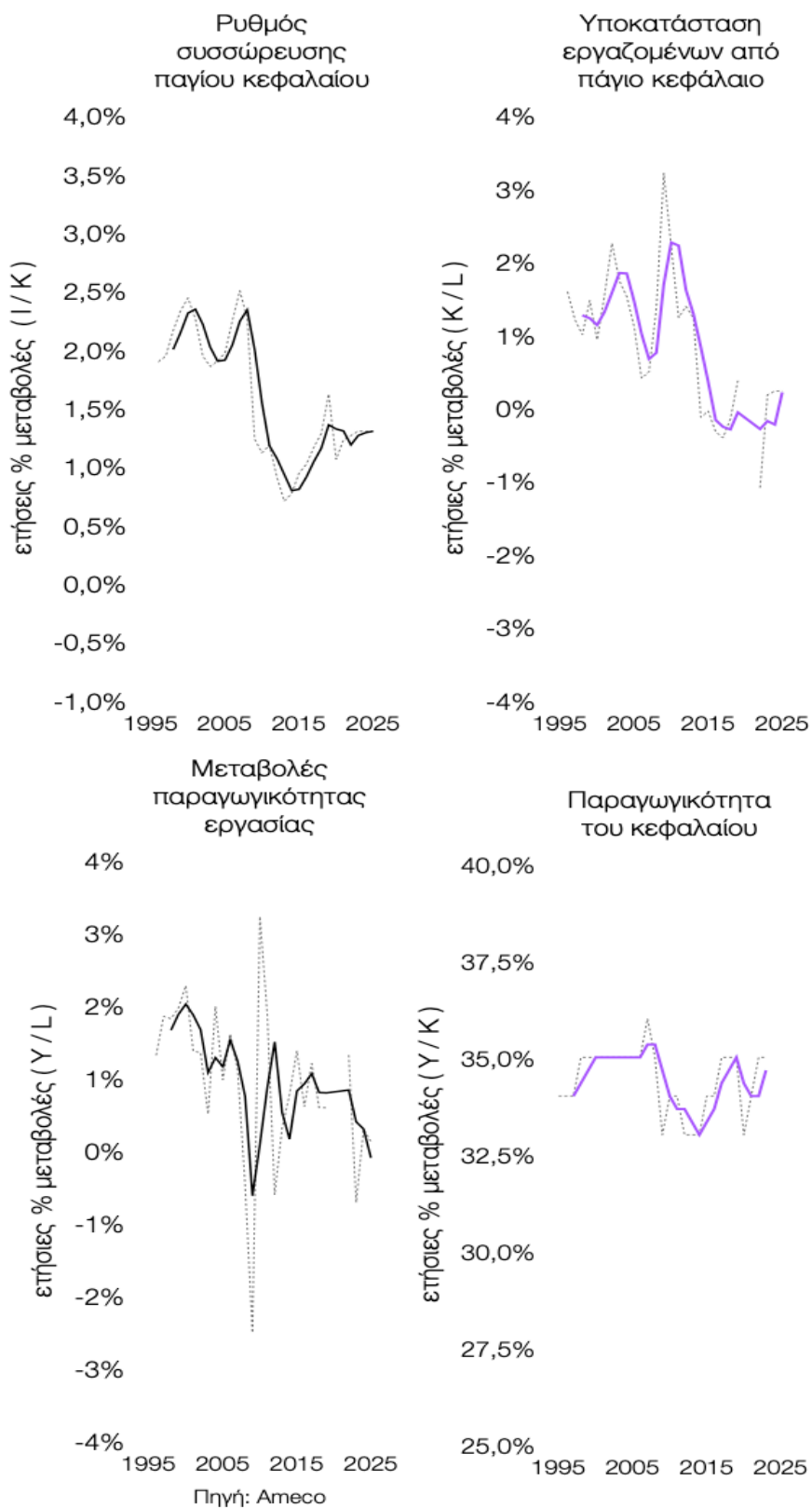

Πηγή: Ameco database, European Commission

Η τελευταία πενταετία χαρακτηρίζεται από τις χειρότερες παραγωγικές επιδόσεις των εξήντα τελευταίων ετών. Περίπου τα τρία τέταρτα της μείωσης του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης, οφείλονται στην ασθενέστερη αύξηση του ΑΕΠ ανά κάτοικο και αυτή με την σειρά της ανάγεται στην βραδύτερη αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας. Η μείωση του ποσοστού ανεργίας, αντιθέτως, είχε θετική επίπτωση στο ΑΕΠ ανά κάτοικο κατά το τέλος της περιόδου 2021-2025.

Στο Διάγραμμα 1.4 φαίνεται, εκτός από τις 15 «παλαιές» χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και η Κύπρος, της οποίας η οικονομία αναπτύσσεται ταχύτερα επειδή βρίσκεται σε διαδικασία πραγματικής σύγκλισης προς τις περισσότερο αναπτυγμένες χώρες.

Διάγραμμα 1.5. Δείκτες παραγωγικότητας και συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ετήσιες % μεταβολές, 1995-2025).

Η επιβράδυνση του ρυθμού μεγέθυνσης του ΑΕΠ οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην επιβράδυνση της παραγωγικότητας της εργασίας, η οποία ανάγεται σε μεγάλο βαθμό στην επιβράδυνση της υποκατάστασης εργασίας από πάγιο κεφάλαιο, διότι αυτή η τελευταία μεταφέρει μέσα στις παραγωγικές διαδικασίες τις νέες τεχνολογικές και οργανωτικές γνώσεις. Η βραδύτερη υποκατάσταση εργασίας από μηχανικές λειτουργίες οφείλεται στην βραδύτερη συσσώρευση παραγωγικού κεφαλαίου (μικρότερες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου εξαιρουμένων των κατοικιών), επομένως σε βραδεία μεταφορά νέων τεχνολογιών μέσα στις παραγωγικές διαδικασίες, και τελικά σε παραγωγικότητα της εργασίας που αυξάνεται με μικρούς ρυθμούς.

Αυτή η διαδικασία επιβράδυνσης της οικονομίας, φαίνεται στο **Διάγραμμα 1.5**: ο ρυθμός συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση επιβραδύνεται ήδη από το 1995, με αποτέλεσμα την αντίστοιχη επιβράδυνση της υποκατάστασης εργασίας από πάγιο κεφάλαιο (στο ίδιο διάγραμμα) και συνακόλουθα της παραγωγικότητας της εργασίας. Αυτές οι μεταβολές, έχουν οδηγήσει στην επιβράδυνση του ΑΕΠ ανά κάτοικο και του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης που φαίνεται στο **Διάγραμμα 1.4**.

Η επιβράδυνση της παραγωγής στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που καταγράφεται στις εκθέσεις των διεθνών οργανισμών ως μεσοπρόθεσμο φαινόμενο, στην πραγματικότητα επεκτείνεται στην μακροχρόνια διάρκεια ήδη από την δεκαετία του 1960.

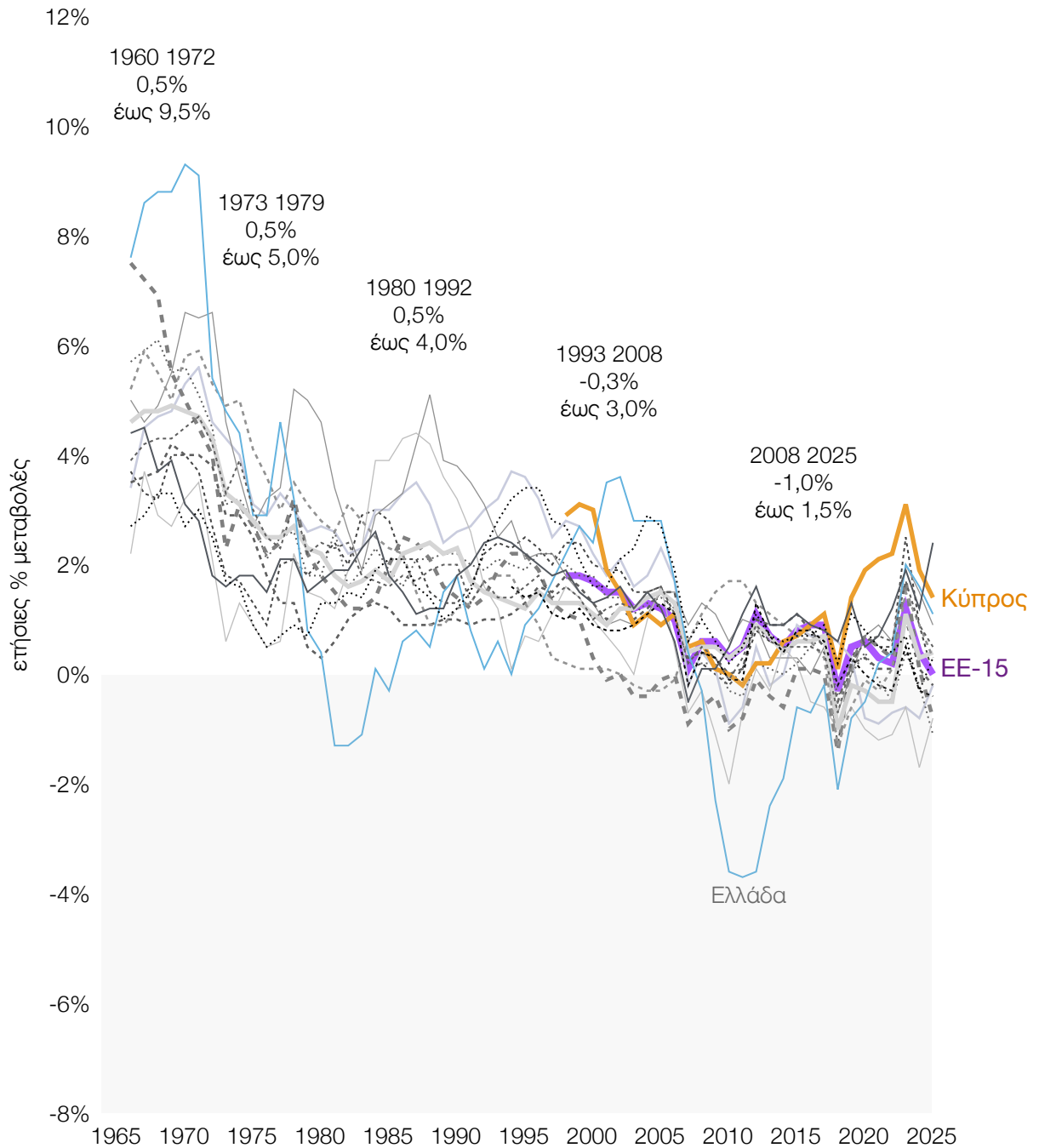
Ο καπιταλισμός, ήδη από την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα, βασίστηκε για την ανάπτυξη του κυρίως στις αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας που προέρχονται είτε από την τεχνολογική πρόοδο είτε από τις νέες μορφές οργάνωσης της εργασίας. Ολόκληρο το οικοδόμημα που συγκροτήθηκε τότε επί αυτών των αρχών είναι δομημένο επί της παραδοχής ότι η τεχνολογική πρόοδος θα είναι συνεχής και εξίσου συνεχείς και μεγάλες θα είναι και οι αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας (πρόκειται δηλαδή για την παραδοχή ότι συνεχώς θα βελτιώνεται η ικανότητά μας να παράγουμε περισσότερο προϊόν, περισσότερη αξία, στην μονάδα του χρόνου).

Αν στραφούμε τώρα προς τα στατιστικά στοιχεία της παραγωγικότητας της εργασίας στις χώρες της ΕΕ-15 από το 1965 μέχρι σήμερα, θα διαπιστώσουμε ότι η παραδοχή επί της οποίας έχει συγκροτηθεί το σημερινό οικονομικό σύστημα, ότι οι αυξήσεις της παραγωγικότητας θα είναι συνεχείς και μεγάλες, δεν έχει καθολική ισχύ (**Διάγραμμα 1.6**).

Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, ο ρυθμός μεγέθυνσης της παραγωγικότητας της εργασίας μειώθηκε από ετήσια αύξηση 5,2% το 1969 σε 2,5% το 1980. Αυτή η μεταβολή, σε συνδυασμό με τις ισχυρές θέσεις της εργασίας στα εργατικά συνδικάτα και στα πολιτικά κόμματα, δεν επέτρεψε μειώσεις των μισθών και ώθησε τον καπιταλισμό, το 1975, σε κρίση κερδοφορίας, η οποία πυροδότησε την τρίτη μεγάλη διαρθρωτική κρίση του.

Από το 1980 και μέχρι το 1997, η νεοφιλελεύθερη πολιτική επέτυχε, επί δεκαεπτά έτη, χάρη στις εφαρμογές της πληροφορικής, των υπολογιστών και της αυτοματοποίησης της παραγωγής, να σταθεροποιήσει την αύξηση της παραγωγικότητας στο επίπεδο του 2% αλλά δεν έγινε δυνατό να ανορθώσει τον ρυθμό της αύξησής της σε επίπεδα συγκρίσιμα με αυτά των προηγούμενων δεκαετιών.

Διάγραμμα 1.6. Ετήσιες μεταβολές της παραγωγικότητας της εργασίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 15 και στην Κύπρο (1960-2025, κινητοί μέσοι 3 ετών).

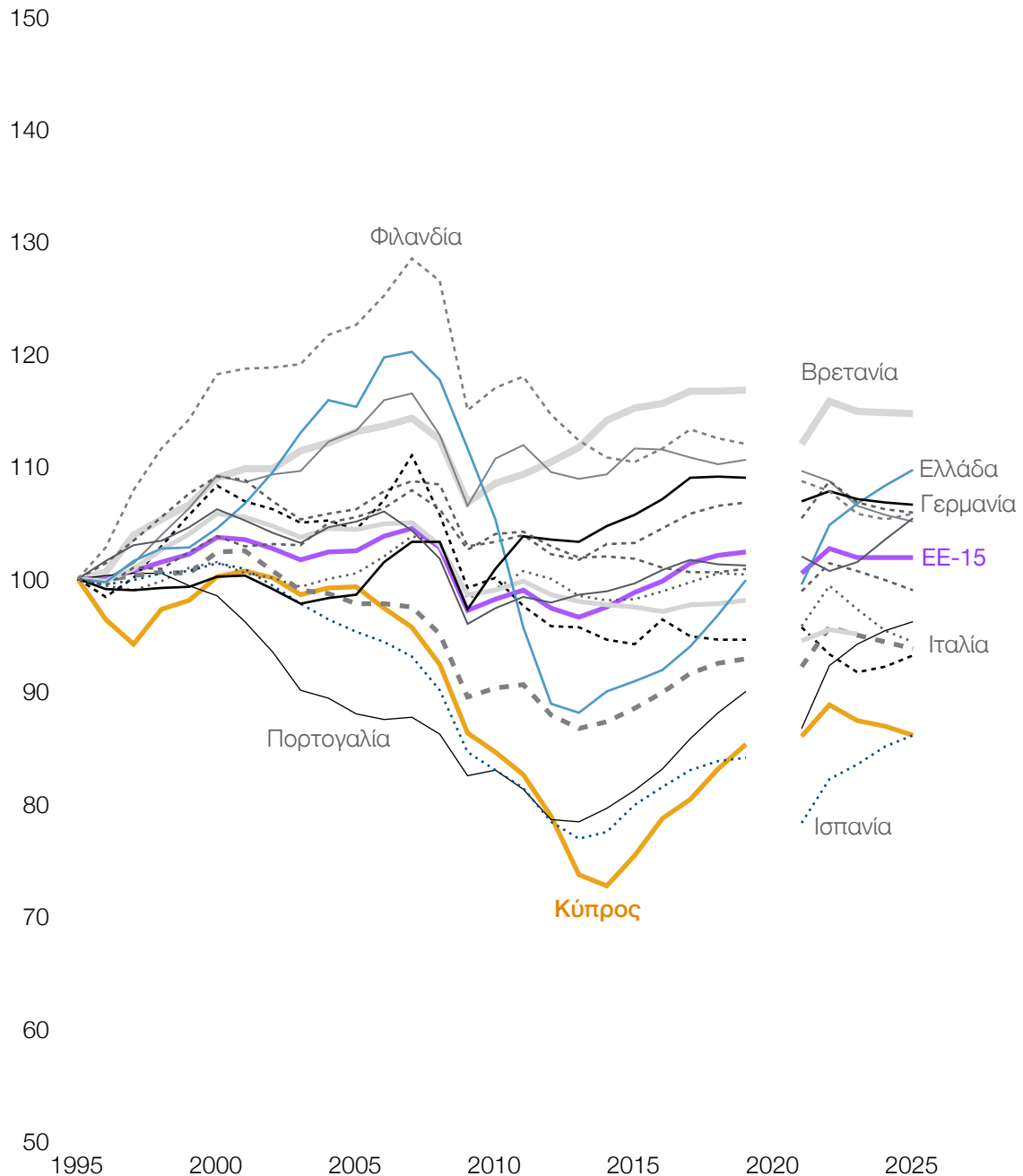

Πηγή: Eurostat, εξαιρείται η Ιρλανδία

Μια δεύτερη καθίζηση στον ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας εκκίνησε το 1998. Έκτοτε, δηλαδή επί εικοσιπέντε έτη, οι αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας μειώνονται και έχουν φτάσει στην περιοχή του -1%-1,5% (στις χώρες του πλήρως αναπτυγμένου καπιταλισμού, εξαιρουμένων δηλαδή των χωρών που βρίσκονται σε διαδικασία σύγκλισης με τις χώρες στην κορυφή της αλυσίδας). Η παραγωγικότητα της εργασίας δεν απέφυγε, λοιπόν, την πτωτική τάση ούτε καν με την εισαγωγή της πληροφορικής, της ρομποτικής και της αυτοματοποίησης στην παραγωγή, στο εμπόριο, στον τουρισμό, και σε άλλους κλάδους παραγωγής. Κατά μείζονα λόγο

δεν πρέπει να αναμένουμε ότι αυτό θα συμβεί χάρη στην τεχνητή νοημοσύνη, η οποία εξάλλου καθημερινά αποδεικνύεται ότι είναι προς το παρόν μια ανώριμη τεχνολογία που δεν μπορεί να μεταστρέψει την πτωτική τάση της παραγωγικότητας της εργασίας.

Διάγραμμα 1.7. Παραγωγικότητα του παγίου κεφαλαίου στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 15 και στην Κύπρο (1995-2025, ΑΕΠ ανά μονάδα παγίου κεφαλαίου, υπολογισμός σε σταθερές τιμές, 1995=100).

Πηγή: Eurostat, εξαιρούνται η Ιρλανδία και το Λουξεμβούργο.

Το πρόβλημα της παραγωγικότητας εμφανίζεται και σε ένα άλλο κρίσιμο μέγεθος που είναι η παραγωγικότητα του κεφαλαίου (δηλαδή το προϊόν που μπορεί να παραχθεί ανά μονάδα παγίου κεφαλαίου). Όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 1.7**, το μέγεθος αυτό παραμένει στάσιμο ή μειώνεται στις χώρες της ΕΕ-15. Η παραγωγικότητα του κεφα-

λαίου αποτελεί, κρίσιμο παράγοντα παραγωγής κερδών, και το γεγονός ότι κατά μέσο όρο παραμένει στάσιμη ή μειώνεται σε μερικές χώρες, έχει αρνητικές επιπτώσεις στην κερδοφορία.

Με αυτά τα δεδομένα (χαμηλός ρυθμός συσσώρευσης παραγωγικού κεφαλαίου, πολύ μικρές αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας, στασιμότητα της παραγωγικότητας του κεφαλαίου), η αύξηση της κερδοφορίας μπορεί να επιτυγχάνεται μόνο με αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της μισθωτής εργασίας.

Σε αντίθεση με τα έτη από το 1980 μέχρι πρόσφατα, όταν το μερίδιο της εργασίας μπορούσε να μειώνεται (**Διάγραμμα 1.8**) με την ιδιοποίηση από τις επιχειρήσεις ενός μεγάλου μέρους ή και ολόκληρης της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας, η παρούσα κατάσταση είναι διαφορετική: με τα σημερινά δεδομένα, που δείχνουν ότι έχει εξαντληθεί η δυνατότητα αξιολογών αυξήσεων της παραγωγικότητας της εργασίας, αυξάνεται η πιθανότητα να υπάρξουν απόπειρες μείωσης των πραγματικών μισθών στην Ευρωπαϊκή Ένωση είτε μέσω μιας χαλαρότερης αντιμετώπισης του πληθωρισμού (π.χ. διατηρώντας τις αυξήσεις των τιμών σε επίπεδα του 3%-4%) είτε μέσω μειώσεων των ονομαστικών μισθών.

Στον βαθμό, μάλιστα, που το μερίδιο της εργασίας στο προϊόν μειώνεται, αντίστοιχα μειώνεται και η ύλη από την οποία μπορούν να αντλήσουν επιπλέον κέρδη οι επιχειρήσεις. Πιο συγκεκριμένα για να αυξηθούν κατά 1% τα κέρδη όταν το μερίδιο της εργασίας στο ΑΕΠ είναι χαμηλό, το ποσοστό μείωσης των πραγματικών μισθών θα πρέπει να είναι μεγαλύτερο από όσο θα ήταν εάν το μερίδιο της εργασίας ήταν υψηλό. Αυτό σημαίνει ότι για να αυξηθούν τα κέρδη κατά 1% όταν το μερίδιο της εργασίας είναι χαμηλό, όπως τώρα πράγματι συμβαίνει, θα πρέπει οι μισθωτοί να υποστούν μεγαλύτερες θυσίες από αυτές που υπέστησαν όταν το μερίδιο της εργασίας στο ΑΕΠ ήταν υψηλότερο. Επομένως, η απαξίωση της εργασίας προκειμένου να αυξηθούν τα κέρδη, είναι μια διαδικασία που απαιτεί διαρκώς αυξανόμενες θυσίες εκ μέρους της μισθωτής εργασίας.

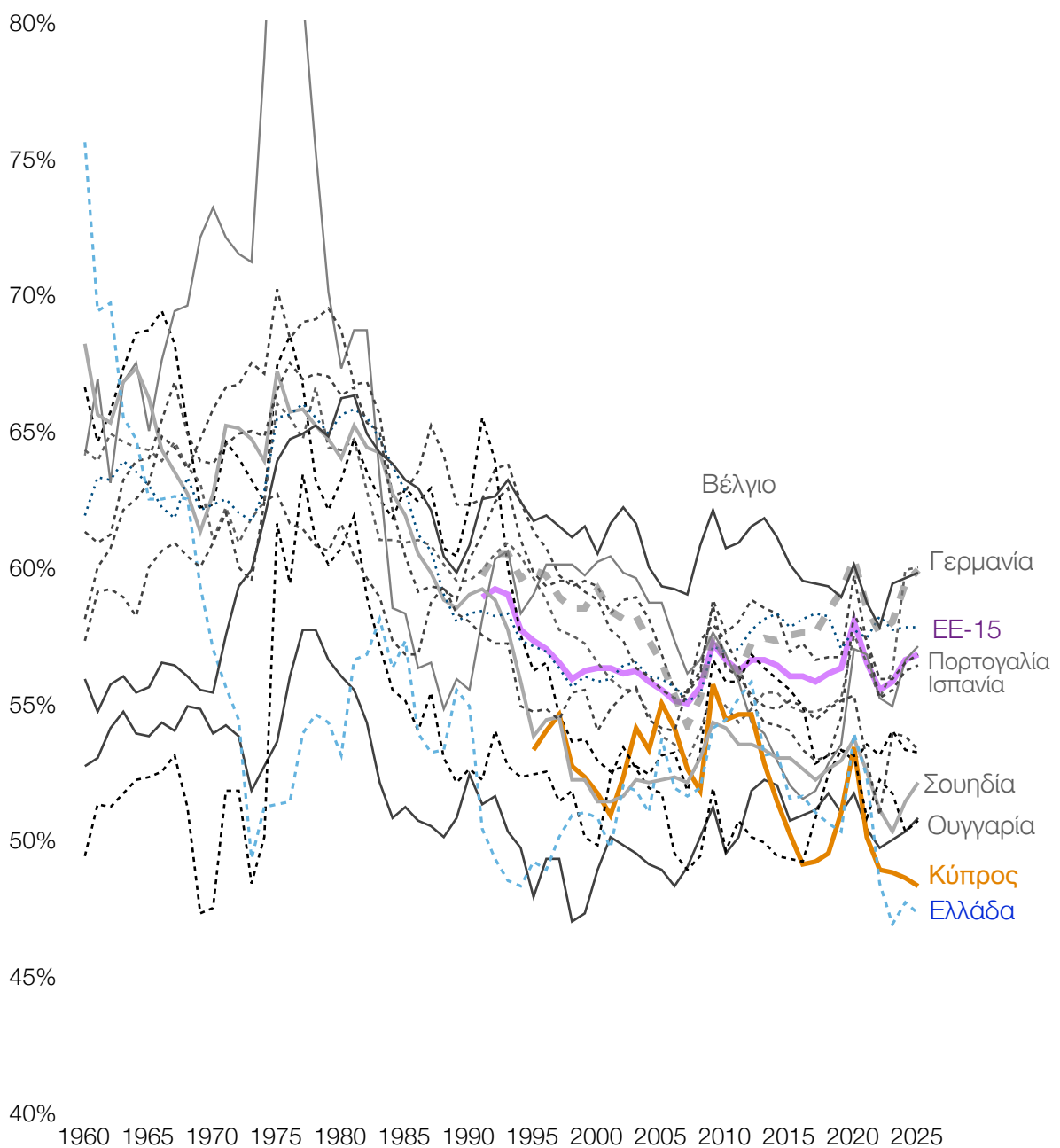
Για να μην συμβούν αυτά, θα έπρεπε να δεχθούν οι επιχειρήσεις μικρότερα επίπεδα κερδοφορίας, κάτι που φαίνεται απίθανο, διότι η νεοφιλελεύθερη διαχείριση της οικονομίας δεν επιζητεί μόνο να είναι υψηλά τα περιθώρια κέρδους αλλά να είναι και αυξανόμενα (**Διάγραμμα 1.9**). Έχει προς τούτο δημιουργήσει και διαρθρωτικές προϋποθέσεις ενσωματωμένες στο χρηματοπιστωτικό σύστημα¹, οι οποίες είναι δύσκολα αντιστρέψιμες.

Συνοψίζοντας, με δεδομένα τα χαρακτηριστικά της παραγωγικότητας της εργασίας και του κεφαλαίου στην σημερινή ιστορική συγκυρία, στις ευρωπαϊκές χώρες του «ώριμου» αναπτυγμένου καπιταλισμού, η επιδίωξη των κεφαλαίων να αυξάνουν διαρκώς τα κέρδη τους θα πρέπει αναγκαστικά να μετατραπεί στην επιδίωξη, πρώτον, να υπάρξει περαιτέρω αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της εργασίας, και δεύτερον, να απορρυθμιστεί περαιτέρω η αγορά εργασίας, διότι από αυτήν εξαρτάται ο

¹ Ο χρηματοπιστωτικός τομέας κατευθύνει ή αποσύρει τα κεφάλαια του ανάλογα με την ικανότητα των κλάδων ή των επιχειρήσεων να μεγιστοποιούν τα κέρδη τους, ανταμείβοντας έτσι τις κερδοφόρες επιχειρήσεις ή αποσύροντας την υποστήριξή του από τις μη επαρκώς κερδοφόρες. Στην περίπτωση μη επαρκούς αξιοποίησης του κεφαλαίου καθίσταται δυσκολότερη η χρηματοδότηση, αυξάνεται το κόστος της, μειώνεται η τιμή μετοχών κλπ.

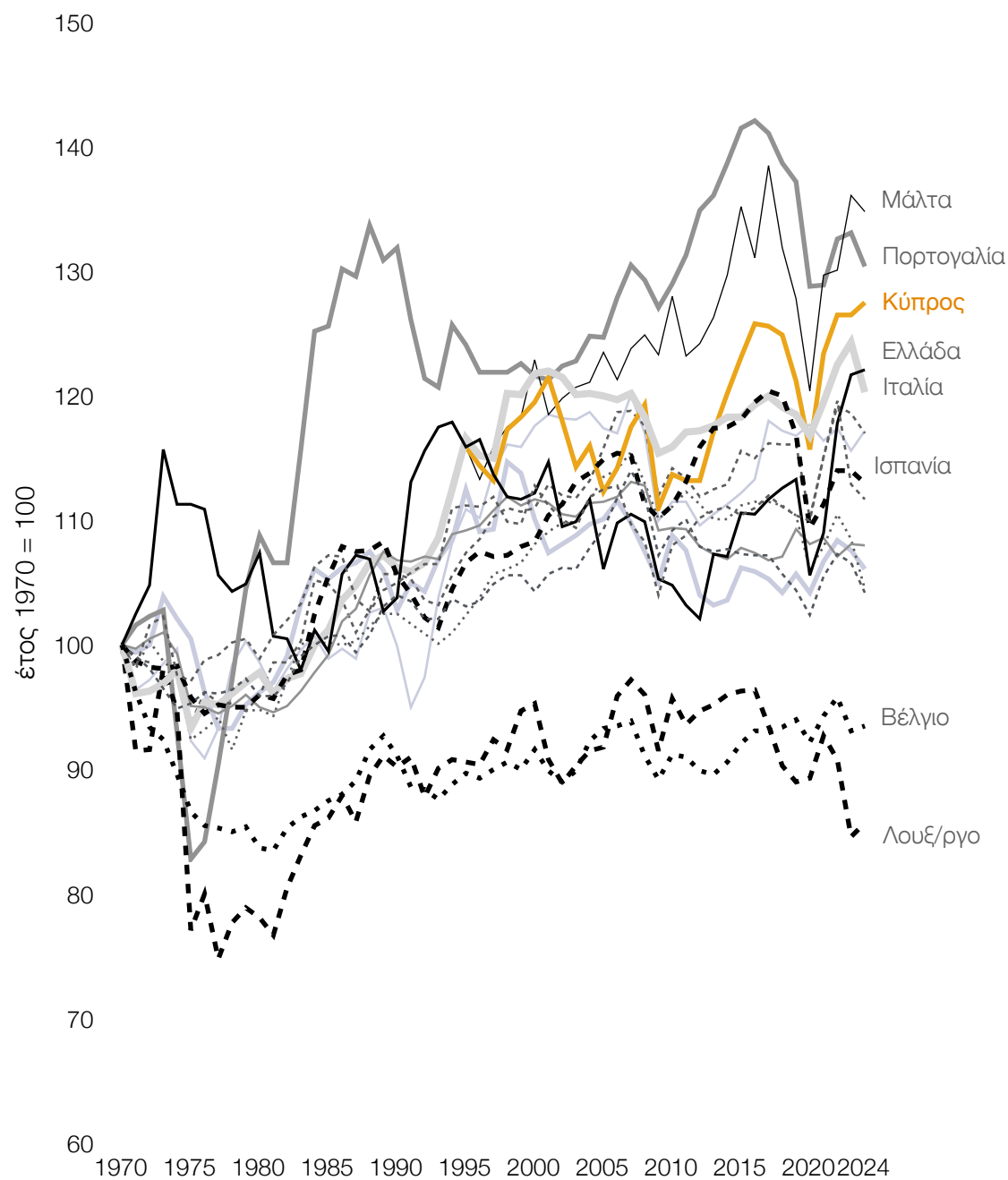
συσχετισμός δυνάμεων που καθορίζει, σε μεγάλο βαθμό, το ύψος του πραγματικού μισθού. Για να μην συμβούν αυτά, θα έπρεπε να υπάρξει τεχνολογική ή οργανωτική επανάσταση που θα αύξανε την παραγωγικότητα της εργασίας και του κεφαλαίου, σημεία της οποίας όμως, προς το παρόν δεν είναι δυνατόν να παρατηρήσουμε στα στατιστικά στοιχεία. Εάν έτσι έχουν τα πράγματα, φαίνονται αυξημένες οι πιθανότητες για τις χώρες του ώριμου καπιταλισμού στην Ευρώπη να εισέλθουν σε μια νέα εποχή όξυνσης των κοινωνικών αντιθέσεων γύρω από τον πραγματικό μισθό, τις τιμές και τα κέρδη. Η όξυνση αυτή, μάλιστα, θα έπρεπε να βαίνει εντεινόμενη επειδή ήδη τα μερίδια εργασίας στις χώρες αυτές έχουν ήδη μειωθεί.

Διάγραμμα 1.8. Μεριδία της εργασίας στο ΑΕΠ στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 15 και στην Κύπρο (αμοιβές εργασίας ως ποσοστό του ΑΕΠ (1960-2025, υπολογισμός σε τρέχουσες τιμές, εξαιρείται η Ιρλανδία).

Πηγή: Ameco database (μεταβλητή ALCD0), European Commission

Διάγραμμα 1.9. Περιθώριο κέρδους επί του κόστους εργασίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 15 και στην Κύπρο (1970-2024)

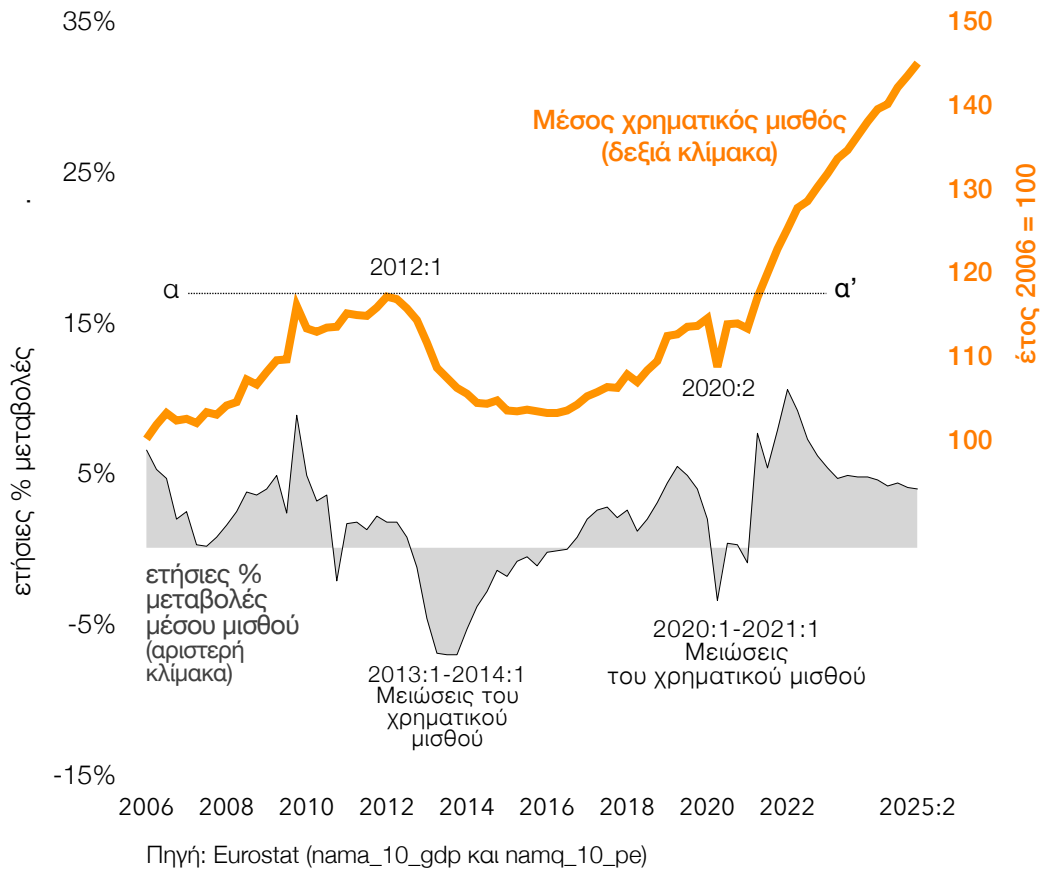
Πηγή: Eurostat, εξαιρείται η Ιρλανδία

-
- Κεφάλαιο 2
Η αναδιανομή του εισοδήματος
σε βάρος της εργασίας και
η άνοδος της κερδοφορίας

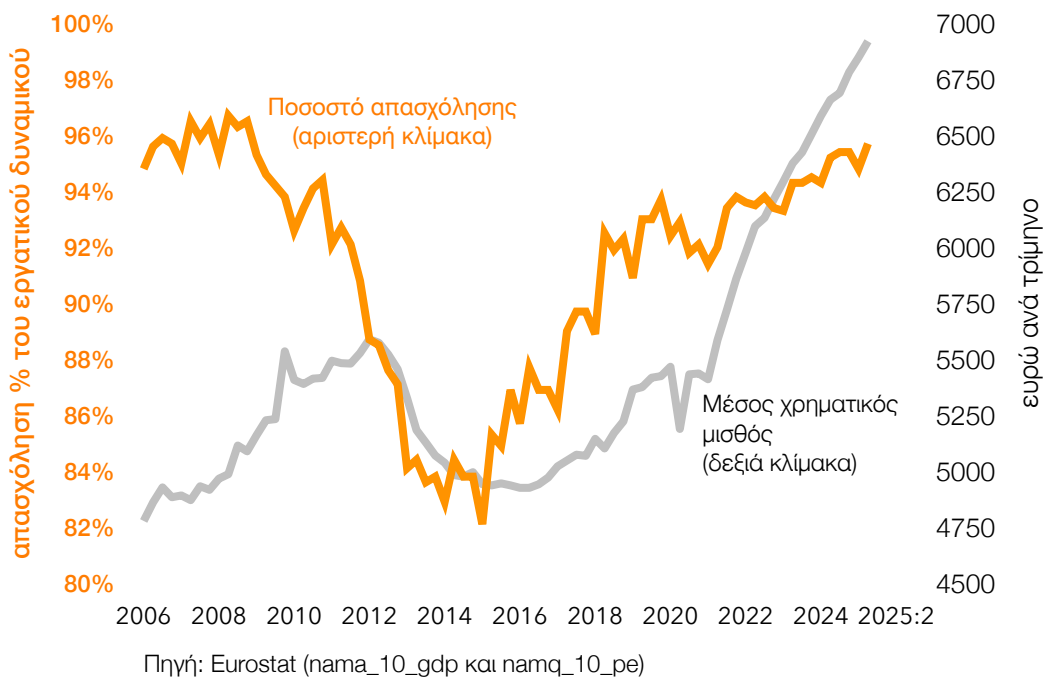
Μετά την πανδημία, ο μέσος ονομαστικός μισθός² εμφάνισε ανοδική τάση από το πρώτο τρίμηνο του 2022 μέχρι σήμερα (**Διάγραμμα 2.1**) ωθούμενος από την μείωση της ανεργίας σε χαμηλά επίπεδα, από την εισαγωγή και την αύξηση του κατώτατου μισθού και από την συνδικαλιστική δράση των μισθωτών. Αφού έφθασε κατά το πρώτο τρίμηνο του 2022 στο επίπεδο του 2012:1, που ήταν το ιστορικά υψηλότερο σημείο έως τότε (επίπεδο αα' στο διάγραμμα), παρουσίασε κατά το 2022-2025 περαιτέρω αύξηση η οποία έχει οδηγήσει τον μέσο χρηματικό μισθό, σε νέο ιστορικά υψηλό επίπεδο κατά 24% υψηλότερο από αυτό του 2012:1. Αυτή η αύξηση, όμως, που αφορά στον χρηματικό μισθό, μπορεί να δημιουργεί ψευδείς εντυπώσεις, διότι εκτός από τον χρηματικό μισθό πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας και τον πληθωρισμό (που επιδρά στην αγοραστική δύναμη του μισθού) αλλά και τις αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας (που συμμετέχει στην διαμόρφωση της διανομής του εισοδήματος, και επομένως του εισοδηματικού μεριδίου της μισθωτής εργασίας). Στην συνέχεια αυτού του κεφαλαίου, λαμβάνοντας υπόψη μας αυτούς τους δύο επιπλέον παράγοντες, **τον πληθωρισμό και την παραγωγικότητα της εργασίας**, διαπιστώνουμε ότι αμέσως μετά την πανδημία υπήρξε μεγάλη αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της μισθωτής εργασίας, η οποία, από το φθινόπωρο του 2021 και μετά, αναχαιτίστηκε μεν αλλά δεν αντιστράφηκε. Η αναδιανομή αυτή προστέθηκε στην μεγάλη αναδιανομή των ετών 2013-2015 έτσι ώστε σχηματίζονται ιστορικά μεγάλες απώλειες του μεριδίου της εργασίας στο ΑΕΠ. Αυτή η εισοδηματική αναδιανομή, εξηγεί κατά το μεγαλύτερο μέρος της την **θεαματική άνοδο των κερδών** μετά το 2020 (βλ. αναλυτικότερα στο Κεφάλαιο 6). Η διόρθωση αυτής της αναδιανομής, εξαρτάται από τις διαπραγματευτικές διεκδικήσεις του κόσμου της εργασίας, από τον συνολικό ταξικό συσχετισμό δυνάμεων, και από τις αυξήσεις του κατώτατου μισθού. Είναι μαθηματικό δεδομένο ότι για να μην υπάρχει περαιτέρω εισοδηματική αναδιανομή σε βάρος της εργασίας, θα πρέπει οι αυξήσεις του ονομαστικού μισθού να ισούνται με τον πληθωρισμό συν την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας. Αυτό, όμως, έρχεται σε αντίθεση με τις προσδοκίες των κατόχων κεφαλαίου, οι οποίοι εντείνουν συνεχώς τις προσπάθειές τους για αύξηση των κερδών θεωρώντας ότι ειδικά για αυτά δεν υπάρχει άνω όριο.

² Ως μέτρο της αμοιβής εργασίας θεωρούμε τον ακαθάριστο **χρηματικό μισθό** (ή ακαθάριστο ονομαστικό μισθό), ο οποίος δεν περιλαμβάνει τις εργοδοτικές ασφαλιστικές εισφορές, σε αντίθεση με τις ακαθάριστες (ή μικτές) **χρηματικές αποδοχές** που τις περιλαμβάνουν. Ο όρος μικτές ή **ακαθάριστες αποδοχές** (ή απολαβές) αναφέρεται στο γεγονός ότι πρόκειται για τις αμοιβές με την ευρύτερη έννοια, διότι περιλαμβάνουν, πέραν του καθαρού μισθού (take-home pay), τον φόρο εισοδήματος που έχει προκαταβληθεί, τις ασφαλιστικές εισφορές του εργαζόμενου και του εργοδότη, και κάθε άλλου είδους παροχές που μπορούν να εκληφθούν ως αμοιβή εργασίας. Ο όρος **μέσες αποδοχές** αναφέρεται στο γεγονός ότι πρόκειται για την αμοιβή ανά απασχολούμενο. Ο όρος **χρηματικός μισθός** (ή **ονομαστικός μισθός**) αναφέρεται στον μισθό σε ευρώ, σε αντιπαράθεση με τον **πραγματικό μισθό** που αναφέρεται σε αγοραστική δύναμη, δηλαδή σε ένα "καλάθι" αγαθών και υπηρεσιών που ο ονομαστικός μισθός μπορεί να αγοράσει. Επομένως, ο **ακαθάριστος χρηματικός μισθός** είναι ο μισθός μετά την παρακράτηση των εργοδοτικών εισφορών και πριν την παρακράτηση του φόρου εισοδήματος και των εισφορών του εργαζόμενου στο Ταμείο Κοινωνικών Ασφαλίσεων και στο ΓΕΣΥ. Οι μέσες μικτές (χρηματικές) αποδοχές είναι ένα μέγεθος το οποίο αφορά στον υπολογισμό του κόστους εργασίας επειδή περιλαμβάνει όλα όσα δαπάνησε η επιχείρηση για να απασχολήσει τον εργαζόμενο, ενώ ο μέσος ακαθάριστος χρηματικός μισθός, που δεν περιλαμβάνει τις εργοδοτικές εισφορές, αφορά στον υπολογισμό του εισοδήματος του μισθωτού.

Διάγραμμα 2.1. Μέσος χρηματικός μισθός (τρέχουσες μεταβολές και δείκτης με βάση το έτος 2006 =100, τριμηνιαία στοιχεία 2006:1-2025:2 εποχικά διορθωμένα).

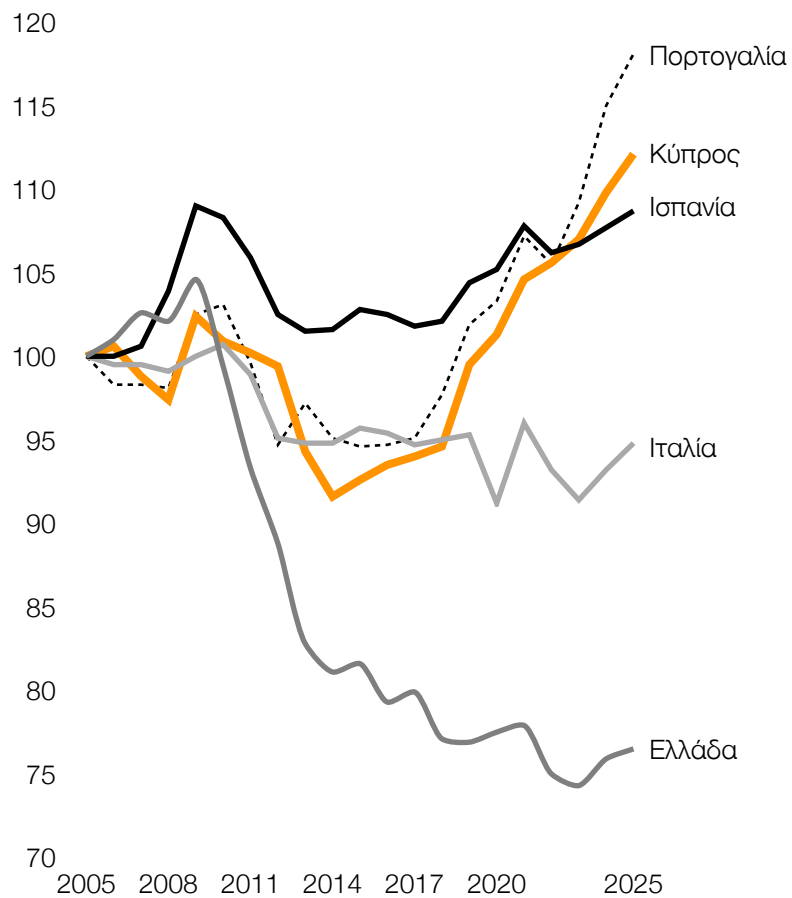
Διάγραμμα 2.2. Μέσος χρηματικός μισθός και ποσοστό απασχόλησης (ποσοστό απασχόλησης = αριθμός απασχολούμενων ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού, τριμηνιαία στοιχεία 2006:1-2025:2 εποχικά διορθωμένα).

Οι μεταβολές του μέσου χρηματικού μισθού εξηγούνται σε σημαντικό βαθμό από τις μεταβολές του *ποσοστού απασχόλησης*, δηλαδή του αριθμού των απασχολούμενων ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού: όταν το ποσοστό απασχόλησης αυξάνεται, και επομένως το ποσοστό ανεργίας μειώνεται, η προσφορά εργασίας περιορίζεται και έτσι βελτιώνει την διαπραγματευτική ισχύ των μισθωτών και των οργανώσεών τους (και αντιστρόφως). Η εξάρτηση του μέσου ονομαστικού μισθού από τις μεταβολές του ποσοστού απασχόλησης, φαίνεται στο **Διάγραμμα 2.2**. Η βελτίωση του ποσοστού απασχόλησης από το 2015 και μετά (με εξαίρεση το χρονικό διάστημα της πανδημίας) ευνόησε τις αυξήσεις του μέσου ονομαστικού μισθού. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα, οι αυξήσεις του μέσου μισθού ακολούθησαν τις αυξήσεις του ποσοστού απασχόλησης, δηλαδή ήταν αντίστοιχες της βελτίωσης των συνθηκών διαπραγμάτευσης για τους μισθωτούς στην αγορά εργασίας. Στην αύξηση του μέσου μισθού, συνέβαλε και η ταχεία εισροή αλλοδαπών εργαζομένων των οποίων οι αμοιβές εργασίας είναι υψηλές.

Διάγραμμα 2.3.

Αγοραστική δύναμη μικτών ετήσιων αποδοχών εργασίας ανά μισθωτό στις χώρες της νότιας Ευρώπης 2005-2025, (έτος 2005 = 100, σε σταθερές τιμές).

Πηγή: Ameco Database, μεταβλητή RWCDC. Για το 2025 εκτίμηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με βάση το εννεάμηνο.

Ωστόσο, για να υπολογίσουμε την αγοραστική δύναμη των μισθών πρέπει να πάρουμε υπόψη μας και τον πληθωρισμό. Βρίσκουμε τότε ότι με κριτήριο τις **μεταβολές** της *αγοραστικής δύναμης των μέσων μικτών ετήσιων αποδοχών εργασίας* κατά τα έτη 2005 έως 2025, η Κύπρος βρίσκεται σε υψηλή θέση στην κατάταξη των μεσογειακών χωρών της ευρωζώνης (**Διάγραμμα 2.3**). Μειώθηκε η απόστασή της από την Ισπανία και την Πορτογαλία, και αυξήθηκε σε σχέση με την Ιταλία και την Ελλάδα, στις οποίες η αγοραστική δύναμη των μέσων ακαθάριστων αποδοχών εργασίας παρουσίασε μείωση μεταξύ 2005 και 2025 κατά 5% και 24% αντίστοιχα. Αυτές οι παρατηρήσεις αφορούν τις μεταβολές των αποδοχών εργασίας. Σημαντικότερο, όμως, από τις μεταβολές των αποδοχών εργασίας είναι το ύψος τους, το οποίο είναι οι ακαθάριστες

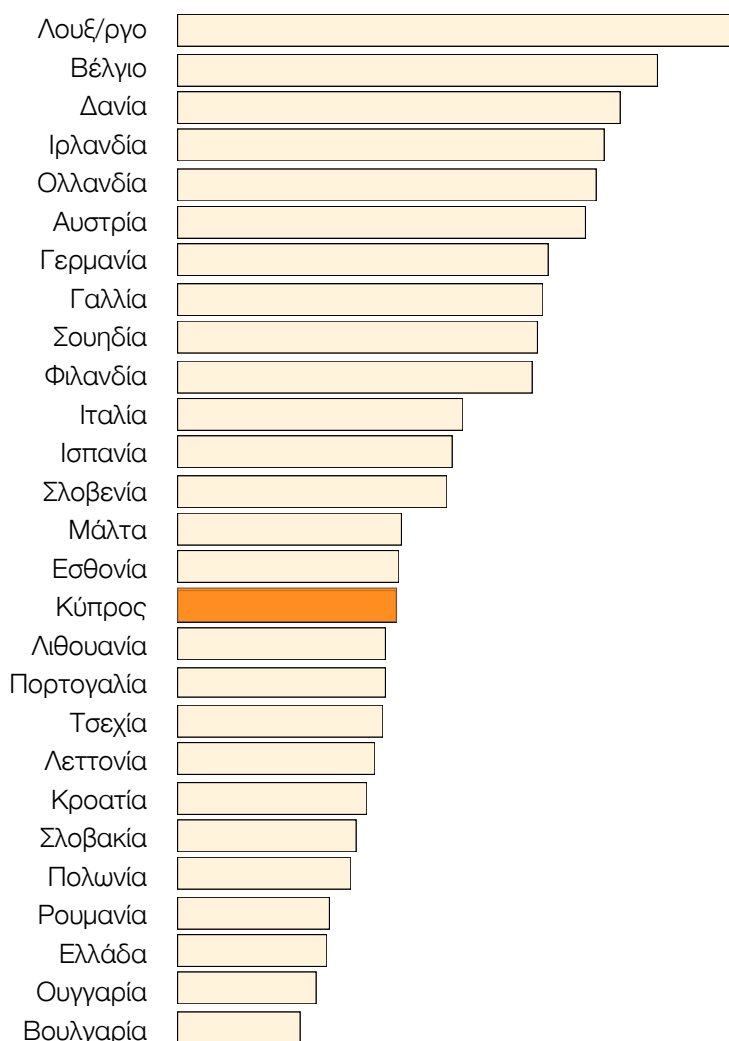
ετήσιες αποδοχές εργασίας ανά μισθωτό, σε ευρώ, κατά το 2025, στις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (για το 2025 εκτίμηση της Επιτροπής με βάση το εννεάμηνο, **Διάγραμμα 2.4α**). Με κριτήριο αυτές τις αποδοχές, διακρίνουμε πέντε ομάδες χωρών: Το Λουξεμβούργο και το Βέλγιο διατηρούν τις δύο πρώτες θέσεις της κατάταξης με πολύ υψηλές μικτές αποδοχές εργασίας, άνω των 70 χιλιάδων ευρώ ετησίως. Οι υπόλοιπες χώρες του ευρωπαϊκού βορρά μαζί με την Γαλλία αποτελούν την δεύτερη ομάδα υψηλών αποδοχών, μεταξύ 50 και 70 χιλιάδων ευρώ ετησίως. Ακολουθούν ως τρίτη ομάδα, με μικτές αποδοχές 30 έως 45 χιλιάδων ευρώ ετησίως, πέντε χώρες της Μεσογείου (Ιταλία, Ισπανία, Μάλτα, Κύπρος, Πορτογαλία) και πέντε χώρες της μεγάλης διεύρυνσης της ΕΕ κατά το 2004 (Σλοβενία, Εσθονία, Λιθουανία, Τσεχία, Λετονία, χώρες οι οποίες παρουσιάζουν αξιοσημείωτη άνοδο έναντι αντίστοιχων κατατάξεων προηγούμενων ετών). Ακολουθούν τρεις ακόμη χώρες της διεύρυνσης της ΕΕ κατά το 2004, η Κροατία, η Σλοβακία και η Πολωνία, που αποτελούν την τέταρτη ομάδα με μικτές αποδοχές 25 έως 30 χιλιάδες ευρώ ετησίως. Η πέμπτη και τελευταία ομάδα της κατάταξης παρουσιάζει χαμηλές αποδοχές εργασίας, μικρότερες των 25 χιλιάδων ευρώ, και αποτελείται από την Βουλγαρία, την Ουγγαρία, την Ρουμανία και την Ελλάδα.

Διάγραμμα 2.4α.

Ετήσιες αποδοχές εργασίας ανά μισθωτό στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά το 2025 σε χιλιάδες ευρώ.*

(*περιλαμβάνονται οι ασφαλιστικές εισφορές)

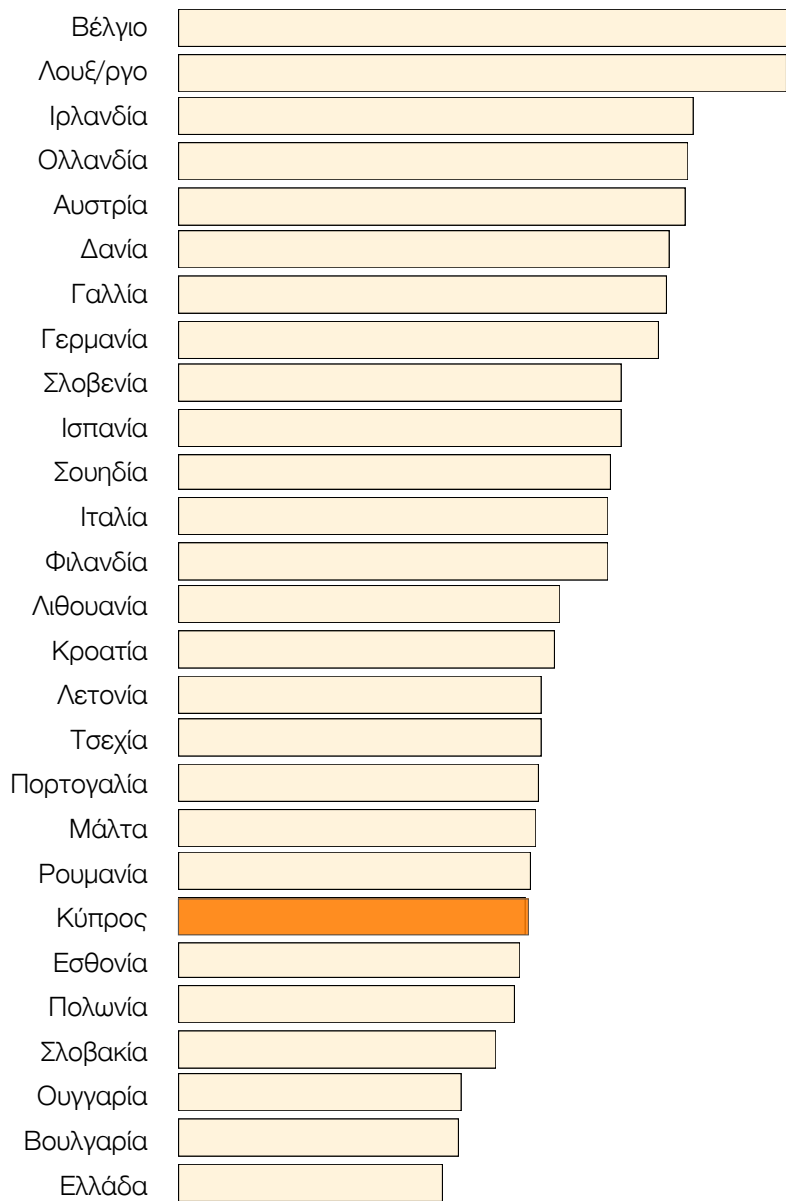
Πηγή: Ameco Database, μεταβλητή HWCDW, Εκτίμηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2025 με βάση το εννεάμηνο.

Οι αποδοχές εργασίας υπολογισμένες σε ευρώ, όπως στο Διάγραμμα 2.4α, αποτελούν χρήσιμη σύγκριση ως κόστος εργασίας μεταξύ των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διότι περιλαμβάνουν το συνολικό κόστος για τον εργοδότη υπολογισμένο σε ευρώ. Η αντίστοιχη σύγκριση των ίδιων αμοιβών ως εισόδημα των μισθωτών επιτυγχάνεται με τον υπολογισμό της αγοραστικής δύναμης των μισθών, ο οποίος λαμβάνει υπόψη το διαφορετικό επίπεδο των τιμών σε διαφορετικές χώρες, διότι ο ίδιος χρηματικός μισθός αγοράζει λιγότερα αγαθά και υπηρεσίες σε μια χώρα όπου οι τιμές είναι υψηλές και περισσότερα σε μια χώρα όπου οι τιμές είναι χαμηλές. Η αγοραστική δύναμη των ετήσιων αποδοχών εργασίας ανά μισθωτό στις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης φαίνεται στο **Διάγραμμα 2.4β** (για το έτος 2025, εκτίμηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με βάση το εννεάμηνο).

Διάγραμμα 2.4β.

Αγοραστική δύναμη των ετήσιων αποδοχών εργασίας ανά μισθωτό στις χώρες της ΕΕ-27 κατά το 2025 (σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης, Κύπρος = 100).

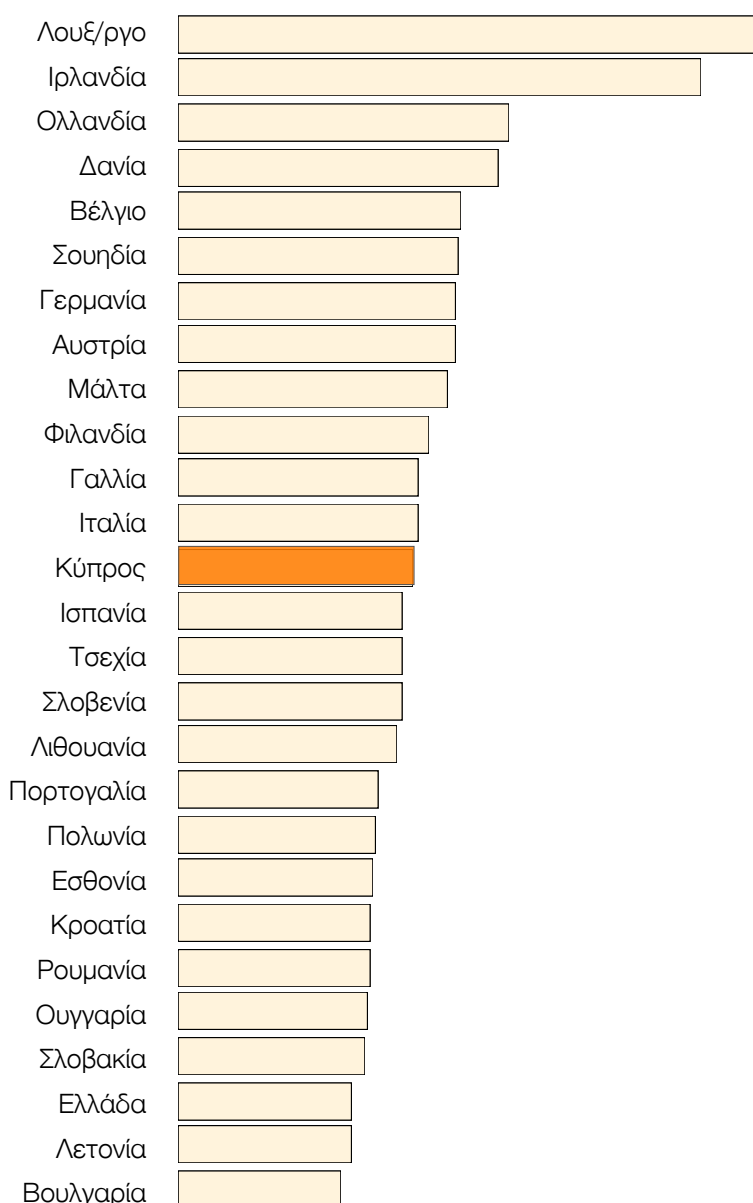

Πηγή: Ameco Database, Εκτίμηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2025 με βάση το εννεάμηνο.

Η Κύπρος καταλαμβάνει την 21η θέση στην κατάταξη των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με κριτήριο την αγοραστική δύναμη των αποδοχών ανά μισθωτό ενώ κατατάσσεται στην 13η θέση στην κατάταξη με κριτήριο την αγοραστική δύναμη του ΑΕΠ ανά κάτοικο (**Διαγράμματα 2.4β** και **2.4γ**). Επομένως, ενώ κατά το 2025, η Κύπρος ήταν η 13η πλουσιότερη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 27, στην κατάταξη των 27 χωρών με κριτήριο την αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού, η Κύπρος κατατάσσεται σε μια από τις τελευταίες θέσεις (21η) μαζί με χώρες που έχουν ΑΕΠ ανά κάτοικο από 15% έως 30% χαμηλότερο της Κύπρου. Οι χώρες που έχουν συγκρίσιμο ΑΕΠ ανά κάτοικο με την Κύπρο, η Ιταλία και η Ισπανία, καταβάλλουν αποδοχές εργασίας που έχουν αγοραστική δύναμη μεγαλύτερη κατά 25% έως 30% από την Κύπρο. Επομένως, η ανάγκη άμεσων και μεγάλων διορθωτικών κινήσεων ώστε οι μισθοί να προσαρμοστούν στο επίπεδο ανάπτυξης της Κύπρου είναι φανερή.

Διάγραμμα 2.4γ.

ΑΕΠ ανά κάτοικο υπολογισμένο ως αγοραστική δύναμη στις χώρες της ΕΕ-27 κατά το 2025 (σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης, Κύπρος = 100).

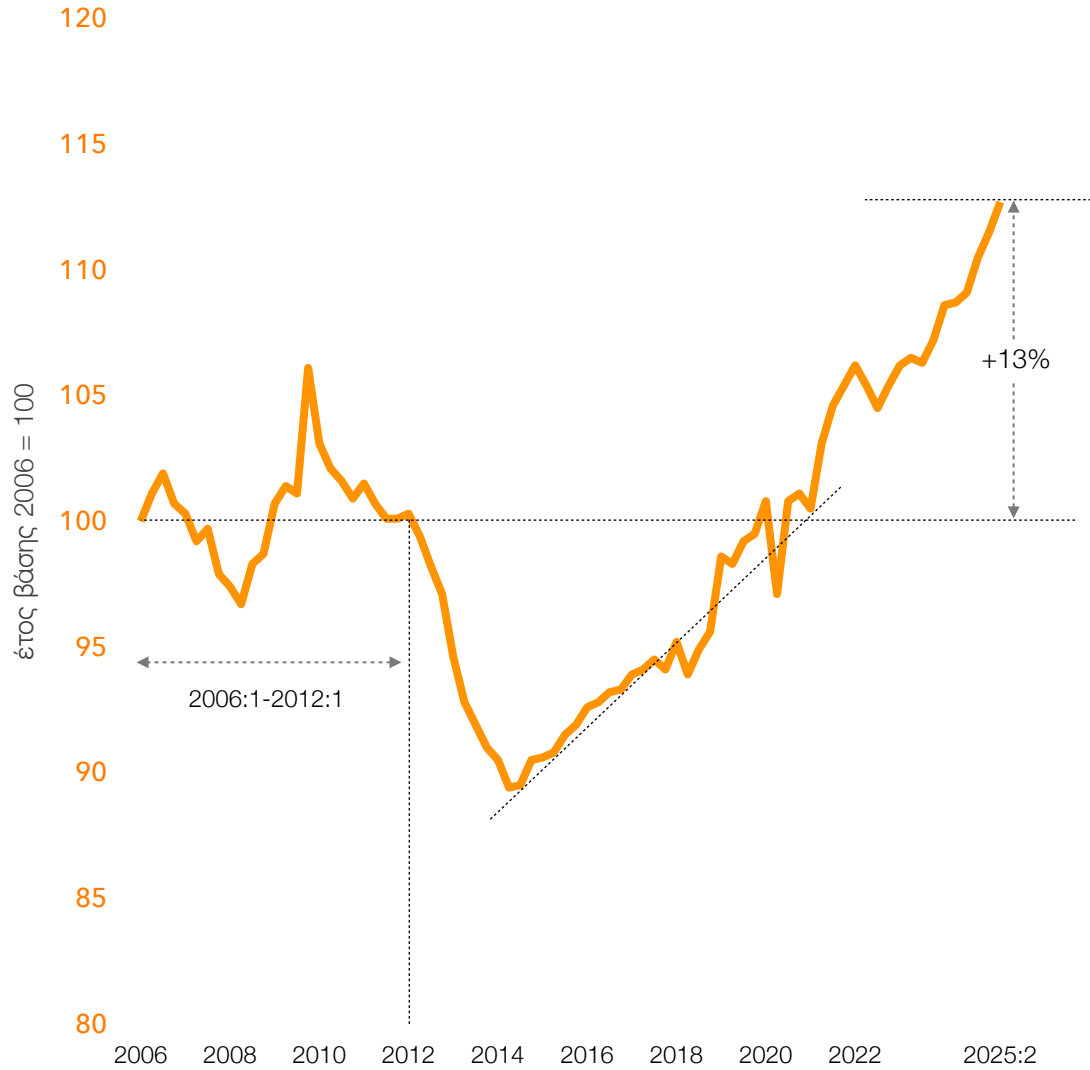

Πηγή: Ameco Database, Εκτίμηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2025 με βάση το εννεάμηνο.

• **Οι μεταβολές της αγοραστικής δύναμης των μισθών**

Στο **Διάγραμμα 2.5** φαίνεται η αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού, δηλαδή ο μέσος πραγματικός μισθός (στον οποίο δεν περιλαμβάνονται οι εργοδοτικές εισφορές) από το 2006 έως το 2025:2.

Διάγραμμα 2.5. Αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού (πραγματικός μισθός, έτος βάσης 2006=100 (στοιχεία 2006:1-2025:2, εποχικά διορθωμένα).

Πηγή: Eurostat

Πώς σχηματίζεται η αγοραστική δύναμη του μισθού (πραγματικός μισθός)

Ο πραγματικός μισθός στον επιχειρηματικό τομέα της οικονομίας είναι αποτέλεσμα του συσχετισμού διαπραγματευτικής ισχύος των εργοδοτών και των μισθωτών (ατομικά ή μέσω των συνδικαλιστικών οργανώσεών τους). Οι απαιτήσεις των μισθωτών, όσον αφορά τον χρηματικό μισθό τους, μακροχρονίως τείνουν να ευθυγραμμιστούν με τον πληθωρισμό. Ο βαθμός κατά τον οποίο αυτό επιτυγχάνεται εξαρτάται από τον συσχετισμό δυνάμεων μεταξύ εργαζομένων και επιχειρήσεων, ο οποίος περιγράφεται σε μεγάλο βαθμό από το ποσοστό ανεργίας, αλλά και από την συνδικαλιστική οργάνωση και από το θεσμικό (νομικό ή εθιμικό) πλαίσιο των εργασιακών σχέσεων. Ως συνέπεια, οι χρηματικές αποδοχές εργασίας τείνουν να είναι υψηλότερες όπου και όταν οι τιμές είναι υψηλότερες, το ποσοστό ανεργίας είναι χαμηλότερο και η διεκδικητική

ισχύς των εργαζομένων μεγαλύτερη. Το ποσοστό ανεργίας και η συνδικαλιστική ισχύς των μισθωτών περιγράφουν τον βραχυχρόνιο συσχετισμό δυνάμεων ενώ το θεσμικό (νομικό ή εθμικό) πλαίσιο συμπυκνώνει τον παρόντα και τον παρελθόντα συσχετισμό δυνάμεων που έχει αποκρυσταλλωθεί σε κανόνες σεβαστούς από τις δύο ανταγωνιστικές πλευρές.

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα, κατά το 2012:2 εκκίνησε η διαδικασία μείωσης της αγοραστικής δύναμης του μέσου μισθού. Αυτή η μείωση εξηγείται, για το μεν 2012 από την *πίεση της ραγδαίας αύξησης της ανεργίας* επί της διαπραγματευτικής ισχύος των μισθωτών, για το δε 2013 από την *επίπτωση του μνημονιακού προγράμματος*. Ο μέσος πραγματικός μισθός εμφάνισε ανοδική τάση από το 2014:2 έως το 2025:2 ακολουθώντας τις αυξήσεις του μέσου χρηματικού μισθού (βλ. διάγραμμα 2.1) οι οποίες ανάγονται στην μείωση του ποσοστού ανεργίας σε χαμηλά επίπεδα, στην εφαρμογή του κατώτατου μισθού και στις παρεμβάσεις των εργατικών συνδικάτων. Έχει σχηματισθεί, έτσι, ένα επίπεδο αντίστασης στην αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της μισθωτής εργασίας (βλ. στην επόμενη ενότητα σχετικά με την διανομή του εισοδήματος). Η άνοδος του πραγματικού μισθού κατά 13% έναντι της μέσης τιμής των ετών 2006:1-2012:1 (διάγραμμα 2.5), παρόλο που προστατεύει την αγοραστική τους δύναμη, και παρά την βελτίωση του κατώτατου μισθού που προστατεύει τους χαμηλόμισθους, δεν αντισταθμίζει αλλά απλώς αναχαιτίζει την **αναδιανομή του εισοδήματος** που έχει πραγματοποιηθεί σε βάρος της μισθωτής εργασίας. Αυτή υλοποιείται με δύο τρόπους: μέσω του πληθωρισμού αλλά και μέσω των αυξήσεων της παραγωγικότητας τις οποίες καρπώνονται εξ ολοκλήρου οι επιχειρήσεις (βλ. στην συνέχεια αυτού του κεφαλαίου). Στην αύξηση κατά 13% του πραγματικού μισθού, έχει συμβάλει και η ταχεία εισροή αλλοδαπών εργαζομένων των οποίων οι αμοιβές εργασίας είναι υψηλές και πολύ υψηλές (βλ. στα σχετικά στοιχεία στο Παράρτημα).

Ένας πρακτικός κανόνας για την διανομή του εισοδήματος

- Το εισοδηματικό μερίδιο της εργασίας, δηλαδή το ποσοστό εκείνο του εγχώριου εισοδήματος που καρπώνονται οι εργαζόμενοι, είναι το άθροισμα όλων των αμοιβών εργασίας ως ποσοστό του εγχώριου προϊόντος (του ΑΕΠ).
- Η διανομή του εισοδήματος (πριν να παρέμβουν οι αναδιανεμητικές λειτουργίες του κράτους), παραμένει αμετάβλητη όταν η αύξηση του μέσου ονομαστικού μισθού ισούται με το άθροισμα (α) του πληθωρισμού και (β) της αύξησης της μέσης παραγωγικότητας της εργασίας.
- Εάν η αύξηση του ονομαστικού μισθού ισούται με τον πληθωρισμό, τότε η αγοραστική δύναμη του μισθού παραμένει αμετάβλητη αλλά οι μισθωτοί καρπώνονται μικρότερο μερίδιο του εισοδήματος (υπάρχει αναδιανομή υπέρ του κεφαλαίου) διότι το όφελος από την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας διατίθεται αποκλειστικά για την αύξηση των κερδών.
- Εάν η αύξηση του ονομαστικού μισθού ισούται με τον πληθωρισμό συν *ένα μέρος* από την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, τότε η αγοραστική δύναμη του μισθού αυξάνεται και το μερίδιο της εργασίας μειώνεται (το μερίδιο των κερδών αυξάνεται αντίστοιχα).

- **Υποτίμηση και απαξίωση της εργασίας.** Με τον όρο της *υποτίμησης* της εργασίας εννοούμε ότι για το ίδιο ποσοστό ανεργίας όπως πριν, η αγοραστική δύναμη του μισθού είναι χαμηλότερη. Με τον όρο της *απαξίωσης της εργασίας* εννοούμε ότι για το ίδιο ποσοστό ανεργίας, το *μερίδιο του εισοδήματος που ιδιοποιείται η εργασία* υφίσταται μείωση. Ο όρος της απαξίωσης αναφέρεται στην *μείωση της αξίας της εργασιακής δύναμης* ενώ ο όρος της υποτίμησης αναφέρεται στην μείωση του τρέχοντος μισθού κάτω από την αξία της εργασιακής δύναμης.
- Η *απαξίωση της εργασίας* μπορεί να πραγματοποιηθεί με τρεις τρόπους: είτε με μείωση του πραγματικού μισθού, είτε με αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας που καρπώνονται αποκλειστικά ή εν μέρει οι επιχειρήσεις, είτε με συνδυασμό των δύο (μείωση του πραγματικού μισθού και ταυτόχρονα μη συμμετοχή των μισθωτών στα οφέλη που προκύπτουν από την παραγωγικότητα της εργασίας).

- **Η αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της εργασίας**

Προκύπτει από την ανάλυση του μεριδίου του εισοδήματος που καρπώνεται η εργασία (δηλαδή του *εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας*) ότι υπήρξε αναδιανομή του εισοδήματος με δύο διαδοχικές κινήσεις απαξίωσης της εργασίας, η πρώτη κατά το 2013-2015 και η δεύτερη κατά το 2021.

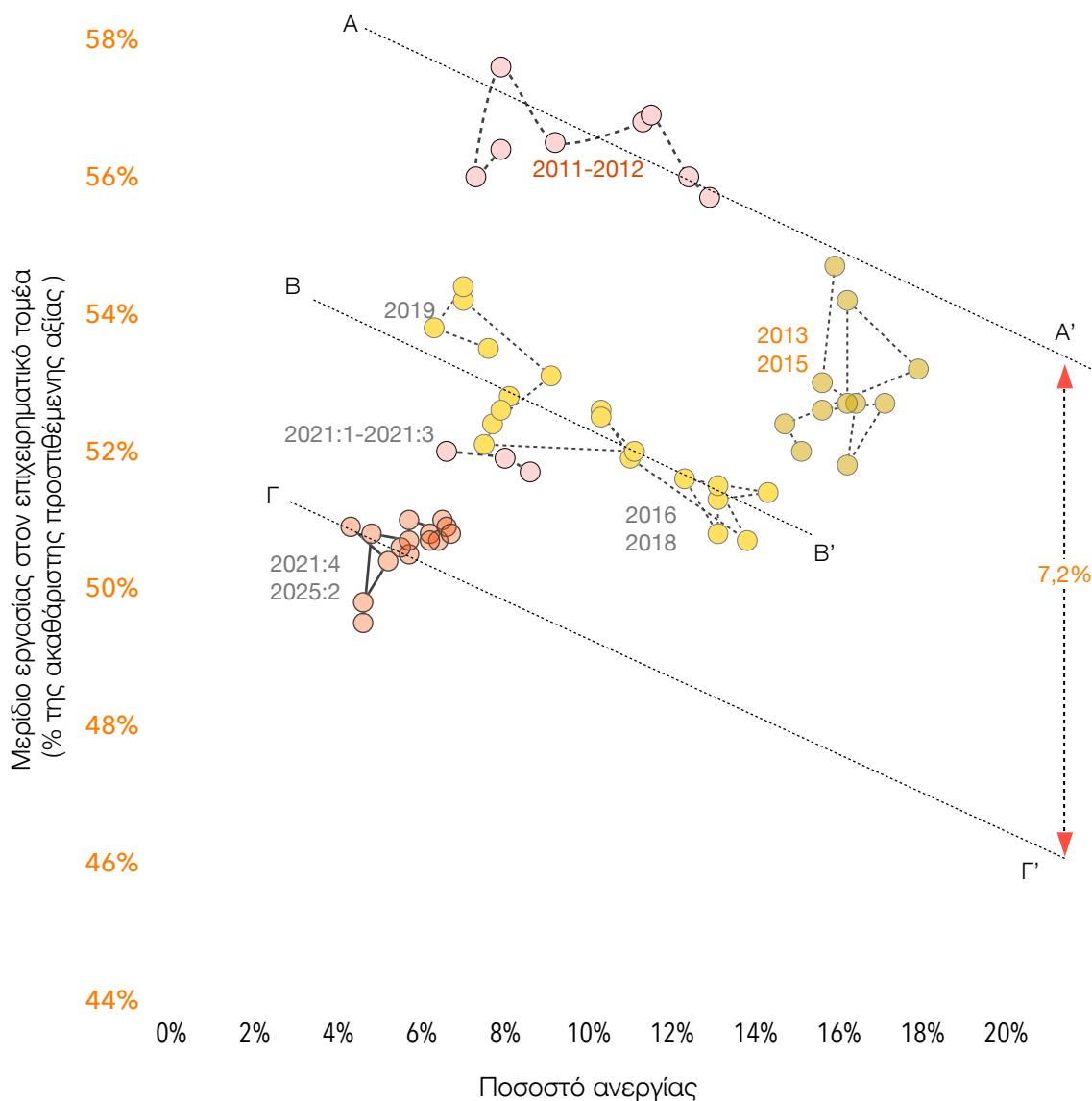
Στο **Διάγραμμα 2.6** φαίνεται η γραμμή συσχέτισης AA' του μεριδίου εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα (κατακόρυφος άξονας στο διάγραμμα) με το ποσοστό ανεργίας (οριζόντιος άξονας) για τα έτη 2011-2012. Το μερίδιο εργασίας μειώνεται όταν αυξάνεται το ποσοστό ανεργίας διότι η διαπραγματευτική θέση των μισθωτών αποδυναμώνεται, και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η γραμμή συσχέτισης είναι φθίνουσα. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα η γραμμή συσχέτισης μετατοπίστηκε από την θέση AA' που ίσχυε για τα έτη 2011-2012, προς τα κάτω στην διάρκεια των ετών 2013-2015, και έφτασε στην θέση BB'. Έτσι, για το ίδιο ποσοστό ανεργίας, το μερίδιο της εργασίας ήταν μικρότερο από ότι στην ευθεία AA'. Μέχρι το πρώτο τρίμηνο του 2016, επομένως, είχε ολοκληρωθεί η πρώτη μεγάλη κίνηση αναδιανομής του εισοδήματος σε βάρος της μισθωτής εργασίας και υπέρ του κεφαλαίου. Ως παράδειγμα (βλ. στο διάγραμμα), για ποσοστό ανεργίας 10%, το μερίδιο της εργασίας πριν το 2013 βρισκόταν επί της γραμμής AA' και ανερχόταν σε 56,4%. Μετά το 2015 βρισκόταν επί της γραμμής BB' και ανερχόταν σε 52,2%. Αυτή η **διαφορά των 4,2 ποσοστιαίων μονάδων του προϊόντος** οφειλόταν στην μετατόπιση από την γραμμή AA' στην γραμμή BB' που προκάλεσαν οι πολιτικές αποφάσεις και οι συνακόλουθες διαρθρωτικές αλλαγές που επεβλήθησαν κατά το 2013-2015 (περίοδο ιδιαίτερα ευδιάκριτη στο διάγραμμα).

Στην συνέχεια, επί τέσσερα έτη (2016-2019), το μερίδιο της εργασίας αυξήθηκε κατά μήκος της γραμμής BB' ακολουθώντας την μείωση του ποσοστού ανεργίας χωρίς να εμφανίζεται επιπλέον απαξίωση της εργασίας.

Αμέσως μετά το τέλος της πανδημίας, όμως, κατά την διάρκεια του 2021, το μερίδιο της εργασίας εμφάνισε επιπλέον διαρθρωτική μετατόπιση προς τα κάτω, στην γραμμή ΓΓ', και έτσι ολοκληρώθηκε μια δεύτερη φάση αναδιανομής του εισοδήματος. Το μερίδιο της εργασίας παραμένει μέχρι σήμερα περί την γραμμή ΓΓ' δείχνοντας ότι έχει αποφευχθεί κατά την τελευταία τετραετία περαιτέρω δυσμενής αναδιανομή για την μισθωτή εργασία. Ως παράδειγμα, για ποσοστό ανεργίας 4,3% (που ήταν το ποσοστό ανεργίας κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2025), το μερίδιο της εργασίας πριν το 2021

βρισκόταν επί της γραμμής BB' και ανερχόταν σε 53,9%, ενώ μετά το 2020 βρέθηκε επί της γραμμής ΓΓ' και ανερχόταν σε 50,9%, επομένως **είχε μειωθεί κατά περίπου 3,0 εκατοστιαίες μονάδες του προϊόντος** του επιχειρηματικού τομέα.

Διάγραμμα 2.6. Συσχέτιση του μεριδίου της εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα με το ποσοστό ανεργίας (τριμηνιαία στοιχεία 2011:1-2025:2, εποχικά διορθωμένα, εξαιρείται το 2020).

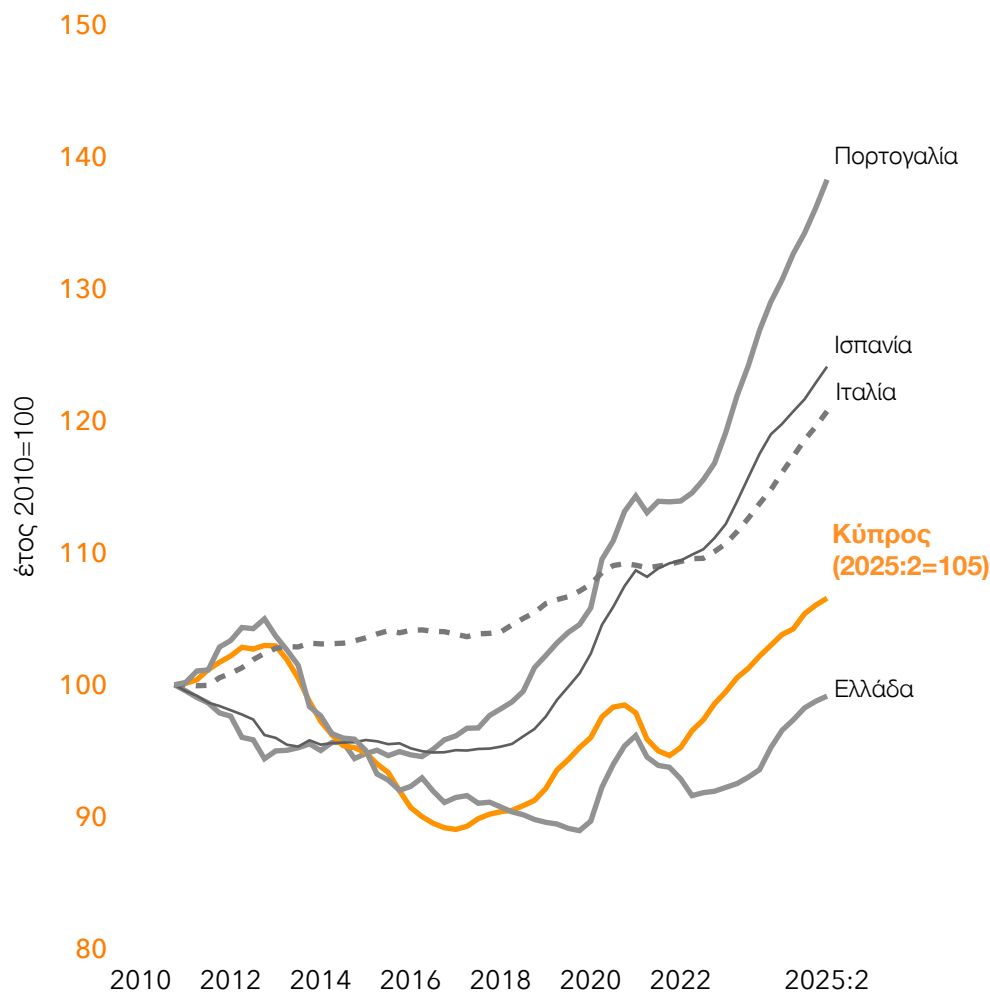
Πηγή: Eurostat

Αθροιστικά, επομένως, η **διαρθρωτική μετατόπιση του μεριδίου της εργασίας κατά την δεκαετία 2013-2025 ανήλθε σε περίπου 7,2 εκατοστιαίες μονάδες του προϊόντος του επιχειρηματικού τομέα**. Από την μείωση αυτή, μπορεί το μερίδιο της εργασίας να αποκλίνει συγκυριακά, επομένως πρόσκαιρα εξαιτίας των μεταβολών του ποσοστού ανεργίας που κυμαίνεται ανάλογα με την πορεία του οικονομικού κύκλου. Επομένως, το μερίδιο της εργασίας που καταγράφεται στα στατιστικά στοιχεία, είναι το άθροισμα του **διαρθρωτικού μεριδίου εργασίας** όπως αυτό περιγράφεται από την ευθεία ΓΓ' συν την επίπτωση των μεταβολών του ποσοστού ανεργίας που οφείλονται στον οικονομικό κύκλο συν ενδεχόμενες έκτακτες τυχαίες αποκλίσεις που αφορούν μεμονωμένα έτη.

• **Το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και η κερδοφορία**

Στο **Διάγραμμα 2.7** φαίνονται οι μεταβολές του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στις χώρες της νότιας Ευρώπης, οι οποίες εθίγησαν περισσότερο από τις άλλες χώρες στην διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην διάρκεια των ετών 2008-2015. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα, το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στην Κύπρο, σε τρέχουσες τιμές, είναι ελάχιστα αυξημένο έναντι του 2010 (+5%) ενώ το αντίστοιχο κόστος στην Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ιταλία έχει αυξηθεί κατά 20% έως 35%. Έναντι της Ελλάδας, η διαφορά είναι μικρή (ανέρχεται σε 5,5%). Επομένως, κάθε ισχυρισμός ότι το εάν αυξανόταν το κόστος εργασίας στην Κύπρο κατά τα επόμενα έτη θα έθετε σε κίνδυνο την ανταγωνιστικότητα δεν έχει αντικειμενική βάση.

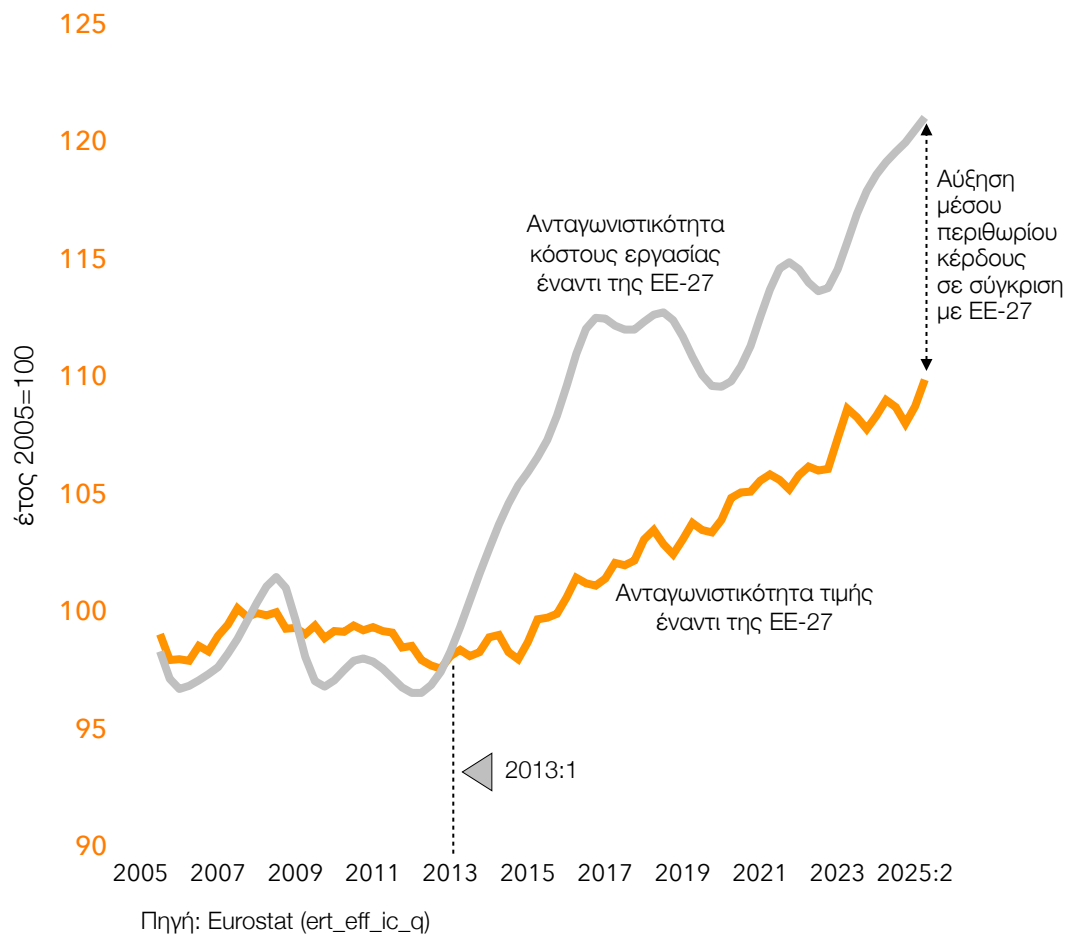
Διάγραμμα 2.7. Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στις χώρες της νότιας Ευρώπης (2010:1-2025:2, τριμηνιαία στοιχεία, κινητός μέσος 4 τριμήνων).

Πηγή: Eurostat (namq_10_lp_ulc)

Ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνεται το ύψος του μέσου περιθωρίου κέρδους ως προς το κόστος εργασίας, σε σύγκριση με άλλες χώρες, φαίνεται στο **Διάγραμμα 2.8**. Πρόκειται για την διαφορά μεταξύ των τιμών και του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στην Κύπρο σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ-27.

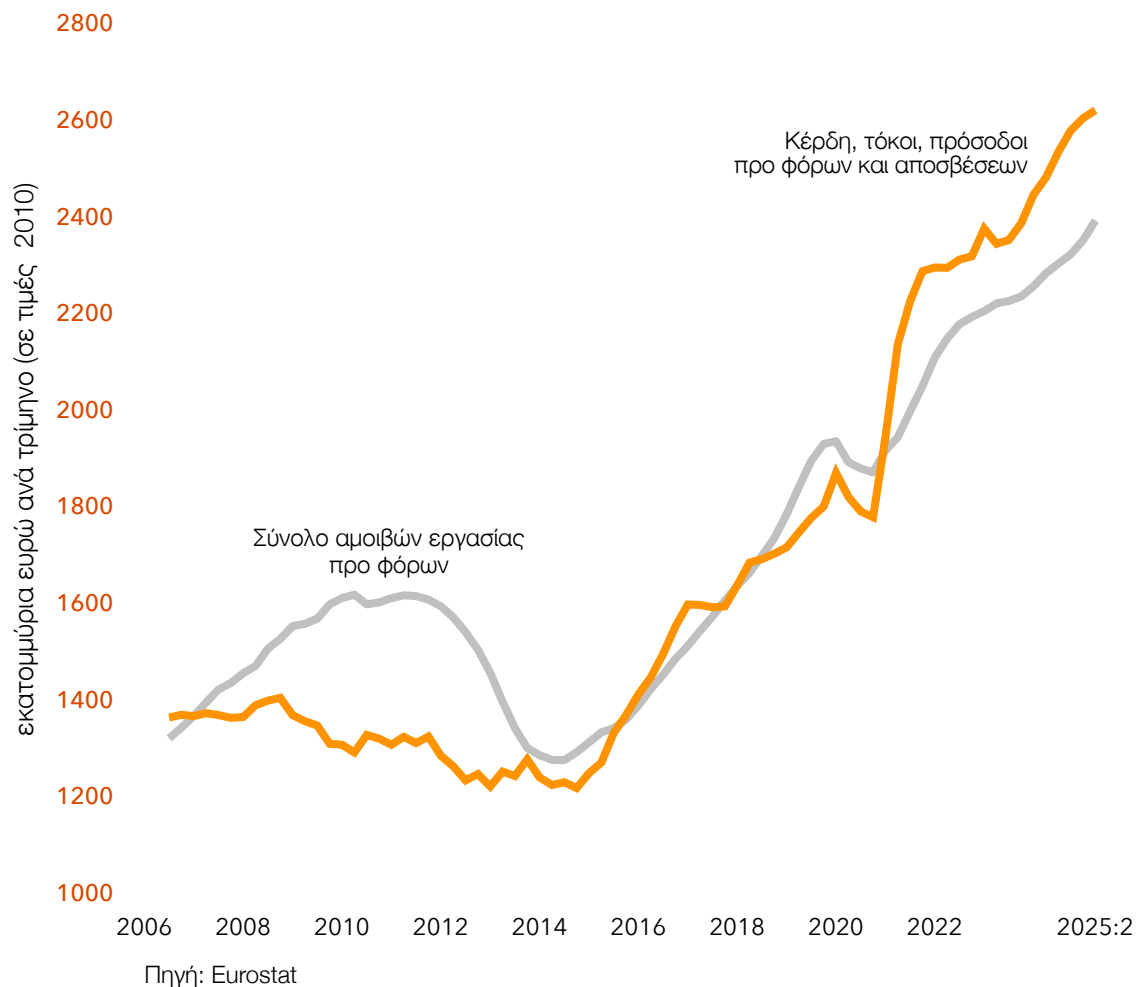
Διάγραμμα 2.8. Ανταγωνιστικότητα κόστους εργασίας και ανταγωνιστικότητα τιμών στην Κύπρο σε σύγκριση με το αντίστοιχο μέγεθος στις 27 χώρες της ΕΕ (έτος βάσης 2005=100, 2005:1-2025:2, ανταγωνιστικότητα = αντίστροφο της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας).

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα, υπήρξε βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους και τιμής σε σύγκριση με τα αντίστοιχα μεγέθη στις 27 χώρες της ΕΕ. Αυτή η βελτίωση οφείλεται, πρώτον, στο γεγονός ότι το κόστος εργασίας δεν αυξήθηκε στην Κύπρο αλλά αυξήθηκε στο σύνολο των 26 άλλων ευρωπαϊκών χωρών (βλ. στο διάγραμμα την ανταγωνιστικότητα κόστους εργασίας), και δεύτερον, ένα μέρος από την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους εργασίας μεταφέρθηκε στις τιμές (ευνοώντας την ανταγωνιστικότητα τιμής). Επειδή, όμως, αυτή η μεταφορά δεν αφορούσε στο σύνολο της μείωσης του κόστους εργασίας, αλλά μεταφέρθηκε μόνο ένα μέρος αυτής στις τιμές, το υπόλοιπο όφελος για τις επιχειρήσεις που προέκυψε από την αύξηση της ανταγωνιστικότητας του κόστους εργασίας χρησιμοποιήθηκε για να αυξήσουν οι επιχειρήσεις το μέσο περιθώριο κέρδους (σε σύγκριση με τις 27 χώρες, βλ. στο διάγραμμα). Αυτά σημαίνουν ότι η ανταγωνιστικότητα τιμής έναντι των 27 θα μπορούσε να είχε αυξηθεί κατά περίπου 10%, όσο δηλαδή πράγματι αυξήθηκε μεταξύ 2013 και 2025, και οι μισθοί να είχαν αυξηθεί κατά περίπου 11% επιπλέον από όσο πράγματι αυξήθηκαν εάν το μέσο περιθώριο κέρδους έναντι της ΕΕ-27 είχε παραμείνει αμετάβλητο στο επίπεδο του 2015. Συνοψίζοντας, **οι μειώσεις του κόστους εργασίας δεν μετατράπηκαν εξ ολοκλήρου σε αύξηση της ανταγωνιστικότητας τιμής παρά μόνο κατά το ήμισυ περίπου, με αποτέλεσμα το υπόλοιπο ήμισυ να μετατραπεί σε μεγάλες αυξήσεις των κερδών.**

Η αύξηση της κερδοφορίας και η διατήρησή της σε υψηλά επίπεδα φαίνεται στις μεταβολές δύο επιπλέον δεικτών: **πρώτον**, στο σύνολο των εισοδημάτων του κεφαλαίου (κέρδη, τόκοι και πρόσοδοι, προ φόρων και αποσβέσεων) στον επιχειρηματικό τομέα (**Διάγραμμα 2.9**), και **δεύτερον**, στο εισοδηματικό μερίδιο του κεφαλαίου ως ποσοστό της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στον επιχειρηματικό τομέα της οικονομίας (**Διάγραμμα 2.10**).

Διάγραμμα 2.9. Εισοδήματα του συνόλου των μισθωτών και του κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα (κέρδη, τόκοι και πρόσοδοι, προ φόρων και αποσβέσεων, εξαιρούνται το εισόδημα εργασίας και το προϊόν των αυτοαπασχολουμένων, σταθερές τιμές 2010, έτος 2006=100, στοιχεία 2006:1-2025:2, εποχικά διορθωμένα).

Στο **Διάγραμμα 2.9** φαίνονται τα εισοδήματα του κεφαλαίου σε σταθερές τιμές και τα αντίστοιχα εισοδήματα του συνόλου των μισθωτών του επιχειρηματικού τομέα (εισοδήματα που ισούνται με τον αριθμό των μισθωτών πολλαπλασιασμένο με τις μέσες πραγματικές αποδοχές εργασίας).

Μετά από την μεγάλη μείωση που υπέστησαν τα εισοδήματα της μισθωτής εργασίας εξαιτίας του μνημονιακού προγράμματος, αυξάνονταν από το 2015 μέχρι το 2020 με παραπλήσιους ρυθμούς. Έκτοτε, όμως, ακολούθησαν αποκλίνουσα πορεία. Ως αποτέλεσμα, **τα μεν εισοδήματα του κεφαλαίου (κέρδη, τόκοι, πρόσοδοι) το 2025 ήταν διπλάσια από τον μέσο όρο των ετών 2006-2012, τα δε εισοδήματα της εργασίας κατά 60% υψηλότερα, από τα οποία μόνο ένα μικρό μέρος οφείλονται**

στην αύξηση του μέσου πραγματικού μισθού (βλ. στο Διάγραμμα 2.5) ενώ το υπόλοιπο οφείλονται στην αύξηση του αριθμού των μισθωτών που εργάζονται στον επιχειρηματικό τομέα (αύξηση που αναγκαστικά επέρχεται με την μεγέθυνση του προϊόντος αυτού του τομέα).

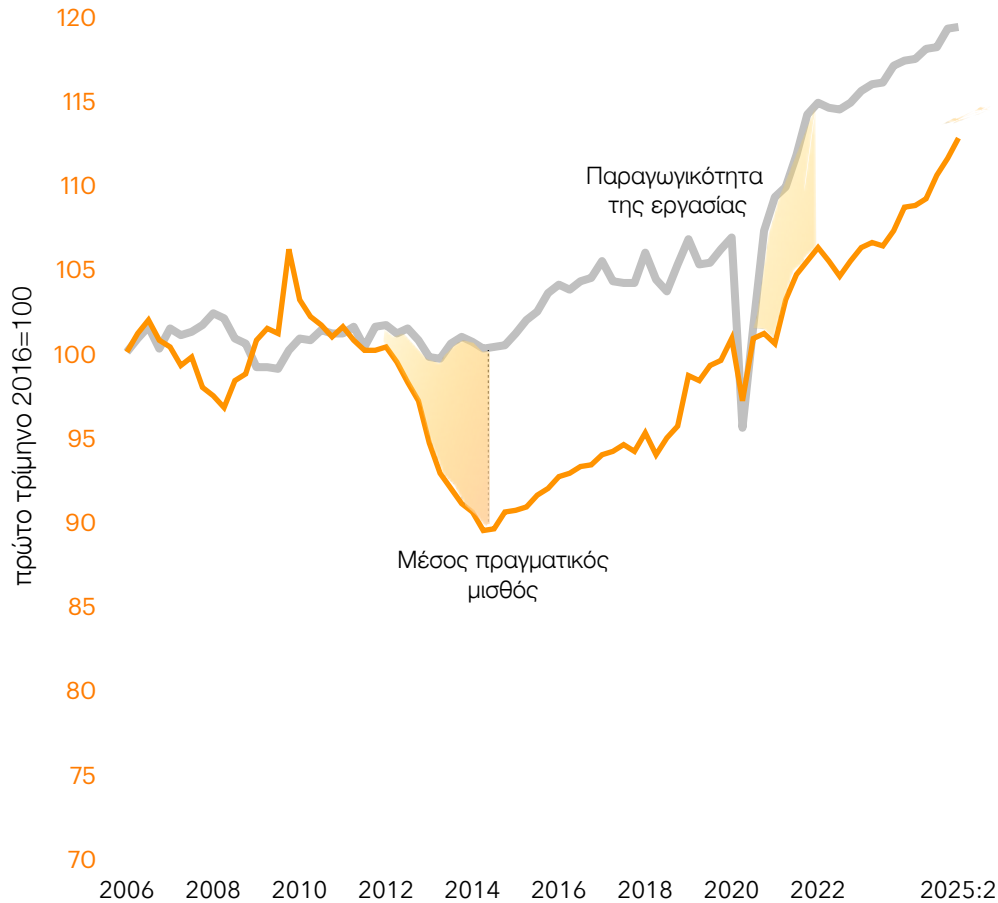
Διάγραμμα 2.10. Εισοδηματικό μερίδιο του κεφαλαίου % της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας **στον επιχειρηματικό τομέα** (εξαιρούνται το εισόδημα εργασίας και το προϊόν των αυτοαπασχολουμένων, 2006:1-2025:2, τριμηνιαία στοιχεία εποχικά διορθωμένα, κινητός μέσος 4 τριμήνων).

Το εισοδηματικό μερίδιο του κεφαλαίου ως ποσοστό του ακαθάριστου προϊόντος στον επιχειρηματικό τομέα (**Διάγραμμα 2.10**), μετά από αφαίρεση των εισοδημάτων εργασίας και του προϊόντος των αυτοαπασχολουμένων, ακολουθεί ανοδική πορεία μετά την πανδημία, έτσι ώστε κατά το 2025:2 είχε υπερβεί κατά πολύ τα προ της κρίσης επίπεδα. Πρόκειται για αύξηση 8 εκατοστιαίων μονάδων έναντι του 2012 και 6 μονάδων έναντι του μέσου όρου των ετών 2006-2012. Η αύξηση αυτή επιτεύχθηκε με αντίστοιχη αναδιανομή σε βάρος του εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας (βλ. **Διάγραμμα 2.6** και **Διάγραμμα 2.12**). Η αιτία της μείωσης του εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας φαίνεται στο **Διάγραμμα 2.11**, όπου εμφανίζονται οι μεταβολές των δύο παραγόντων που καθορίζουν την διανομή του προϊόντος: ο πρώτος παράγοντας είναι ο μέσος πραγματικός μισθός και ο δεύτερος είναι η παραγωγικότητα της εργασίας. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα, η απόκλιση μεταξύ του μισθού και της παραγωγικότητας της εργασίας δημιουργήθηκε κατά την εφαρμογή του μνημονίου

ου και αμέσως μετά από την έξοδο από την πανδημία. Από την σύνθεση αυτών των δύο παραγόντων, δηλαδή του πραγματικού μισθού και της παραγωγικότητας της εργασίας, προκύπτει το μερίδιο των μισθών στο ακαθάριστο προϊόν του επιχειρηματικού τομέα.

Διάγραμμα 2.11. Η σχέση μισθών και παραγωγικότητας της εργασίας (2006:1 έως 2025:2, τριμηνιαία στοιχεία εποχικά διορθωμένα).

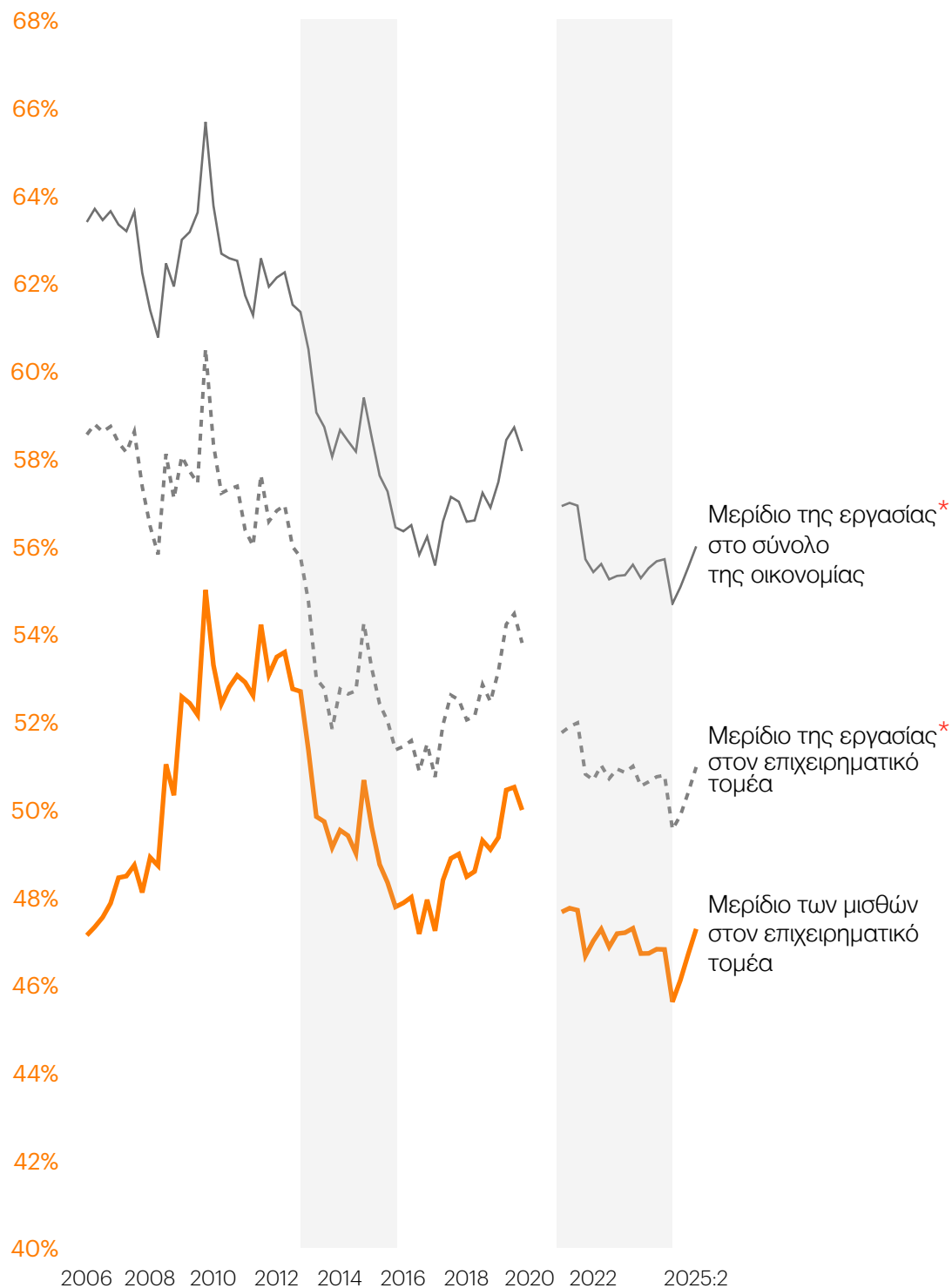

Πηγή: Eurostat

Όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 2.12**, το μερίδιο εργασίας έχει **υποχωρήσει στο σύνολο της οικονομίας**, έναντι του μέσου όρου των ετών 2009-2012 περίπου κατά 7 εκατοστιαίες μονάδες. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Ameco), πρόκειται για το μικρότερο μερίδιο εργασίας που παρατηρήθηκε στην Κύπρο κατά την τελευταία τριακονταετία (1995-2014) και για το χαμηλότερο μερίδιο εργασίας το 2025 στην Ευρώπη των 27 με εξαίρεση την Ουγγαρία, την Ελλάδα και την Ιρλανδία. Αύξηση του μεριδίου εργασίας υπήρξε κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2024 και το πρώτο τρίμηνο του 2025. Το μερίδιο εργασίας έχει επίσης **υποχωρήσει στον επιχειρηματικό τομέα** κατά το ίδιο διάστημα, περίπου κατά 7 εκατοστιαίες μονάδες, το δε **μερίδιο των μισθών στον επιχειρηματικό τομέα** (επομένως εξαιρουμένων των εισοδημάτων εργασίας και κεφαλαίου των αυτοεργοδοτούμενων) έχει υποχωρήσει έναντι του μέσου όρου των ετών 2009-2012 περίπου κατά 6 εκατοστιαίες μονάδες του προϊόντος³.

³ Η διαφορά των 6 μονάδων προκύπτει από διορθωτική απαξίωση της εργασίας κατά 7,2 εκατοστιαίων μονάδων (βλ. Διάγραμμα 2.6) μείον την επίπτωση 1,2 μονάδων που προκύπτει από το ευνοϊκό για τους μισθωτούς χαμηλό ποσοστό ανεργίας.

Διάγραμμα 2.12. *Μερίδιο της εργασίας στο ακαθάριστο προϊόν του συνόλου της οικονομίας και του επιχειρηματικού τομέα (2006:1 έως 2025:2 με εξαίρεση το έτος της πανδημίας 2020, τριμηνιαία στοιχεία εποχικά διορθωμένα).*

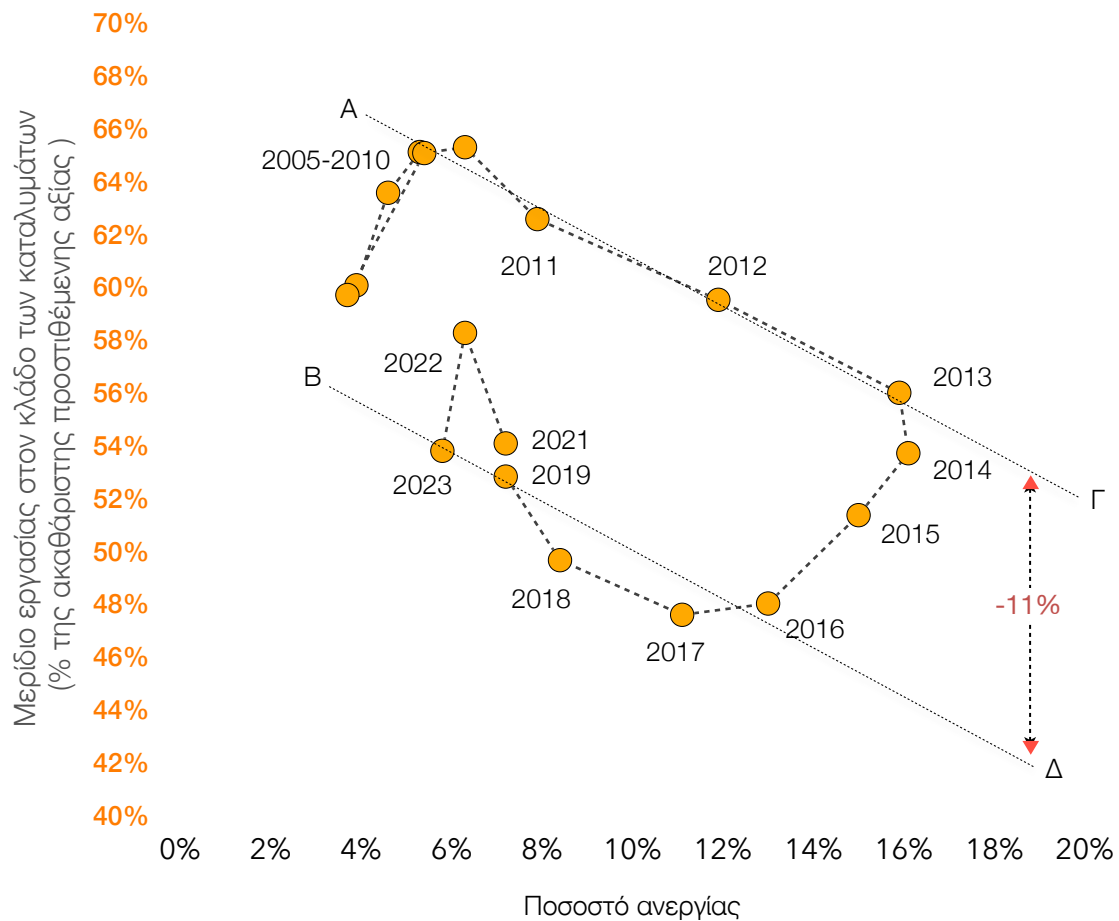
Πηγή: Eurostat

* Σε αντίθεση με το μερίδιο των μισθών, το μερίδιο της εργασίας περιλαμβάνει εκτός από τους μισθούς και τις τεκμαρτές αμοιβές εργασίας των αυτο-εργοδοτούμενων.

• **Η διανομή του προϊόντος στον τομέα των καταλυμάτων**

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυση του μεριδίου του εισοδήματος που καρπώνεται η εργασία (δηλαδή του *εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας*) στον κλάδο των ξενοδοχείων και λοιπών καταλυμάτων, όχι μόνο εξαιτίας της μεγάλης σημασίας που έχουν για την συνολική οικονομία, αλλά και εξαιτίας του μεγέθους της αναδιανομής του εισοδήματος (-11% του προϊόντος) που πραγματοποιήθηκε με την εφαρμογή του μνημονιακού προγράμματος. Σε ό,τι αφορά την επίπτωση του πληθωρισμού, αυτή δεν ανέτρεψε περαιτέρω την διανομή του προϊόντος κατά το 2022-2023, ωστόσο δεν γνωρίζουμε ακόμη τις εξελίξεις του 2024-2025 επειδή τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία για αυτά τα δύο έτη δεν είναι διαθέσιμα προς το παρόν. Παρατηρούμε στο **Διάγραμμα 2.13** την ίδια κίνηση απαξίωσης της εργασίας που πραγματοποιήθηκε κατά την εφαρμογή του μνημονιακού προγράμματος στον επιχειρηματικό τομέα συνολικά (**Διάγραμμα 2.6**) αλλά σε μεγαλύτερο βαθμό από αυτόν. Ως παράδειγμα, σε ποσοστό ανεργίας 6% πριν το 2014, αντιστοιχούσε μερίδιο εργασίας στον κλάδο των καταλυμάτων 65% ενώ μετά το 2013 αντιστοιχούσε 54%.

Διάγραμμα 2.13. Συσχέτιση του μεριδίου της εργασίας* στον κλάδο των καταλυμάτων** με το ποσοστό ανεργίας (στοιχεία 2005-2023, εξαιρείται το 2020).

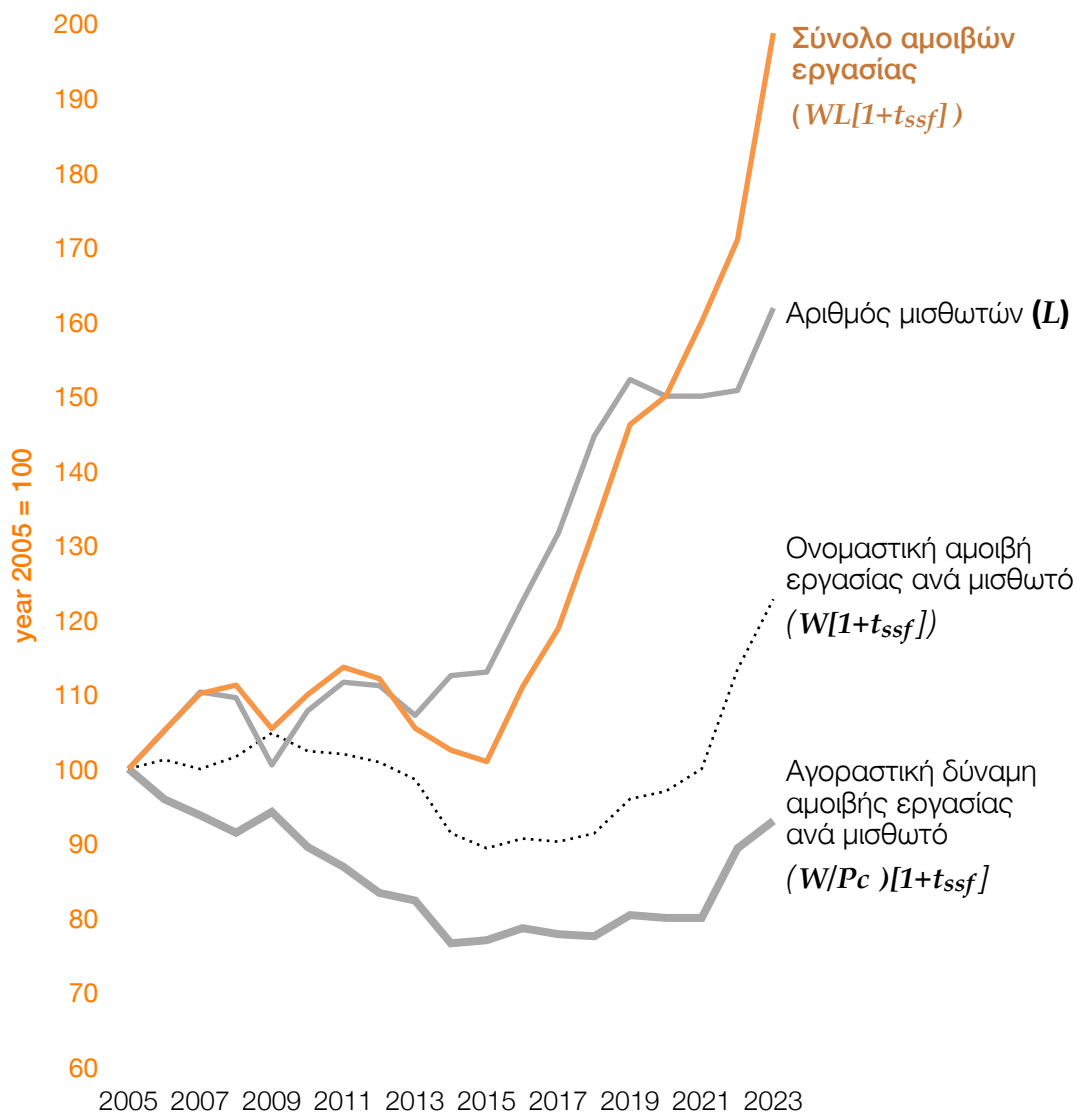

Πηγή: Eurostat, Structural Business Statistics (sbs_na_sca_r2 και sbs_sc_oww)

* Μερίδιο της εργασίας = Σύνολο αμοιβών εργασίας ως ποσοστό του ακαθάριστου προϊόντος του κλάδου των καταλυμάτων. ** NACE 55.

Η συνολική αμοιβή εργασίας των ξενοδοχείων και των άλλων καταλυμάτων για αμοιβές εργασίας μεταξύ 2005 και 2023, σε τρέχουσες τιμές, διπλασιάστηκε. Ωστόσο, αυτή η μεγάλη αύξηση ανάγεται κυρίως στην μεγέθυνση του αριθμού των μισθωτών που αυξήθηκε κατά 60%, έτσι ώστε η μέση ονομαστική αμοιβή ανά μισθωτό αυξήθηκε κατά περίπου 25%, κατά προσέγγιση 1% ετησίως. Η δε αγοραστική δύναμη ανά μισθωτό, το 2023 ήταν κατά 9% μικρότερη έναντι του 2005.

Διάγραμμα 2.14. Προσδιοριστικοί παράγοντες του συνόλου των αμοιβών εργασίας στον κλάδο των καταλυμάτων (NACE 55, ετήσια στοιχεία 2005-2023, διορθωμένα για το 2020).

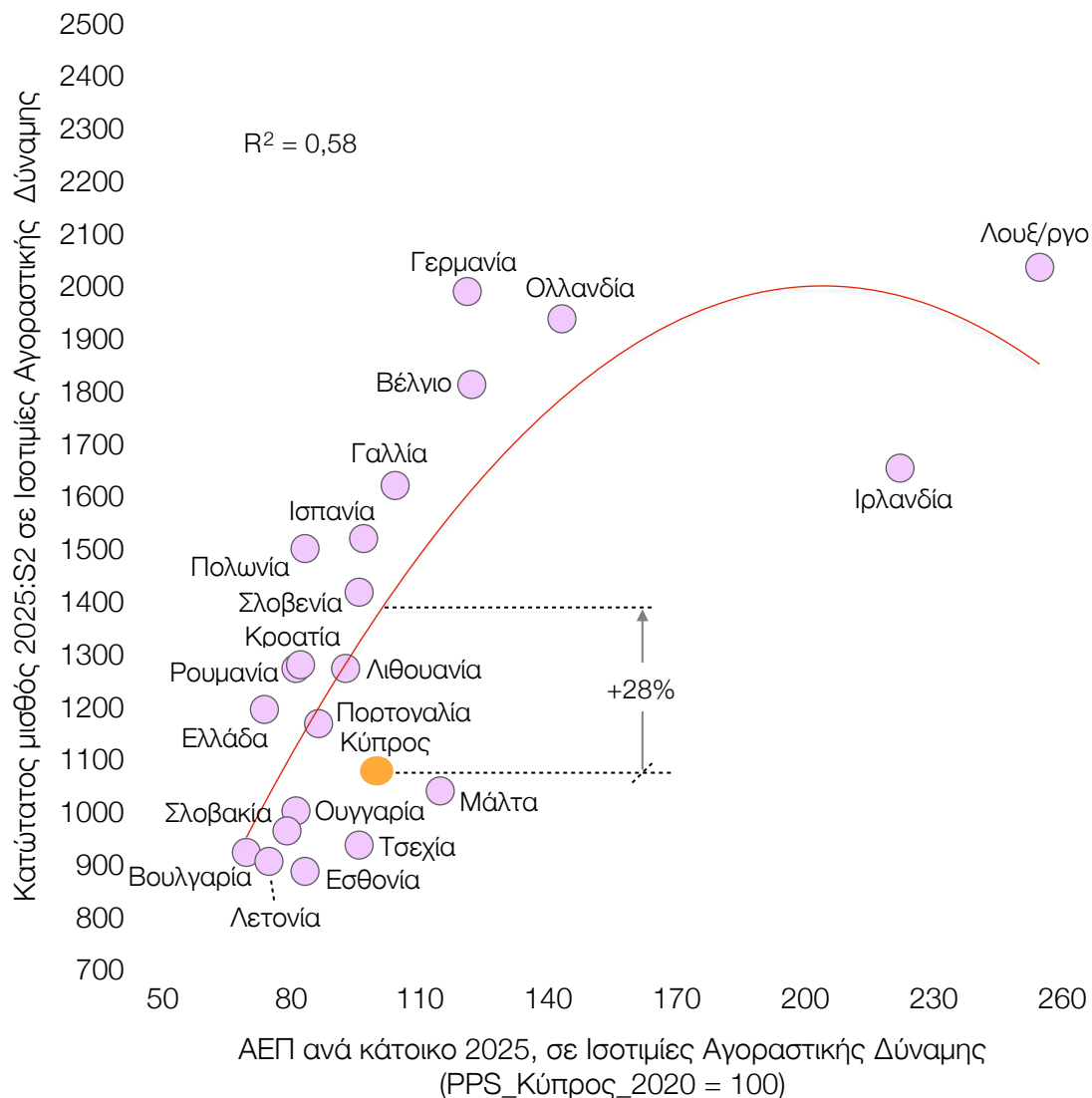

Πηγή: Eurostat, Structural Business Statistics (μεταβλητές sbs_na_sca_r2 και sbs_sc_oww)

• **Διεθνείς συγκρίσεις των κατώτατων μισθών στις χώρες της Ευρώπης**

Από την συσχέτιση του κατώτατου μισθού με το επίπεδο ανάπτυξης στις χώρες της ΕΕ, προκύπτει ότι οι κατώτατοι μισθοί που καταβάλλονται είναι ανάλογοι του ΑΕΠ ανά κάτοικο (αμφότερες οι μεταβλητές σε Ισοτιμίες Αγοραστικής Δύναμης, **Διάγραμμα 2.15**). Αυτό σημαίνει ότι όσο πιο εύπορη είναι μια χώρα, τόσο υψηλότερος τείνει να είναι ο κατώτατος μισθός στην χώρα αυτή. Σε αυτόν τον γενικό κανόνα, δεν υπάγονται η Ιρλανδία και το Λουξεμβούργο, που ενώ έχουν υψηλό ΑΕΠ ανά κάτοικο δεν καταβάλλουν ανάλογους κατώτατους μισθούς.

Διάγραμμα 2.15. Εθνικός κατώτατος μισθός και ΑΕΠ ανά κάτοικο στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2025, σε Ισοτιμίες Αγοραστικής Δύναμης.

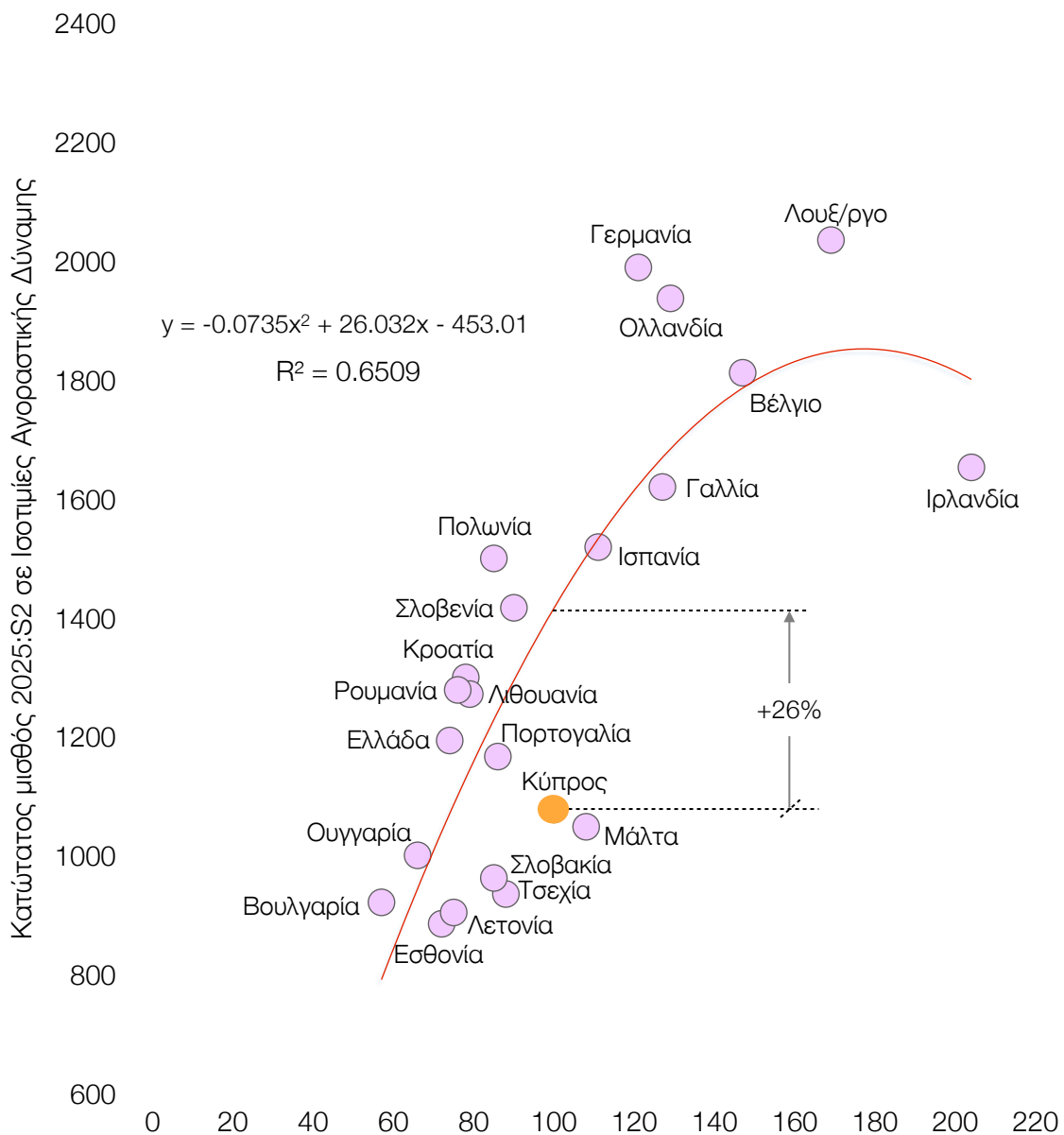

Πηγή: Eurostat (tec001 14) για το ΑΕΠ ανά κάτοικο και Eurostat για τον Κατώτατο Μισθό (earn_mw_cur).

Η συσχέτιση είναι ισχυρή (με συντελεστή συσχέτισης 58%) αλλά δεν είναι τέλεια, με την έννοια ότι οι χώρες παρουσιάζουν θετικές ή αρνητικές αποκλίσεις από την καμπύλη συσχέτισης. Χώρες, όπως π.χ. η Γερμανία, το Βέλγιο, η Γαλλία, και η Ολλανδία παρουσιάζουν μεγάλη θετική απόκλιση από την καμπύλη συσχέτισης, και επομένως έχουν επιλέξει να καταβάλουν κατώτατους μισθούς υψηλότερους από αυτούς που αντιστοιχούν στο δικό τους επίπεδο ανάπτυξης (μέτρο του οποίου θεωρούμε ότι είναι

το ΑΕΠ ανά κάτοικο σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης). Με το ίδιο κριτήριο, παρατηρούμε στο διάγραμμα ότι ο κατώτατος μισθός που καταβάλλεται στην Κύπρο παρουσιάζει μεγάλη αρνητική απόκλιση από την γραμμή συσχέτισης, που σημαίνει ότι ο κατώτατος μισθός είναι κατά πολύ μικρότερος από αυτόν που δικαιολογεί το κυπριακό ΑΕΠ ανά κάτοικο. Προκειμένου ο κατώτατος μισθός να αντιστοιχεί στο επίπεδο ανάπτυξης της χώρας, θα έπρεπε να αυξηθεί κατά 28% (που είναι η απόσταση από την παρούσα κατάσταση έως την γραμμή συσχέτισης στο **Διάγραμμα 2.15**). Η απόκλιση στην Κύπρο διευρύνεται επειδή ο κατώτατος αναπροσαρμόζεται κάθε δύο έτη. Η Κύπρος ήταν το μοναδικό κράτος στην Ευρωπαϊκή Ένωση που δεν προχώρησε σε αύξηση του κατώτατου μισθού το 2025.

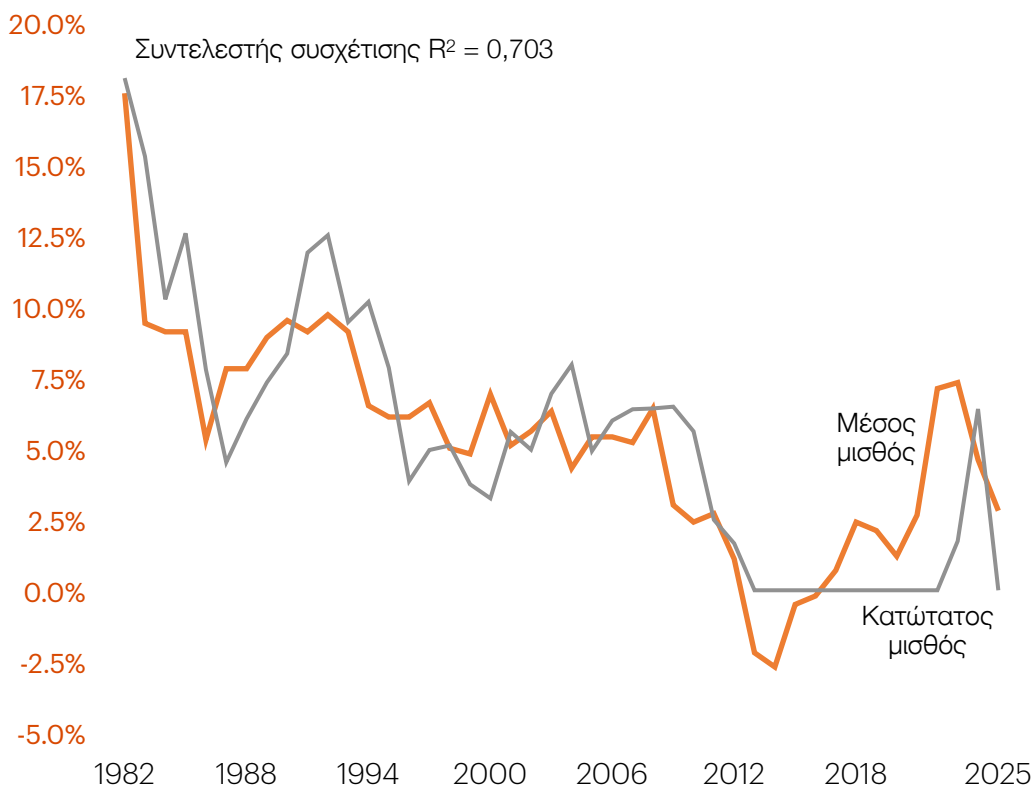
Διάγραμμα 2.16. Εθνικός κατώτατος μισθός και δυνητική παραγωγικότητα εργασίας στις χώρες της ΕΕ, Β' εξάμηνο του 2025, σε Ισοτιμίες Αγοραστικής Δύναμης.

Δυνητική παραγωγικότητα εργασίας (Δυνητικό ΑΕΠ ανά απασχολούμενο σε Ισοτιμίες Αγοραστικής Δύναμης PPS 2020, Κύπρος = 100)
 Πηγή: Ameco για την Δυνητική Παραγωγικότητα (CYP.1.0.0.0.OVGDP) και Eurostat για τον Κατώτατο Μισθό (earn_mw_cur).

Μπορεί, ωστόσο, να προβληθεί η αντίρρηση ότι το ΑΕΠ ανά κάτοικο εξαρτάται από το ποσοστό συμμετοχής του πληθυσμού στην απασχόληση, και μπορεί επομένως να μεταβάλλεται για λόγους που δεν έχουν σχέση με την καταβολή του κατώτατου μισθού. Για τον λόγο αυτό καταστρώνουμε την **συσχέτιση του κατώτατου μισθού με την παραγωγικότητα της εργασίας**, η οποία εκτιμά την παραγωγική ευρωστία μιας εθνικής οικονομίας. Αντί της τρέχουσας παραγωγικότητας της εργασίας χρησιμοποιούμε στην συσχέτιση την *δυναμική παραγωγικότητα της εργασίας*, η οποία είναι η παραγωγικότητα που υπάρχει όταν η οικονομία χρησιμοποιεί πλήρως το παραγωγικό της δυναμικό. Η επιλογή αυτή γίνεται επειδή η τρέχουσα παραγωγικότητα της εργασίας εξαρτάται από τον βαθμό χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού και μπορεί οι διαφορές που παρουσιάζονται μεταξύ χωρών στον διάγραμμα να επηρεάζονται από την σχετική θέση κάθε χώρας στον οικονομικό κύκλο. Από την συσχέτιση αυτή (**Διάγραμμα 2.16**) προκύπτει ότι προκειμένου ο κατώτατος μισθός στην Κύπρο να αντιστοιχεί στο ύψος της παραγωγικότητας της χώρας, θα έπρεπε να αυξηθεί κατά 26% (που είναι η απόσταση από την παρούσα κατάσταση έως την γραμμή συσχέτισης). Αυτό το θεαματικό αποτέλεσμα εξηγείται και από το γεγονός ότι **επτά χώρες (Πολωνία, Σλοβενία, Ρουμανία, Λιθουανία, Κροατία, Πορτογαλία, Ελλάδα) που παρουσιάζουν, έναντι της Κύπρου, παραγωγικότητα της εργασίας χαμηλότερη ή πολύ χαμηλότερη, καταβάλλουν κατώτατους μισθούς που έχουν αγοραστική δύναμη παραπλήσια ή υψηλότερη από την Κύπρο.**

Διάγραμμα 2.17. Ετήσιες % μεταβολές του μέσου και του κατώτατου μισθού.

Πηγή: Αρχείο Υπηρεσιών Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Για το 2025 εκτίμηση Ameco

Όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 2.17**, από το 1982 έως το 2012, υπήρχε ισχυρή στατιστική συσχέτιση του κατώτατου με τον μέσο μισθό, γεγονός που υποδεικνύει ότι ο κατώτατος μισθός ακολουθούσε τις μεταβολές του μέσου μισθού. Στη συνέχεια, κατά τα έτη 2013-2016, ο μέσος μισθός υποχώρησε σε κατώτερο επίπεδο ενώ ο κατώτατος μισθός παρέμεινε σταθερός λόγω της απενεργοποίησης της ετήσιας αναθεώρησής του που διήρκεσε από το 2013 μέχρι το τέλος του 2022. Εν τω μεταξύ, ο μέσος μισθός από το 2017 παρουσίασε αύξηση δημιουργώντας μεγάλη απόκλιση σε σχέση με τον κατώτατο μισθό. Η απόκλιση αυτή μεταξύ μέσου και κατώτατου μισθού, εξαιτίας της ανά διετία αντί της ετήσιας αναπροσαρμογής, θα τείνει να διευρύνεται, έτσι ώστε ο κατώτατος μισθός που καταβάλλεται στην Κύπρο θα συνεχίσει να παρουσιάζει αυξανόμενη αρνητική απόκλιση σε σχέση με τους αντίστοιχους μισθούς που καταβάλλονται στις άλλες χώρες της ΕΕ-27 (βλ. **Διάγραμμα 2.15** και **2.16**).

Οι επιπτώσεις των αυξήσεων του κατώτατου μισθού στην οικονομία θα έπρεπε να αναμένεται ότι θα είναι θετικές: **Πρώτον**, οι αυξήσεις του κατώτατου μισθού έχουν θετική επίπτωση στην ζήτηση που απευθύνεται στην εγχώρια παραγωγή, επειδή τα εισοδήματα των χαμηλόμισθων παρουσιάζουν μεγαλύτερη ροπή προς κατανάλωση ντόπιων προϊόντων όταν αυξάνονται, σε σύγκριση με τη ροπή προς τα εισαγόμενα προϊόντα που έχουν τα ψηλά εισοδήματα. Αυτή η αύξηση της ζήτησης αυξάνει το ΑΕΠ και τον αριθμό απασχολούμενων και συμβάλλει στην αντιμετώπιση της φτώχειας.

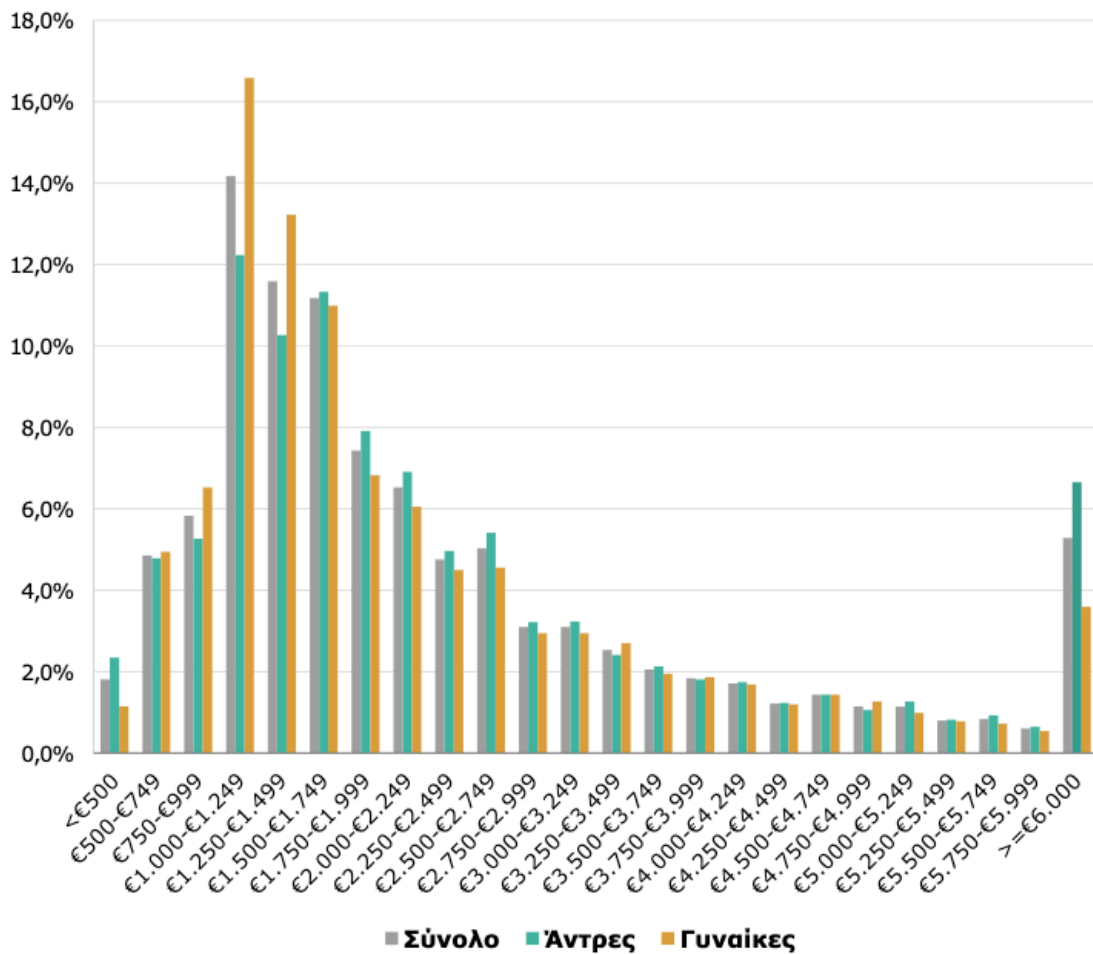
Δεύτερον, σε συγκυρίες επιβράδυνσης της παραγωγής, όπως η σημερινή, η αύξηση του κατώτατου μισθού μπορεί να συμβάλει στην προστασία των νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα και στην ομαλή προσαρμογή της οικονομίας σε χαμηλότερα επίπεδα.

Τρίτον, από την άποψη της αναδιανομής του προϊόντος, η αύξηση του κατώτατου μισθού συμβάλλει στην μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων, και κυρίως στην μείωση της φτώχειας (η οποία παραμένει σήμερα στην Κύπρο, με κριτήριο το κατώφλι φτώχειας του 2008, αυξημένη). **Τέταρτον**, η αύξηση του κόστους που θα προκύψει για τις επιχειρήσεις δεν θα πρέπει να αναμένουμε ότι θα επηρεάσει αρνητικά τις επενδύσεις. Οι επιχειρήσεις έχουν πολύ υψηλή κερδοφορία που θα τους επέτρεπε να χρηματοδοτήσουν με άνεση επιπλέον παραγωγικές επενδύσεις ακόμη και μετά από μεγάλες αυξήσεις του κατώτατου μισθού. Σήμερα, σε σύγκριση με την περίοδο πριν από το 2012, οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν ένα μικρότερο ποσοστό από τους διαθέσιμους πόρους τους για την πραγματοποίηση παραγωγικών επενδύσεων. **Πέμπτον**, οι αυξήσεις του κατώτατου μισθού δεν πρόκειται να ενισχύσουν τον πληθωρισμό, για τον οποίο είναι πλέον γενικά αποδεκτό, ακόμα και από τους διεθνείς οργανισμούς, ότι τουλάχιστον στην παρούσα συγκυρία ο πληθωρισμός είναι πληθωρισμός κερδών και επομένως δεν οφείλεται στο κόστος εργασίας. **Έκτο**, η αύξηση του κατώτατου μισθού δεν θα έχει επίπτωση στην ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων διότι όσοι αμείβονται με τον κατώτατο μισθό δεν είναι συγκεντρωμένοι σε κλάδους εκτεθειμένους στον διεθνή ανταγωνισμό αλλά σε κλάδους που διαθέτουν τα προϊόντα τους ή τις υπηρεσίες τους στην εσωτερική αγορά.

• **Η υπερεκτίμηση του μέσου μισθού εξαιτίας των αμοιβών των διευθυντικών στελεχών**

Ο μέσος μισθός που εμφανίζεται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία σχηματίζεται από το σύνολο των μισθωτών, περιλαμβανομένων και των διευθυντικών στελεχών. Όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 2.18**, κατά το 2024, στην κατανομή των ακαθάριστων μηνιαίων απολαβών εργασίας περιλαμβάνεται, ως ευδιάκριτη και ιδιαίτερη, η κατηγορία των μισθωτών των οποίων οι αμοιβές υπερβαίνουν τις 6 χιλιάδες ευρώ μηνιαίως, και η οποία αποτελεί οφθαλμοφανή εξαίρεση της κατανομής των απολαβών.

Διάγραμμα 2.18. Εκατοστιαία κατανομή μισθωτών με βάση τις Ακαθάριστες Μηνιαίες Απολαβές (σε ευρώ, ανά φύλο, 2024).

Πηγή: Δελτίο Τύπου Στατιστικής Υπηρεσίας, Απολαβές Υπαλλήλων, 14/10/2025.

Αυτό έχει ως συνέπεια, την αύξηση του μέσου όρου των απολαβών εργασίας, ο οποίος υπολογίζεται επί του συνόλου των μισθών ανεξαιρέτως, δημιουργώντας έτσι την εντύπωση ότι οι μισθοί γενικά είναι υψηλότεροι από όσο πράγματι είναι.

Ως παράδειγμα, με βάση τα στοιχεία της Eurostat, οι μέσες ακαθάριστες ετήσιες απολαβές όσων ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα ανέρχονται σε 50% περίπου των αντίστοιχων απολαβών των managers. Η ανάλυση των αμοιβών ανά επαγγελματική κατηγορία και η επίπτωση των αμοιβών των managers στον μέσο μισθό για τα έτη 2010, 2014, 2018 και 2022 φαίνονται στον **Πίνακα 2.1**. Προκύπτει ότι η υπερεκτίμηση του μέσου ετήσιου μισθού εξαιτίας των υψηλών αποδοχών των managers ανερχόταν κατά τα έτη 2010-2022 σε 12% έως 19%, με μέσο όρο 15%.

Πίνακας 2.1. Επίπτωση των ετήσιων απολαβών των στελεχών (managers) στις μέσες ετήσιες απολαβές, σε ευρώ.

Business economy, 2010	Σύνολο	Στελέχη (managers)	Επιστημονικά επαγγέλματα	Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα	Υπάλληλοι σε υποστηρικτικές εργασίες	Υπάλληλοι υπηρεσιών και πωλητές	Χειρώνακτες εργάτες
Αριθμός μισθωτών ανά επαγγελματική κατηγορία	237455	8128	19013	28618	46226	47071	88399
Ποσοστό μισθωτών ανά επαγγελματική κατηγορία		3.4%	8.0%	12.1%	19.5%	19.8%	37.2%
Μέσες ετήσιες ακαθάριστες αποδοχές	22468	69487	34438	30883	19978	15482	17868
Μέσες ετήσιες ακαθάριστες αποδοχές χωρίς το διευθυντικό προσωπικό	20089						
Οι απολαβές των στελεχών αύξησαν τον μέσο όρο κατά...	12%						
Business economy, 2014							
Αριθμός μισθωτών ανά επαγγελματική κατηγορία	149507	7291	14450	22076	25099	33175	47416
Ποσοστό μισθωτών ανά επαγγελματική κατηγορία		4.9%	9.7%	14.8%	16.8%	22.2%	31.7%
Μέσες ετήσιες ακαθάριστες αποδοχές	21329	61030	32494	25931	18381	14636	15921
Μέσες ετήσιες ακαθάριστες αποδοχές χωρίς το διευθυντικό προσωπικό	18352						
Οι απολαβές των στελεχών αύξησαν τον μέσο όρο κατά...	16%						
Business economy, 2018							
Αριθμός μισθωτών ανά επαγγελματική κατηγορία	283166	12438	36314	37871	37873	68374	90296
Ποσοστό μισθωτών ανά επαγγελματική κατηγορία		4.4%	12.8%	13.4%	13.4%	24.1%	31.9%
Μέσες ετήσιες ακαθάριστες αποδοχές	22365	79919	31111	25919	17319	15080	17063
Μέσες ετήσιες ακαθάριστες αποδοχές χωρίς το διευθυντικό προσωπικό	18855						
Οι απολαβές των στελεχών αύξησαν τον μέσο όρο κατά...	19%						
Business economy, 2022							
Αριθμός μισθωτών ανά επαγγελματική κατηγορία	319688	14104	52770	46562	41649	70584	94019
Ποσοστό μισθωτών ανά επαγγελματική κατηγορία		4.4%	16.5%	14.6%	13.0%	22.1%	29.4%
Μέσες ετήσιες ακαθάριστες αποδοχές	24739	66393	34509	30856	20403	16763	17887
Μέσες ετήσιες ακαθάριστες αποδοχές χωρίς το διευθυντικό προσωπικό	21810						
Οι απολαβές των στελεχών αύξησαν τον μέσο όρο κατά...	13%						

Πηγή: Eurostat (Structure of Earnings Survey), μεταβλητή earn_ses22_49, τα πλέον πρόσφατα στοιχεία είναι για το 2022.

- **Η επίπτωση στον μέσο μισθό από την αυξανόμενη παρουσία μη Κυπρίων σε κλάδους υψηλής παραγωγικότητας**

Παρατηρείται, κατά την τελευταία πενταετία, αύξηση της μισθωτής απασχόλησης σε κλάδους της οικονομίας όπου καταβάλλονται υψηλότεροι μισθοί (επειδή αυτοί οι κλάδοι καταγράφουν υψηλότερη παραγωγικότητα της εργασίας και βασίζονται σε εργατικό δυναμικό υψηλότερης ειδίκευσης).

Οι τρεις κυριότεροι από τους κλάδους αυτούς, η ενημέρωση και επικοινωνία, ο χρηματοπιστωτικός τομέας, και οι επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, έχουν προσελκύσει στην Κύπρο υψηλόμισθους εργαζόμενους (βλ. στον **Πίνακα 2.2**). Η αυξημένη παρουσία τους έχει οδηγήσει σε αύξηση του μέσου μισθού.

Η αύξηση του μέσου μισθού, όμως, δεν οφείλεται μόνο στην αριθμητική αύξηση των μη Κυπρίων εργαζομένων αλλά σε έναν πρόσθετο λόγο, που είναι ότι οι μισθοί των μη Κυπρίων είναι εντυπωσιακά υψηλότερες από τους αντίστοιχους των Κυπρίων. Όπως φαίνεται στον πίνακα, στην στήλη «Διαφορά % των απολαβών των Μη Κυπρίων έναντι των Κυπρίων», στους τρεις προαναφερθέντες κλάδους, οι μισθοί των Μη Κυπρίων κατά το 2024 ήταν από 33% έως 59% υψηλότεροι των μισθών των Κυπρίων.

Για να προσδιορίσουμε την επίπτωση στον μέσο μισθό που προκαλεί η αυξανόμενη παρουσία των Μη Κυπρίων στους κλάδους υψηλής παραγωγικότητας, υπολογίσαμε τον μέσο μισθό που θα υπήρχε εάν οι εν λόγω εργαζόμενοι αμείβονταν με μισθούς ίσους με αυτούς των Κυπρίων. Από τον υπολογισμό αυτόν, προκύπτει ότι η συνολική επίπτωση στον μέσο μισθό από την αυξημένη παρουσία μη Κυπρίων στους τρεις κλάδους υψηλής παραγωγικότητας, κατά το 2024, ανήλθε σε 5,5%. Ωστόσο, η εκτίμηση αυτή θα πρέπει να θεωρείται ως η μέγιστη πιθανή επίπτωση για τον εξής λόγο: Προκειμένου οι εργαζόμενοι αυτοί να αμείβονταν με τους μισθούς των Κυπρίων που εργάζονται στον ίδιο κλάδο, θα έπρεπε να έχουν μικρότερη επαγγελματική κατάρτιση και εμπειρία από αυτήν που πράγματι έχουν. Επομένως, η επίπτωση της αυξημένης παρουσίας τους στον μέσο μισθό ανέρχεται κατά μέγιστο σε 5,5%. Μόνο κάνοντας χρήση μικρο-δεδομένων από σχετικές στατιστικές έρευνες θα ήταν δυνατό να προσδιορίσουμε ακριβέστερα την επίπτωση.

Πίνακας 2.2. Επίπτωση των μισθών μη Κυπρίων υψηλής ειδίκευσης στον μέσο μισθό.

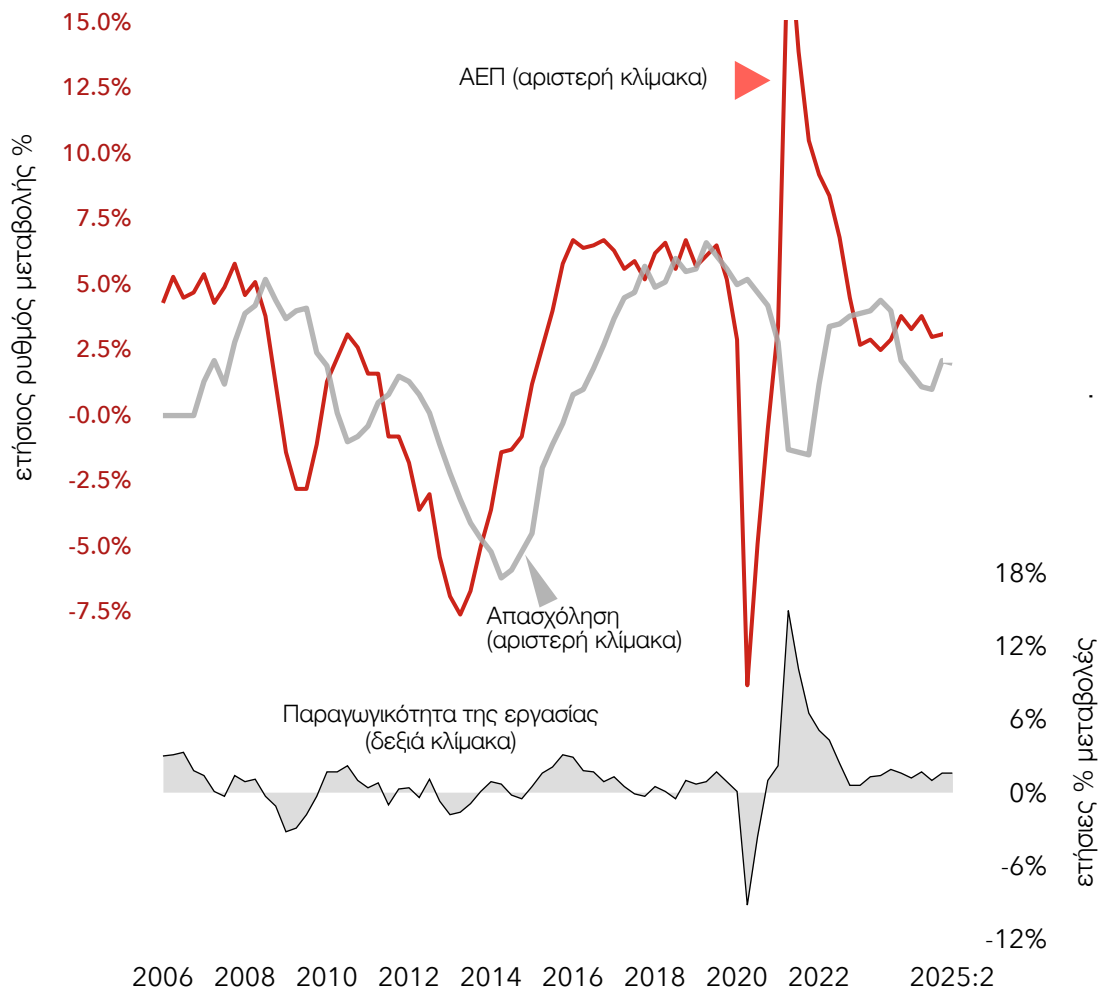
2024	Μέσες μηνιαίες απολαβές Κυπρίων απασχολούμενων	Αριθμός Κυπρίων απασχολούμενων	Μέσες μηνιαίες απολαβές Μη-Κυπρίων απασχολούμενων	Αριθμός Μη-Κυπρίων απασχολούμενων	Απασχόληση % της συνολικής	Διαφορά % απολαβών Μη-Κυπρίων έναντι Κυπρίων	Ποσοστό Μη Κυπρίων στο σύνολο των απασχολούμενων
Γεωργία, Αλιεία κλπ	1677	2442	650	6173	2.0%		
Ορυχεία, Λατομεία	3123	538	4173	117	0.2%		
Μεταποίηση	2002	21177	1628	11532	7.5%	-19%	
Ηλεκτρικό Ρεύμα, Φυσικό Αέριο κλπ	3585	2377	2259	75	0.6%		
Νερό, Λύματα, Απόβλητα κλπ	2474	1243	1572	500	0.4%		
Κατασκευές	1952	19260	1580	12476	7.3%	-19%	
Εμπόριο, Επισκευή Οχημάτων	1831	49585	1659	20031	16.0%	-9%	
Μεταφορά και Αποθήκευση	2601	11368	2767	5991	4.0%		
Καταλύματα και Εστίαση	1785	21971	1434	29606	11.8%	-20%	
Ενημέρωση & Επικοινωνία	3197	12782	5083	15057	6%	59%	54%
Χρηματοπιστωτικές και Ασφαλιστικές Δραστηριότητες	4129	15439	6172	6136	5%	49%	28%
Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας	1957	3147	2089	1557	1%		
Επιστημονικές και Τεχνικές Δραστηριότητες	2653	27947	3521	11949	9%	33%	30%
Διοικητικές Υποστηρικτικές Δραστηριότητες	2274	9110	2304	7434	4%		
Δημόσια Διοίκηση, Άμυνα, Κοινωνική Ασφάλιση	3278	62992	3444	2096	15%	5%	3%
Εκπαίδευση	2280	12097	2428	2630	3%		
Υγεία και Μέριμνα	2103	11120	2205	3300	3%		
Τέχνες, Ψυχαγωγία	1891	4058	2731	2419	1%		
Λοιπά	1819	6034	1484	2180	2%		
Μέσες απολαβές	2,507	294687	2434	141259	100%		
Απασχόληση		435946					
Μέσες απολαβές	2483						

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία

-
- Κεφάλαιο 3
Η απασχόληση και η ανεργία

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, κατά το 2025 αυξήθηκε κατά 3,0%, δηλαδή με ρυθμό κατά τι μικρότερο από το 2023 (3,4%). Πρόκειται για πολύ υψηλή επίδοση σε σχέση με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1,0% κατά το 2025 και πρόβλεψη 1,5% για το 2026) παρόλο που παραμένει μικρότερη από τους πολύ υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης των ετών 2015-2019 (μέσος ετήσιος 5,4%) και 2020-2022 (μέσος ετήσιος 4%). Η μεγέθυνση του ΑΕΠ αναμένεται να διατηρηθεί σε ικανοποιητικούς ρυθμούς (2,4%) κατά το 2026 χάρη στις αυξήσεις της ιδιωτικής κατανάλωσης και στην διατήρηση των αυξημένων εξαγωγών παρά την εύθραυστο διεθνές περιβάλλον. Η παραγωγικότητα της εργασίας κατά το 2025, παρέμεινε στον σχετικά χαμηλό ρυθμό 1,7% μετά από 1,4% το 2024. Ως αποτέλεσμα, η αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων κατά το 2025 ανήλθε σε 1,3% μετά από αύξηση 2% το 2024. Οι εξελίξεις αυτές φαίνονται στο **Διάγραμμα 3.1**. Η παραγωγικότητα της εργασίας αυξήθηκε το 2025 κατά 1,7% έναντι 1,4% το 2024. Αξιοσημείωτο είναι ότι η αύξηση του ΑΕΠ κατά το 2024-2025 αντανακλά σε μεγάλο βαθμό την αύξηση του πληθυσμού, έτσι ώστε το ΑΕΠ ανά κάτοικο αυξήθηκε κατά 1,8% το 2024 και 1,6% το 2025.

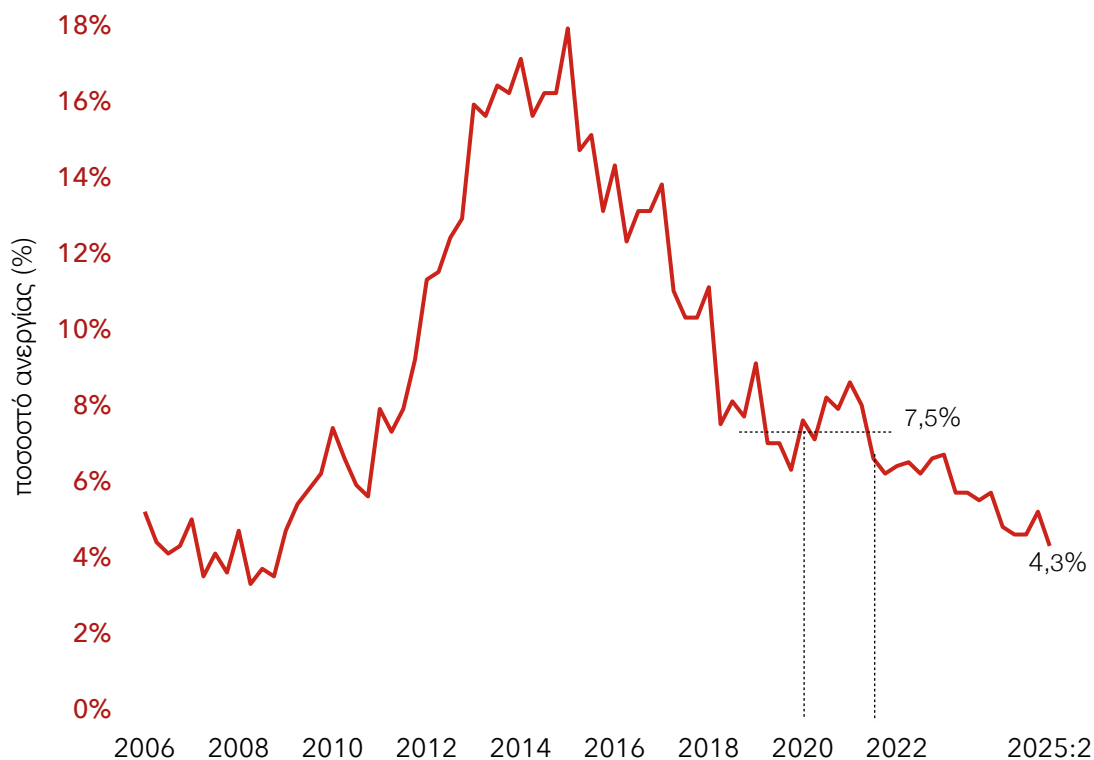
Διάγραμμα 3.1. Πραγματικό ΑΕΠ, αριθμός απασχολουμένων και παραγωγικότητα της εργασίας (ετήσιες % μεταβολές, τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα).

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί

Οι αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας παραμένουν στην περιοχή του 1,5% από το 2022 και μετά, όπως και πριν την υγειονομική κρίση. Οι αυξήσεις της παραγωγικότητας δεν είναι υψηλότερες επειδή η κυπριακή οικονομία χαρακτηρίζεται από παραγωγικές επενδύσεις που ανέρχονται σε μικρό ποσοστό της ικανότητας χρηματοδότησης των επενδύσεων και επομένως ο ρυθμός συσσώρευσης παραγωγικού κεφαλαίου είναι μικρός (βλ. **Διάγραμμα 5.11**). Οι μεγάλες αυξήσεις της παραγωγικότητας που εμφανίζονται στο **Διάγραμμα 3.1** για το χρονικό διάστημα 2021:1-2022:1 ήταν πρόσκαιρες. Οφείλονταν δε, σε δύο παράγοντες: **Πρώτον**, αυξήσεις της παραγωγικότητας παρατηρούνται, κάθε φορά στην αρχή μιας οικονομικής ανάκαμψης. Αυτό εξηγεί και το γεγονός ότι ταυτοχρόνως με την μεγάλη αύξηση του ΑΕΠ μετά την πανδημία, εμφανίστηκε επίσης μεγάλη αύξηση της παραγωγικότητας η οποία στη συνέχεια υποχώρησε παράλληλα με την επιβράδυνση του ΑΕΠ (βλ. στο **Διάγραμμα 3.1**, στο κάτω μέρος του διαγράμματος, στην γραμμή με κόκκινο χρώμα). **Δεύτερον**, η μεγάλη αύξηση της παραγωγικότητας κατά το 2021:1-2022:1 οφείλεται επίσης σε αυξήσεις της απασχόλησης, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, που υστερούσαν έναντι των αυξήσεων του ΑΕΠ. Αυτό θα μπορούσε, ίσως, να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα πιθανής κίνησης αλλαγών στην οργάνωση της εργασίας στις επιχειρήσεις κατά την επανένταξη της οικονομικής δραστηριότητας μετά την πανδημία. Μετά, όμως, από αυτό το επεισόδιο σημαντικής αύξησης, η παραγωγικότητα της εργασίας αυξάνεται με ρυθμούς που έχουν ισορροπήσει στην περιοχή του 1,5%. Βεβαίως, οι επιδόσεις της Κυπριακής οικονομίας είναι καλύτερες από τις αντίστοιχες του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά αυτό δεν εξηγείται από τις κυπριακές επιδόσεις αλλά από το γεγονός ότι η παραγωγικότητα στις 27 χώρες παρουσιάζει στασιμότητα (οι αυξήσεις της δηλαδή βρίσκονται κοντά στην περιοχή του 0%).

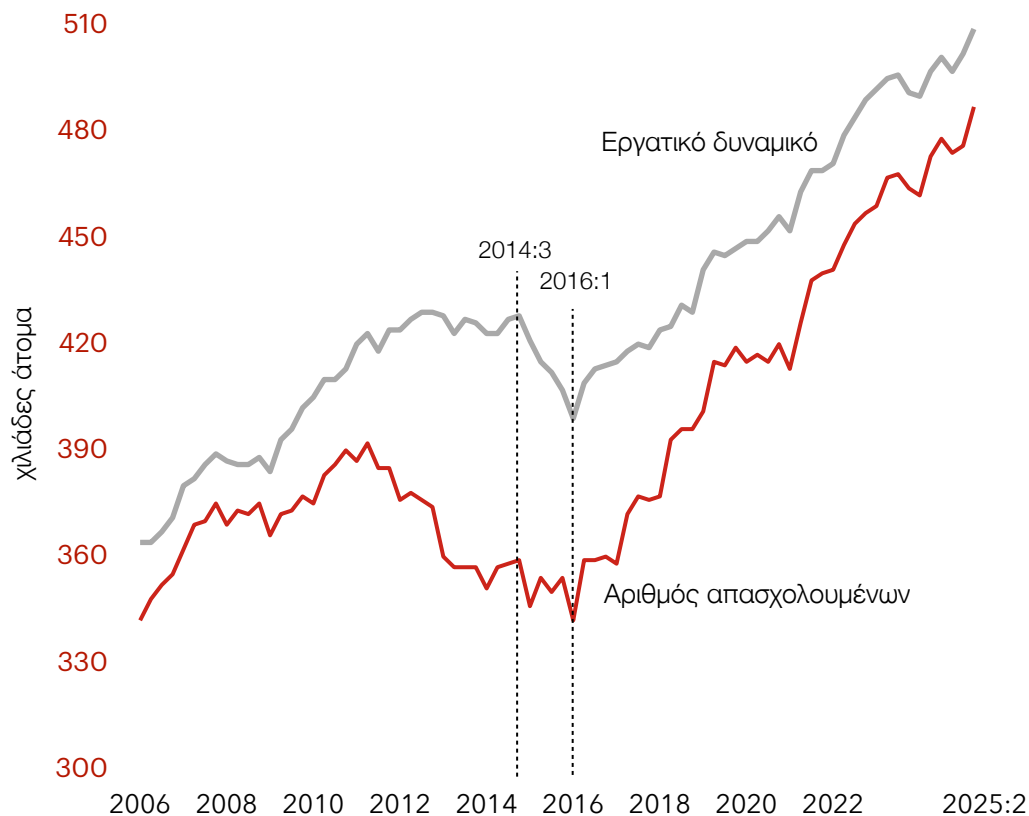
Διάγραμμα 3.2. Ποσοστό ανεργίας (τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα).

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Eurostat

Όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 3.2**, από το καλοκαίρι του 2019 και μέχρι τον χειμώνα του 2022, το ποσοστό ανεργίας παρέμεινε κατά προσέγγιση σταθερό και κυμαινόταν περί το επίπεδο του 2011 (7,5%). Στη συνέχεια, μειώθηκε στο επίπεδο 4,8% κατά το 2024, και κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2025 ανερχόταν σε 4,3%. Σε αυτά τα χαμηλά επίπεδα ανεργίας, όπως ήταν αναμενόμενο, διαμορφώθηκαν συνθήκες οι οποίες ευνοούν την ανοδική τάση των πραγματικών μισθών (**Διάγραμμα 2.5**) και την διόρθωση της αναδιανομής του εισοδήματος που πραγματοποιήθηκε σε βάρος των μισθωτών μετά το 2013 (βλ. στο Κεφάλαιο 1).

Διάγραμμα 3.3. Εργατικό δυναμικό και αριθμός απασχολουμένων (τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2).

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Στα **Διάγραμμα 3.3** φαίνονται οι μεταβολές του αριθμού των απασχολουμένων και του εργατικού δυναμικού, δηλαδή των δύο παραγόντων που καθορίζουν το ύψος του ποσοστού ανεργίας και των οποίων οι μεταβολές επιτρέπουν να κατανοήσουμε τις αιτίες των μεταβολών του ποσοστού ανεργίας. Στο **Διάγραμμα 3.4** φαίνονται τα δύο αυτά μεγέθη από κοινού με το ποσοστό ανεργίας ώστε να γίνει περισσότερο κατανοητή η σχέση τους. Παρατηρούμε ότι η μεγάλη μείωση του ποσοστού ανεργίας κατά το 2015 δεν προήλθε από βελτίωση της απασχόλησης αλλά από μείωση του εργατικού δυναμικού (έτσι ώστε μια επιδείνωση της κατάστασης της αγοράς εργασίας εμφανίστηκε ως βελτίωση, εάν έκρινε κάποιος μόνο από το ποσοστό ανεργίας). Η αποθάρρυνση, και η συνακόλουθη απόσυρση από την αγορά εργασίας, ενός μέρους του εργατικού δυναμικού εξαιτίας της κρίσης του 2013-2014 εξηγεί την μείωση του ποσοστού μεταξύ του 2014:3 και του 2016:1 (**Διάγραμμα 3.3**). Η μείωση αυτή, υποκρύπτει επομένως μια επιδείνωση στην αγορά εργασίας αντί βελτίωσης που συνήθως δείχνει η

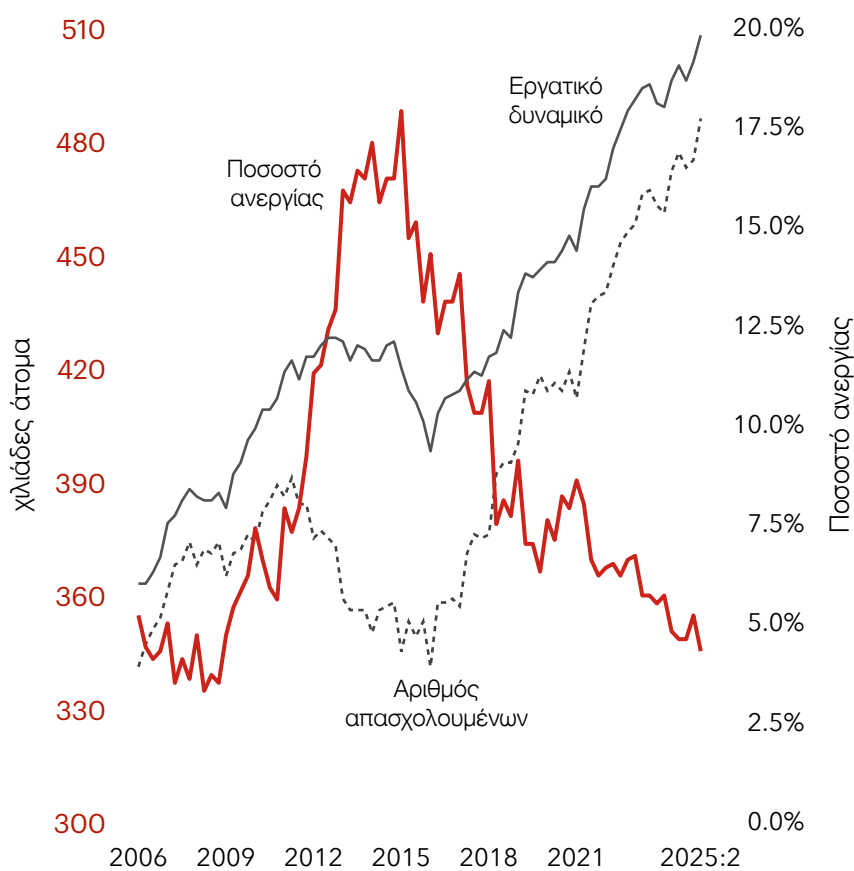
μείωση του ποσοστού ανεργίας. Μόνο μετά την παρέλευση διετίας, κατά το 2018, υπήρξε επαναφορά του εργατικού δυναμικού στα επίπεδα των ετών 2012-2013 και συνακόλουθα έναρξη ανοδικής πορείας του μέσου ονομαστικού μισθού (**Διάγραμμα 2.2**).

Η μεγάλη άνοδος του εργατικού δυναμικού από το 2017 και μετά, κατά περίπου 100 χιλιάδες άτομα μέχρι το 2025:2, εξηγείται, **πρώτον**, από την αύξηση του ΑΕΠ, επομένως από την αυξημένη ζήτηση εργασίας, και **δεύτερον**, από τους χαμηλούς πραγματικούς μισθούς που επικράτησαν μετά το 2013 και οι οποίοι ωθούσαν τα νοικοκυριά των μισθωτών να προσφέρουν περισσότερη εργασία για να καλύψουν τις απώλειες εισοδήματος που υφίστανται εξαιτίας των χαμηλών μισθών. Η δε αυξημένη ζήτηση εργασίας καλύφθηκε επίσης από την αθρόα εισροή αλλοδαπών εργαζομένων, πολλοί εκ των οποίων ωφελούνται από τα κίνητρα του κυπριακού κράτους για την προσέλκυση πολυεθνικών επιχειρήσεων να εγκαταστήσουν τα κεντρικά γραφεία τους στην Κύπρο. Επομένως, η μεν αύξηση της ζήτησης εργασίας κατά περίπου 100 χιλιάδες άτομα μεταξύ 2017 και 2025:2, εξηγείται από την μεγέθυνση του ΑΕΠ, η δε αύξηση της προσφοράς εργασίας εξηγείται, (α) από την πίεση που ασκήθηκε στα νοικοκυριά, μέσω των χαμηλών μισθών, να προσφέρουν περισσότερη εργασία ώστε να αποκτήσουν εισόδημα ικανό να ικανοποιεί τις ανάγκες τους, και (β) από την εισροή αλλοδαπών εργαζομένων. Ως αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων, τόσο το εργατικό δυναμικό όσο και ο αριθμός απασχολούμενων είχαν φτάσει κατά το καλοκαίρι του 2025 στο ιστορικά υψηλότερο σημείο τους των 508 και 486 χιλιάδων ατόμων αντίστοιχα.

Διάγραμμα 3.4.

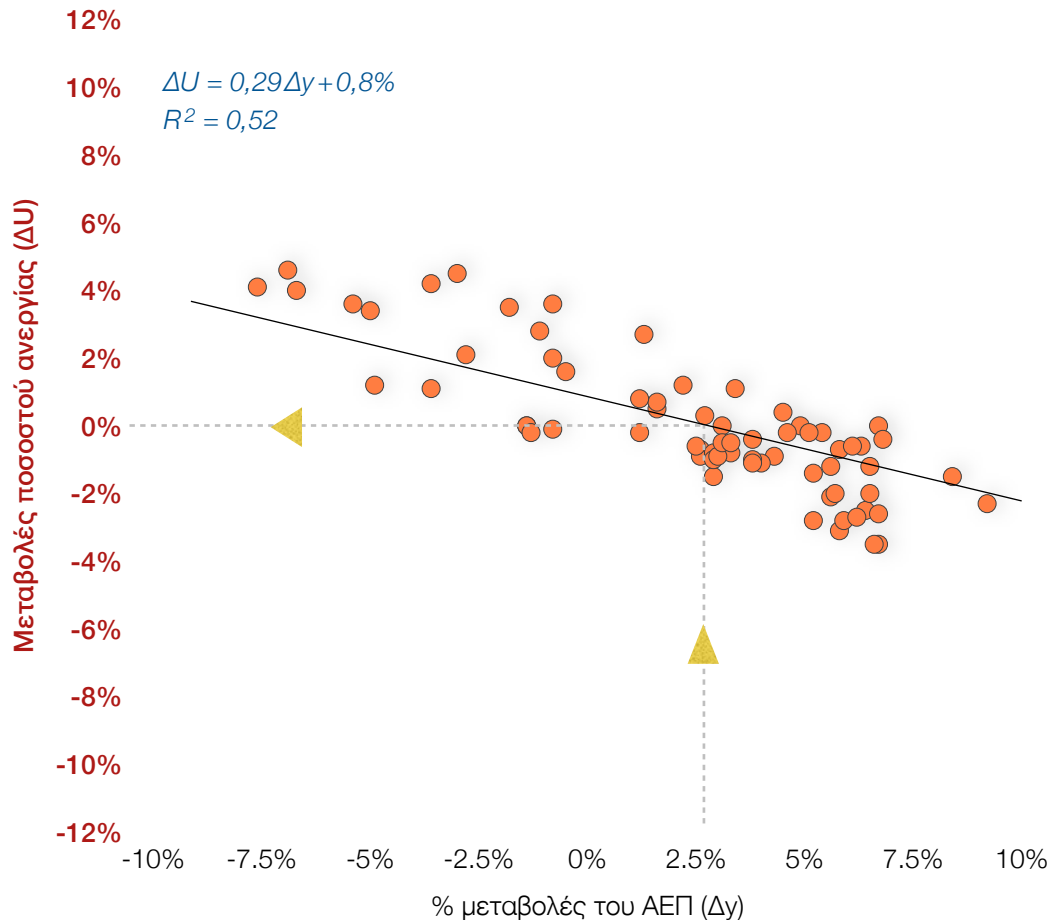
Ποσοστό ανεργίας, εργατικό δυναμικό και αριθμός απασχολούμενων.

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2.

Πηγή: Eurostat

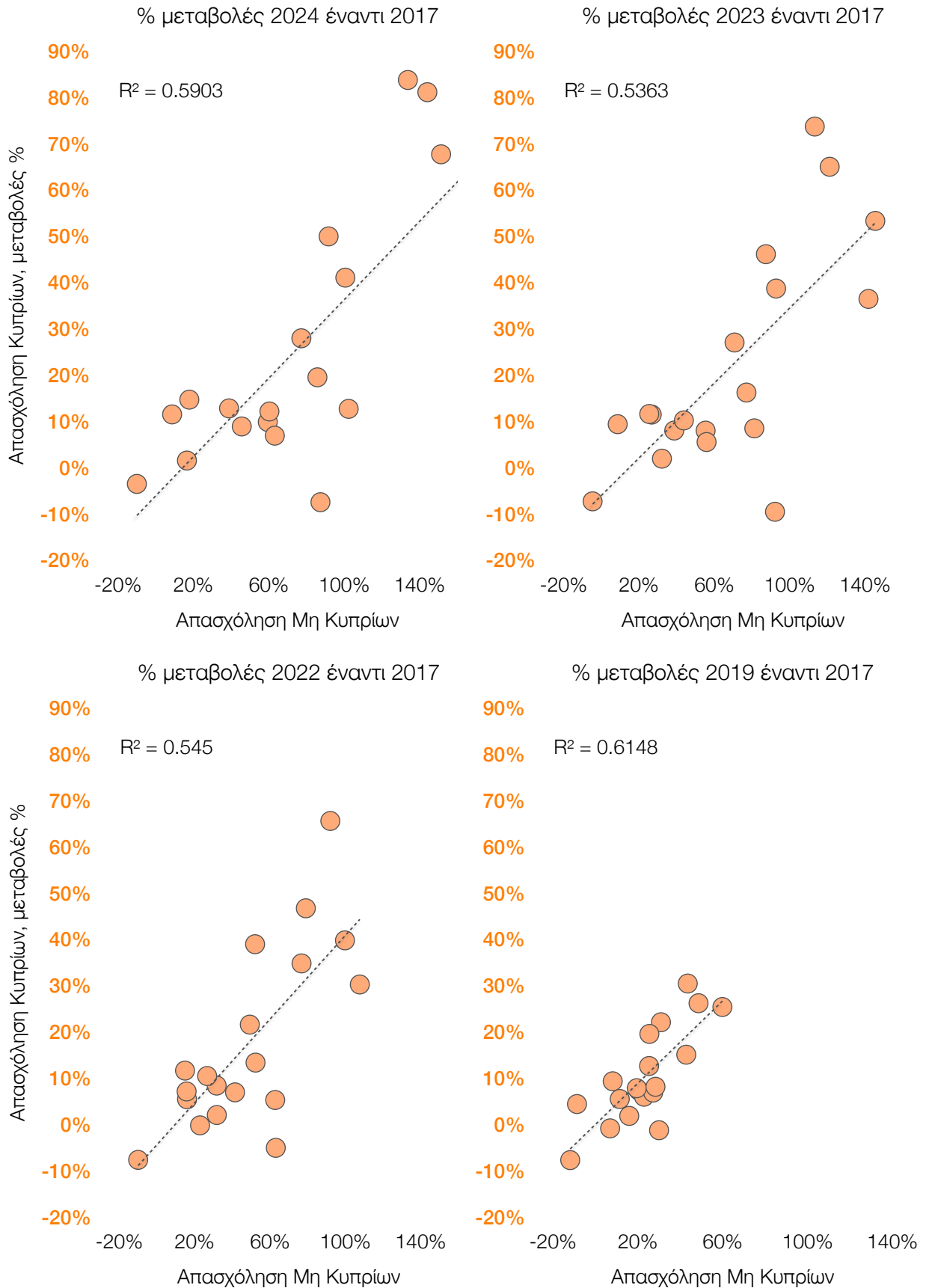
Διάγραμμα 3.5. Εξάρτηση των μεταβολών του ποσοστού ανεργίας από τις εκατοστιαίες μεταβολές του ΑΕΠ (2007:1-2025:2).

Επαληθεύεται και κατά το 2025 η ισχυρή στατιστική συσχέτιση που παρουσιάζουν οι μεταβολές του ποσοστού ανεργίας (εξαρτημένη μεταβλητή) με τις εκατοστιαίες μεταβολές του ΑΕΠ (ανεξάρτητη μεταβλητή), όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 3.5**. Βασισμένοι στην συσχέτιση αυτή, συμπεραίνουμε ότι εάν δεν υπάρξουν, δυσμενείς για τους μισθωτούς, διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας κατά το 2025-2026, και εάν πραγματοποιηθεί η πρόβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για μεγέθυνση του ΑΕΠ 2,5% κατά το 2026, τότε πιθανότατα δεν θα έχουμε μεταβολή του ποσοστού ανεργίας, το οποίο θα παραμείνει στην περιοχή του 4,5% και θα διατηρηθούν ευνοϊκές συνθήκες για την διαπραγματευτική θέση των μισθωτών έναντι των επιχειρήσεων όσον αφορά τις αυξήσεις των μισθών και άλλες διεκδικήσεις.

Ένα κρίσιμο ζήτημα το οποίο έχει επανέλθει με ιδιαίτερη ένταση στην επικαιρότητα κατά το 2024-2025, σε όλες τις χώρες της Ευρώπης, είναι οι επιπτώσεις της ένταξης των μεταναστών στις ευρωπαϊκές αγορές εργασίας. Κατά την πεποίθηση αυξανόμενης μερίδας των ευρωπαίων πολιτών, η παρουσία των μεταναστών απειλεί την απασχόληση των ιδίων, των ευρωπαίων. Για την Κύπρο, ελέγχουμε την υπόθεση ότι υπάρχει υποκατάσταση της απασχόλησης Κυπρίων από μη Κύπριους. Χρησιμοποιούμε για αυτόν τον σκοπό τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας για την απασχόληση ανά κλάδο παραγωγής. Το αποτέλεσμα του ελέγχου μας φαίνεται στο **Διάγραμμα 3.6**.

Διάγραμμα 3.6. Στατιστική συσχέτιση των μεταβολών του αριθμού Κυπρίων απασχολούμενων από το αντίστοιχο ποσοστό των μη Κυπρίων (εξαιρείται ο κλάδος ενημέρωσης και επικοινωνίας).

Όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 3.6** (όπου κάθε σημείο αντιπροσωπεύει έναν κλάδο παραγωγής) η στατιστική συσχέτιση μεταξύ των μεταβολών του αριθμού των Κυπρίων απασχολούμενων και του αντίστοιχου αριθμού των Μη Κυπρίων είναι θετική: Όταν, δηλαδή, αυξάνεται ο αριθμός απασχολούμενων Μη Κυπρίων, αυξάνεται ταυτοχρόνως και ο αριθμός απασχολούμενων Κυπρίων.

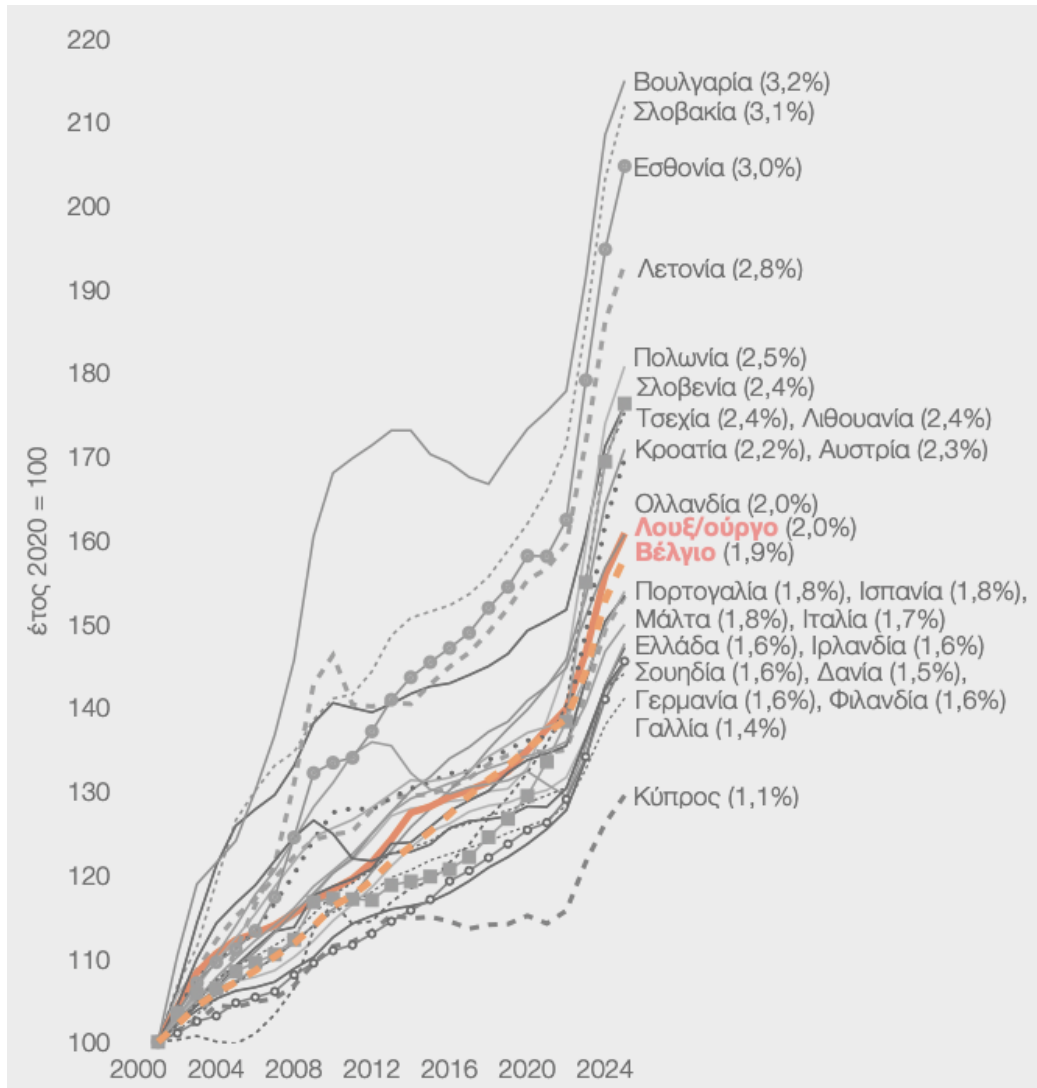
Επομένως, τα στατιστικά στοιχεία, όχι απλώς δείχνουν, αλλά αποδεικνύουν, ότι **δεν υπάρχει υποκατάσταση Κυπρίων από μετανάστες εργαζόμενους, αλλά υπάρχει συμπληρωματικότητα. Εάν υπήρχε υποκατάσταση, οι ευθείες συσχέτισης που φαίνονται στο διάγραμμα δεν θα ήταν αύξουσες αλλά φθίνουσες.**

Η συμπληρωματικότητα των μεν και των δε, δείχνει ότι η μεγέθυνση του ΑΕΠ αυξάνει την ζήτηση εργασίας, ταυτοχρόνως για τους μετανάστες και για τους Κυπρίους. Εξάλλου, εάν αυτό δεν ίσχυε, το ποσοστό ανεργίας δεν θα είχε φτάσει στο σημερινό πολύ χαμηλό επίπεδο.

-
- Κεφάλαιο 4
Μισθοί, πληθωρισμός και
ανταγωνιστικότητα

Στα τρέχοντα επιχειρήματα της εργοδοτικής πλευράς και των νεοφιλελεύθερων οικονομολόγων, ανήκει ο ισχυρισμός ότι οι αυξήσεις των μισθών είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες αυξήσεων των τιμών, αν όχι ο κυριότερος παράγοντας. Σύμφωνα με τον ισχυρισμό αυτόν, η επιδίωξη υψηλών αυξήσεων των ονομαστικών μισθών θα καταλήξει αναγκαστικά και οπωσδήποτε σε υψηλότερο πληθωρισμό διότι θα ωθήσει τις επιχειρήσεις να μεταβιβάσουν το αυξημένο κόστος στις τιμές. Έτσι, στο τέλος της ημέρας, η κυβέρνηση θα αναγκαστεί να ασκήσει περιοριστική πολιτική που μειώνει την ζήτηση προκειμένου να μειώσει τον πληθωρισμό, το ΑΕΠ θα επιβραδυνθεί, η απασχόληση θα μειωθεί, και η ανεργία θα αυξηθεί αναιρώντας τις αρχικές αυξήσεις των μισθών και θίγοντας ιδιαίτερα τους ασθενέστερους μεταξύ των μισθωτών. Εκτός αυτού, κατά τους ισχυρισμούς της εργοδοτικής πλευράς και των νεοφιλελεύθερων οικονομολόγων, οι αυξήσεις του κόστους εργασίας θίγουν την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, διότι με ακριβότερα προϊόντα, η παραγωγή εξαγομένων προϊόντων θα γίνεται όλο και περισσότερο δυσχερής.

Διάγραμμα 4.1. Εναρμονισμένος* δείκτης τιμών καταναλωτή (εκτός τιμών ενέργειας, τροφίμων, οινοπνευματωδών ποτών και καπνού), έτος 2000=100.

Πηγή: Ameco, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

* Ο εναρμονισμένος ΔΤΚ επιτρέπει την καλύτερη σύγκριση μεταξύ χωρών.

Όμως, ο πληθωρισμός στις χώρες στις οποίες οι ονομαστικοί μισθοί επί δεκαετίες προσαρμόζονται πλήρως ή σχεδόν πλήρως στις τιμές (ιδιαίτερα στο Βέλγιο, στην Μάλτα και στο Λουξεμβούργο), ελάχιστα διαφέρει από τον πληθωρισμό των άλλων χωρών (**Διάγραμμα 4.1**). Στην Κύπρο, μάλιστα, όπως φαίνεται στο διάγραμμα, κατά τα έτη 2000-2012, όταν οι ονομαστικοί μισθοί ακολουθούσαν τις αυξήσεις των τιμών, ο μέσος πληθωρισμός ήταν ο χαμηλότερος μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Είναι γενικά γνωστό, από τον καιρό που ο Κέυνς δημοσίευσε την Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Επιτοκίου και του Χρήματος⁴, ότι οι μισθωτοί αντιδρούν έντονα όταν μειώνεται ο ονομαστικός μισθός τους, αυτός δηλαδή που αποτιμάται σε χρήμα, επομένως ο χρηματικός μισθός, αλλά αντιδρούν πολύ λιγότερο όταν ο πληθωρισμός συρρικνώνει την αγοραστική δύναμη του μισθού τους (που μετράται με τα εμπορεύματα τα οποία μπορεί να αγοράσει ο χρηματικός μισθός). Αυτή μάλιστα η αντίδραση είναι λιγότερο έντονη όταν οι ανατιμήσεις προέρχονται από εξωγενείς παράγοντες, όπως συνέβη αμέσως μετά την πανδημία εξαιτίας ανατιμήσεων προερχόμενων από τις ακριβότερες εισαγωγές (που ενώ ήταν ο πυροδότης του πληθωριστικού κύματος εμφανίστηκαν ως η μοναδική αιτία του). Αυτή η διαφοροποίηση των αντιστάσεων των μισθωτών (άλλη όταν πρόκειται για μείωση του ονομαστικού μισθού και άλλη όταν πρόκειται για μείωση του πραγματικού μισθού λόγω ανατιμήσεων των εισαγομένων προϊόντων) ανάγεται στο γεγονός ότι η μείωση του χρηματικού μισθού είναι ενέργεια του εργοδότη, της επιχείρησης ή της πολιτικής εξουσίας, με προφανή σκοπό την διατήρηση και την αύξηση των κερδών, ενώ ο «εισαγόμενος πληθωρισμός» εμφανίζεται ως φαινόμενο που δεν προκαλείται σκόπιμα αλλά παράγεται ως αποτέλεσμα μιας ουδέτερης διαδικασίας που δεν προκλήθηκε σκόπιμα.

Στην πραγματικότητα, όμως, ο «εισαγόμενος πληθωρισμός» δεν είναι μια ουδέτερη διαδικασία, είναι φαινόμενο του ανταγωνισμού των επιχειρήσεων και των μισθωτών για την διανομή του προϊόντος: Ο «εισαγόμενος πληθωρισμός» προφανώς έχει ως σημείο εκκίνησης το εξωτερικό, πλην όμως στη συνέχεια μεταφέρεται στην εγχώρια οικονομία επειδή οι επιχειρήσεις επιδίδονται σε ενέργειες για την αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της εργασίας (συχνά με την συνδρομή και των κυβερνήσεων). Αναλυτικά, αυτό συμβαίνει ως εξής:

Το εισόδημα που προκύπτει από την παραγωγή μιας χώρας πριν από την φορολόγηση διατίθεται με συγκεκριμένο τρόπο: ένα μέρος του αποπληρώνει τις εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, και το υπόλοιπο επιμερίζεται σε εισόδημα της εργασίας και εισόδημα του κεφαλαίου. Όταν αυξάνεται το κόστος που πρέπει να καταβάλει μια χώρα για τις εισαγωγές της, το ποσό που απομένει για να επιμεριστεί μεταξύ επιχειρήσεων και εργαζομένων μειώνεται, και αυτομάτως προκύπτει το ζήτημα ποιος θα επωμισθεί αυτή την μείωση ή πώς θα κατανεμηθεί αυτή στα δύο μέρη. Οι επιχειρήσεις στην συγκυρία της ανατίμησης των εισαγομένων, όπως έδειξε η εμπειρία των τελευταίων ετών παγκοσμίως, όχι μόνο διατήρησαν άθικτο το εισόδημά τους αυξάνοντας τις τιμές τους αλλά το μεγέθυναν -επειδή είχαν το κίνητρο (την μεγιστοποίηση των κερδών τους), είχαν και την ευκαιρία – έτσι ώστε ολόκληρη η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος να

⁴ J.M.Keynes (1936), *The General Theory of Employment, Interest and Money*, Harcourt Brace and Company, σελίδες 9-10.

μεταφερθεί στους μισθωτούς. Αυτοί, επομένως, καλούνται να αναλάβουν ολόκληρο το κόστος της ανατίμησης των εισαγομένων όταν οι επιχειρήσεις διατηρούν άθικτα τα κέρδη τους (και επιπρόσθετη μείωση του εισοδήματός τους όταν οι επιχειρήσεις, όχι μόνο διατηρούν αλλά επιπλέον αυξάνουν τα κέρδη τους). Μόνο χάρη στα χαμηλά ποσοστά ανεργίας που επικράτησαν κατά το 2023-2025, αλλά και στις παρεμβάσεις των εργατικών συνδικάτων στα 2/3 περίπου των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αυξήθηκε η αγοραστική δύναμη των μισθών ανακτώντας τις απώλειες από το πληθωριστικό κύμα. Σε αυτό συνέβαλε και η ενθάρρυνση των μισθολογικών αυξήσεων από ορισμένους διεθνείς οργανισμούς που θεώρησαν ότι αυτές οι αυξήσεις ήταν αναγκαίες προκειμένου να αποφευχθεί μια μεγάλη υποχώρηση της ζήτησης που θα βύθιζε την Ευρώπη σε μια ανεπιθύμητη οικονομική ύφεση.

Στην Κύπρο, χάρη στην ευνοϊκή συγκυρία μείωσης του ποσοστού ανεργίας κάτω από το κρίσιμο επίπεδο της ανεργίας ισορροπίας, αλλά και στην εφαρμογή του κατώτατου μισθού και στις παρεμβάσεις των εργατικών συνδικάτων, επιτεύχθηκαν αυξήσεις των πραγματικών μισθών κατά το 2023-2025 με τις οποίες ανακτήθηκαν οι απώλειες που είχαν προκληθεί από τον πληθωρισμό. Αυτές οι αυξήσεις προστάτευσαν τους μισθωτούς από μια περαιτέρω επιδείνωση της οικονομικής τους θέσης, αλλά πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι οι αυξήσεις αυτές δεν αντιστάθμισαν την αναδιανομή του εισοδήματος που έχει πραγματοποιηθεί σε βάρος της μισθωτής εργασίας, διότι η αναδιανομή δεν πραγματοποιείται μόνο μέσω του πληθωρισμού αλλά και μέσω της ιδιοποίησης των αυξήσεων της παραγωγικότητας εξ ολοκλήρου ή κατά το μεγαλύτερο μέρος τους από τις επιχειρήσεις.

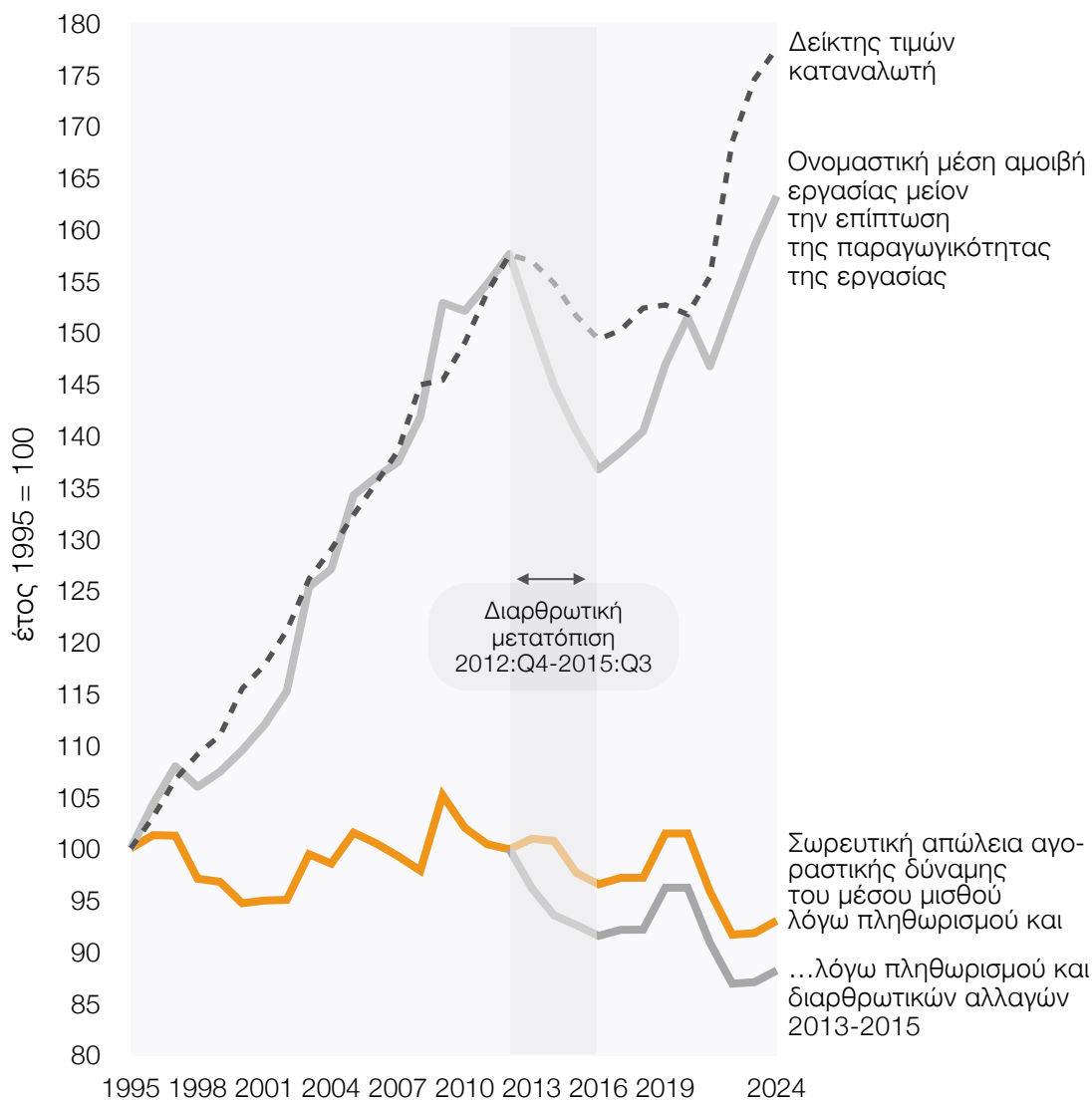
Ως συμπέρασμα, ο εισαγόμενος πληθωρισμός είναι αναγκαία, όχι όμως ικανή συνθήκη, αύξησης του γενικού δείκτη πληθωρισμού σε μια χώρα. Χρειάζεται και η επιδίωξη των επιχειρήσεων να μεγιστοποιούν τα κέρδη τους. Επιδίωξη που έχει επιτευχθεί σε μεγάλη σειρά χωρών, όπου οι μισθωτοί επιτυγχάνουν μεν υψηλότερους πραγματικούς μισθούς υποβοηθούμενοι από τα χαμηλά ποσοστά ανεργίας αλλά υφίστανται μειώσεις των μεριδίων εργασίας επειδή οι επιχειρήσεις ιδιοποιούνται τις αυξήσεις της παραγωγικότητας (μικρές μεν αλλά σωρευτικά αξιόλογες) και αυξάνουν έτσι τα κέρδη τους. Είναι φανερό, επομένως, από τα ανωτέρω, ότι οι προσδιοριστικοί παράγοντες των ανατιμήσεων είναι πιο πολύπλοκοι από αυτό που ισχυρίζεται το απλοϊκό αφήγημα για τις αυξήσεις των μισθών ως παράγοντα πληθωρισμού.

Ο πληθωρισμός κερδών που εμφανίστηκε μετά την πανδημία, ευθύνεται για σημαντικές απώλειες της αγοραστικής δύναμης των μέσων αποδοχών εργασίας, οι οποίες φαίνονται στο **Διάγραμμα 4.2**. (για τον τρόπο υπολογισμού βλ. στο μεθοδολογικό ένθετο). Το εισόδημα της μισθωτής εργασίας πρέπει να προστατευθεί από δυσμενείς μελλοντικές εξελίξεις καθώς η διεθνής οικονομία εισέρχεται σε ζώνη αναταράξεων, με την επανεμφάνιση των πολέμων στον χώρο της Ευρώπης και της Μεσογείου, και με πιθανό επακόλουθο νέες αυξήσεις στις τιμές των εισαγόμενων προϊόντων και του πληθωρισμού. Οι μισθωτοί δεν πρέπει να αναλαμβάνουν ολόκληρο το κόστος του εισαγόμενου πληθωρισμού όταν αυτός εμφανίζεται κατά καιρούς λόγω της γεωπολιτικής αστάθειας. Κάτι τέτοιο θα επέτεινε περαιτέρω την απαξίωση της μισθωτής εργασίας, απαξίωση η οποία ήδη έχει κάνει δύο άλματα, μια φορά με το μνημονιακό πρόγραμμα και μία φορά κατά την έξοδο από την πανδημία μέσω του πληθωρισμού. Το αποτέλεσμα είναι ότι η Κύπρος διατηρεί σήμερα το χαμηλότερο μερίδιο εργασίας με-

ταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης από κοινού με την Ελλάδα και την Ουγγαρία (Διάγραμμα 1.7) παρά το γεγονός ότι η κυπριακή οικονομία παρουσιάζει ιδιαίτερα υψηλές επιδόσεις (βλ. στα Κεφάλαια 5 και 6).

Επομένως, το κόστος του εισαγόμενου πληθωρισμού θα έπρεπε να επιμερίζεται δίκαια μεταξύ εργασίας και κεφαλαίου.

Διάγραμμα 4.2. Απώλειες της αγοραστικής δύναμης των μέσων αποδοχών εργασίας μετά το 2012 (ετήσια στοιχεία 1995-2024, εξαιρείται το 2020).

Πηγή: Ameco, βλ.μεθοδολογικό ένθετο

Μεθοδολογικό ένθετο: Οι απώλειες της αγοραστικής δύναμης των μέσων αποδοχών εργασίας μετά το 2012 (Διάγραμμα 4.2)

Ισχύει γενικά ότι οι αυξήσεις του ονομαστικού μισθού είναι ανάλογες του πληθωρισμού και των αυξήσεων της παραγωγικότητας της εργασίας, δηλαδή

$$\Delta w = \alpha \Delta p_c + \beta \Delta \pi \quad (1)$$

όπου Δw είναι η μεταβολή του ονομαστικού μισθού,

Δp_c είναι ο πληθωρισμός (δείκτης τιμών καταναλωτή) και

$\Delta \pi$ η μεταβολή της παραγωγικότητας της εργασίας.

Όταν υπάρχει αύξηση του ονομαστικού μισθού ίση με τον πληθωρισμό συν ένα ποσοστό της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας τότε $\alpha=1$, και η (1) γίνεται $\Delta w = \Delta p_c + \beta \Delta \pi$ (2).

Η αύξηση του ονομαστικού μισθού (Δw) περιέχει ένα μέρος από την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας ($\Delta \pi$) άρα πρέπει να την αφαιρέσουμε από το (Δw) για να είναι ορθή η σύγκριση με τον πληθωρισμό, οπότε από την (2) παίρνουμε $\Delta w - \beta \Delta \pi = \Delta p_c$ (3).

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα, η σχέση (3) ίσχυε μέχρι το 2012. Μέχρι τότε, δηλαδή ίσχυε $\alpha=1$ και οι δύο καμπύλες στο άνω μέρος του διαγράμματος σχεδόν ταυτίζονταν μέχρι και το τρίτο τρίμηνο του 2012. Από το 2013, όμως, ο ονομαστικός μισθός, διορθωμένος με την επίπτωση της παραγωγικότητας, υστερεί έναντι του πληθωρισμού (ισχύει δηλαδή $\Delta w - \beta \Delta \pi < \Delta p_c$). Αυτό φαίνεται στην απόκλιση των δύο καμπυλών στο άνω τμήμα του διαγράμματος, της οποίας το σωρευτικό αποτέλεσμα φαίνεται στο κάτω μέρος του διαγράμματος.

Σχετικά με τις υποτιθέμενες αρνητικές συνέπειες των αυξήσεων των μισθών, προβάλλονται, διεθνώς, δύο ακόμη επιχειρήματα: Πρώτον, ισχυρίζονται ότι οι αυξήσεις των μισθών έχουν αρνητική επίπτωση στις παραγωγικές επενδύσεις και δεύτερον, ότι μειώνουν την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας.

Για να απαντηθεί το ερώτημα εάν οι αυξήσεις των μισθών μειώνουν τις παραγωγικές επενδύσεις, αναλύουμε τα ιστορικά στοιχεία των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στην Κύπρο σε συσχέτιση με τα εισοδηματικά μερίδια των μισθών και των κερδών: Με σημείο εκκίνησης το 2015, η Κυπριακή οικονομία τέθηκε σε τροχιά ταχείας οικονομικής μεγέθυνσης, αλλά μόνο ένα μικρό ποσοστό του ακαθάριστου λειτουργικού πλεονάσματος (κέρδη, τόκοι και πρόσοδοι) διατέθηκε σε επενδύσεις παγίου κεφαλαίου. Αυτό φαίνεται στην απόκλιση που παρουσιάζουν οι δύο καμπύλες στο **Διάγραμμα 5.3**.

Το συμπέρασμα από το διάγραμμα αυτό είναι ότι το απόθεμα παγίου κεφαλαίου (δηλαδή το συνολικό πάγιο κεφάλαιο που βρίσκεται επενδυμένο στην χώρα) αυξάνεται με ρυθμό μικρότερο από αυτόν που δικαιολογεί η ικανότητα που έχει η κυπριακή οικονομία να χρηματοδοτεί επενδύσεις σε πάγιο κεφάλαιο, ή με άλλα λόγια, τα εισοδήματα του κεφαλαίου αυξήθηκαν πολύ ταχύτερα από το συνολικό πάγιο κεφάλαιο (δηλαδή το καθαρό απόθεμα παγίου κεφαλαίου). Επιπλέον, η απόκλιση της ικανότητας χρηματοδότησης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου (όπως αυτή φαίνεται στο άθροισμα κερδών, τόκων και προσόδων) και του καθαρού αποθέματος παγίου κεφαλαίου (που είναι το αποτέλεσμα της συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου μετά τις αποσβέσεις) διευρύνθηκε ιδιαίτερα κατά το 2021-2024, όταν τα εισοδήματα του κεφαλαίου αυξήθηκαν περαιτέρω χωρίς αντίστοιχη αύξηση του αποθέματος παγίου κεφαλαίου.

Από αυτά συμπεραίνουμε ότι ένα μεγάλο και αυξανόμενο μέρος της ικανότητας χρηματοδότησης των επενδύσεων εκτρέπεται σε άλλες χρήσεις, πέραν των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου. Είναι αξιοσημείωτο ότι από το 2018 ο ρυθμός συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου παραμένει στάσιμος στο επίπεδο του 3,5% έναντι τουλάχιστον 5% πριν την κρίση του 2008. Αυτό συμβαίνει επειδή οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ακολουθούν τις μεσοπρόθεσμες μεταβολές της ζήτησης. Οι ανάγκες, δηλαδή, πόρων που πρέπει να διατεθούν σε επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ώστε το παραγωγικό σύστημα να ανταποκρίνεται στις αυξήσεις της ζήτησης, είναι μικρότερες από το σύνολο των εισοδημάτων του κεφαλαίου (κέρδη, τόκοι και πρόσοδοι). Αυτό εξηγεί για ποιο λόγο

ένα μεγάλο μέρος αυτών των εισοδημάτων διατίθεται σε χρηματοπιστωτικές τοποθετήσεις, σε μερίσματα, σε ιδιωτική κατανάλωση των πλουσιότερων τάξεων, και σε άλλες μη παραγωγικές χρήσεις.

Επομένως, οι σημαντικές αυξήσεις των μισθών, που είναι αναγκαίος όρος ώστε να σταματήσει η αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της εργασίας, δεν θα θίξει τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, οι οποίες θα συνεχίσουν να ακολουθούν όπως πάντα, χωρίς εμπόδια, τις μεταβολές της ζήτησης, διότι μεταξύ των αναγκών για επενδύσεις παγίου κεφαλαίου και της ικανότητας χρηματοδότησής τους παρεμβάλλεται ένα μεγάλο απόθεμα διαθέσιμων πόρων που τώρα εκτρέπονται σε μη παραγωγικές χρήσεις. Σε ό,τι αφορά τον ισχυρισμό ότι οι αυξήσεις των μισθών γενικά έχουν δυσμενή επίπτωση στις εξαγωγές και στις εισαγωγές της χώρας, αναφερόμαστε στο **Διάγραμμα 5.7**, όπου φαίνεται η συσχέτιση μεταξύ του όγκου των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών, και των εισοδημάτων ιδιοκτησίας (κέρδη, τόκοι και πρόσοδοι). Αυτή η συσχέτιση δείχνει ότι πιθανότατα υπάρχει αιτιακή σχέση μεταξύ αυτών των δύο μεγεθών, και ότι επομένως η αύξηση της διείσδυσης των εισαγωγών οφείλεται στην αύξηση των εισοδημάτων ιδιοκτησίας. Μια τέτοια στατιστική συσχέτιση (μεταξύ των εισοδημάτων του κεφαλαίου και της διείσδυσης των εισαγωγών στην εσωτερική αγορά) μπορεί να εξηγηθεί με την γνωστή διαπίστωση ότι τα υψηλότερα εισοδήματα παρουσιάζουν ροπή προς την κατανάλωση εισαγομένων αγαθών και υπηρεσιών μεγαλύτερη από την αντίστοιχη ροπή των χαμηλότερων εισοδημάτων, τα οποία συμβαίνει να προέρχονται από τις αμοιβές εργασίας. Επομένως, η ισχυρή στατιστική συσχέτιση των δεικτών κερδοφορίας με την διείσδυση των εισαγωγών στην εγχώρια αγορά θα μπορούσε να εξηγηθεί με την αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της εργασίας (σε βάρος, δηλαδή, των χαμηλότερων εισοδημάτων). Με αυτά τα δεδομένα, είναι εξαιρετικά δύσκολο να γίνει αποδεκτός ο ισχυρισμός ότι οι υψηλότεροι μισθοί θα επιδεινώναν το εμπορικό ισοζύγιο. Αντιθέτως, θα έπρεπε να αναμένουμε βελτίωση.

Ως συμπέρασμα, με δεδομένο ότι στις σημερινές θεσμικές συνθήκες δεν υπάρχει η δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν τα παραδοσιακά εργαλεία του διεθνούς εμπορίου (υποτίμηση του εθνικού νομίσματος, δασμοί ή μη δασμολογικοί φραγμοί) που αποθαρρύνουν τις εισαγωγές, η πολιτική που θα μπορούσε να συμβάλει στην κατεύθυνση περιστολής των εισαγωγών είναι η αναδιανομή του εισοδήματος από τα υψηλότερα προς τα χαμηλότερα εισοδήματα, επειδή η ροπή προς την κατανάλωση εισαγομένων των ανώτερων εισοδηματικών στρωμάτων είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη ροπή των χαμηλότερων εισοδημάτων της μισθωτής εργασίας.

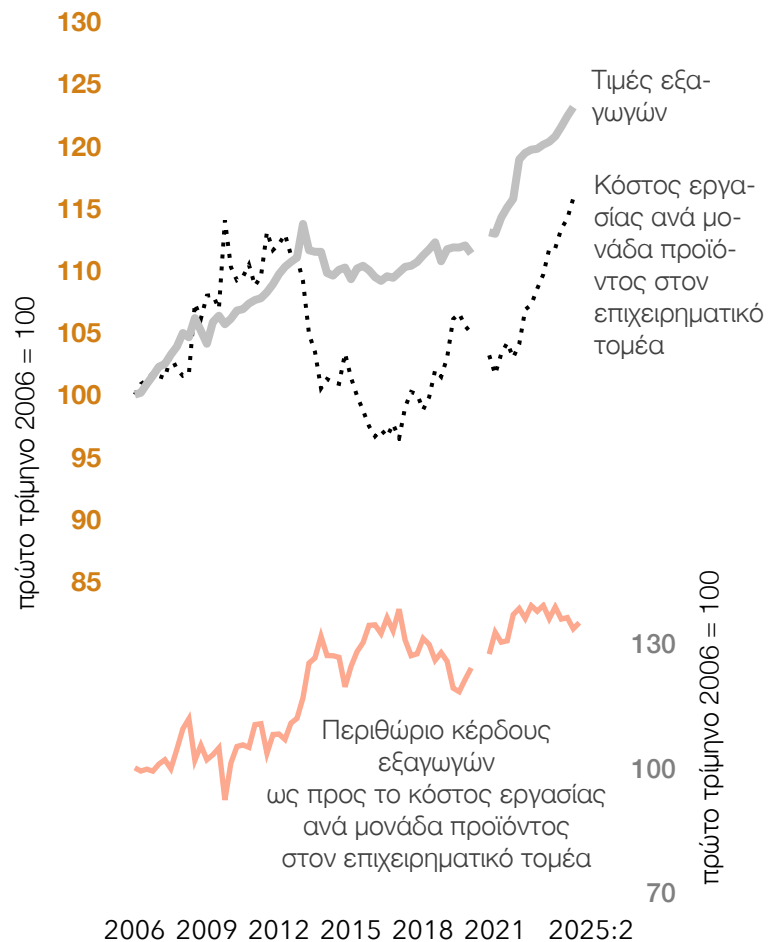
Εκτός, βέβαια, από την ανταγωνιστικότητα της Κυπριακής οικονομίας όσον αφορά τις εισαγωγές, πρέπει να εξετάσουμε και την πλευρά των εξαγωγών. Στο **Διάγραμμα 4.3**, φαίνονται οι τιμές εξαγωγών (αγαθών και υπηρεσιών), το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και το μέσο περιθώριο κέρδους στον επιχειρηματικό τομέα.

Παρατηρούμε στο διάγραμμα αυτό τα εξής: Το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (σε τρέχουσες τιμές), αφού υποχώρησε θεαματικά κατά τα έτη 2013-2016, εν συνεχεία ανέκαμψε με βραδείς ρυθμούς και επέστρεψε στο επίπεδο του 2012 κατά το 2023. Κατά το 2025 ήταν κατά 5% υψηλότερο από το 2013. Κατά το ίδιο διάστημα, οι τιμές εξαγωγών (που φαίνονται στο ανώτερο μέρος του διαγράμματος 4.3) παρέμειναν σταθερές (2013-2021) και στην συνέχεια αυξήθηκαν κατά 10% περίπου. Από αυτές τις εξελίξεις προέκυψε άνοδος του περιθωρίου κέρδους των επιχειρήσεων

του εξαγωγικού τομέα ως προς το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (βλ. στο κατώτερο τμήμα του διαγράμματος 4.3) κατά 30% έναντι του αντίστοιχου περιθωρίου των ετών 2006-2012.

Επομένως, η διατήρηση των μισθών σε χαμηλά επίπεδα μετά την εφαρμογή του μνημονιακού προγράμματος, είχε δύο αποτελέσματα: Το πρώτο αποτέλεσμα είναι η αύξηση της ανταγωνιστικότητας τιμής των Κυπριακών εξαγωγών (δηλαδή της διαφοράς μεταξύ των Κυπριακών τιμών εξαγωγών έναντι των αντίστοιχων τιμών των ανταγωνιστριών χωρών). Το δεύτερο αποτέλεσμα είναι η αύξηση των περιθωρίων κέρδους και του συνολικού κέρδους των Κυπριακών εξαγωγικών επιχειρήσεων. Ενώ, όμως, το πρώτο αποτέλεσμα είναι επωφελές για την οικονομία, και επομένως αναφέρεται στο γενικό συμφέρον διότι βελτιώνει την θέση του εξαγωγικού τομέα στον διεθνή ανταγωνισμό, το δεύτερο συντηρεί μια άδικη αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος των μισθωτών, από την οποία δεν παράγονται οφέλη για την εθνική οικονομία διότι, όπως δείξαμε προηγουμένως, ένα μεγάλο και αυξανόμενο μέρος της ικανότητας αυτοχρηματοδότησης των επενδύσεων μέσω των υψηλών κερδών που επιτυγχάνουν, εκτρέπεται σε άλλες χρήσεις, πέραν των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου. Πρόκειται, επομένως, για ένα αποτέλεσμα που δεν αναφέρεται στο γενικό συμφέρον αλλά στα ιδιαίτερα συμφέροντα των υψηλών εισοδηματικών κατηγοριών. Επομένως, οι αυξήσεις των μισθών, δεν θα έθιγαν την ανταγωνιστικότητα τιμής των εξαγωγικών επιχειρήσεων αλλά τα κέρδη, για τα οποία, όπως δείξαμε προηγουμένως, ένα μεγάλο μέρος τους δεν χρησιμοποιούνται για την μεγέθυνση του παραγωγικού δυναμικού της χώρας.

Διάγραμμα 4.3. Τιμές εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών, κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και μέσο περιθώριο κέρδους* στον επιχειρηματικό τομέα (2006:1-2025:2).

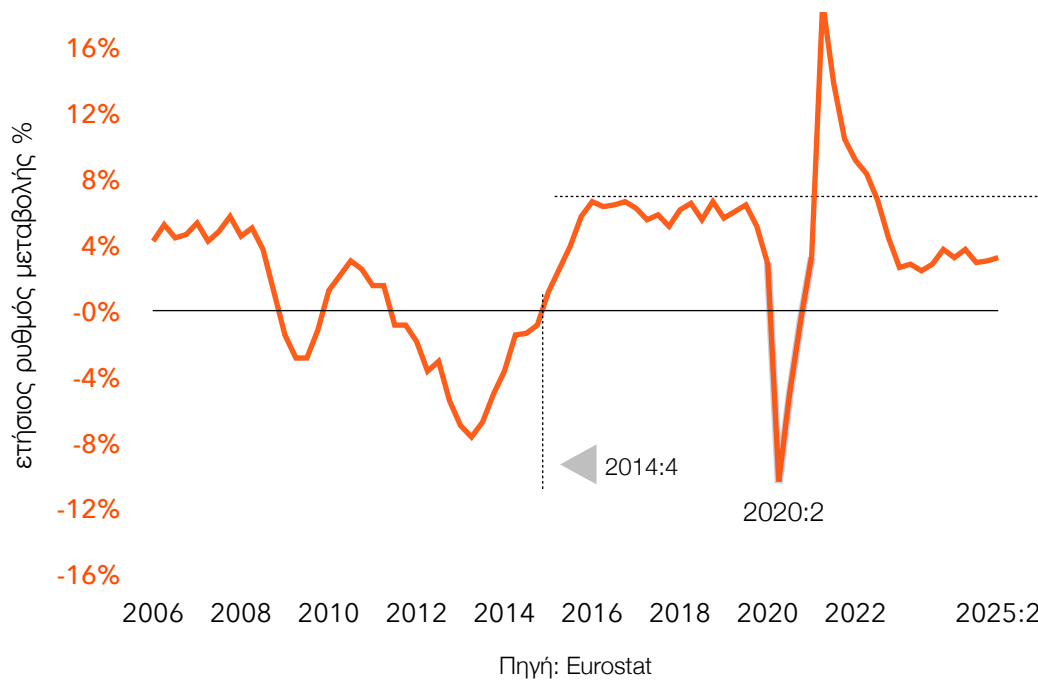
* Μέσο περιθώριο κέρδους ως προς το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στον επιχειρηματικό τομέα.

Πηγή: Eurostat

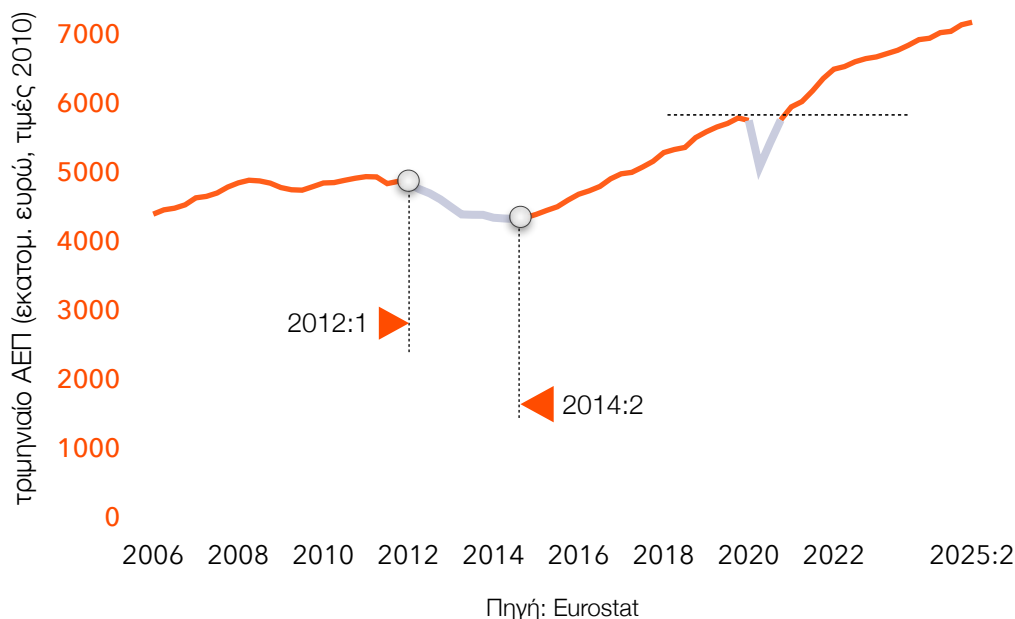
-
- Κεφάλαιο 5
Η κυπριακή οικονομία
κατά το 2024-2025

Η οικονομία αναπτύσσεται με ρυθμό 3.2% κατά το 2025. Έχει έτσι την 6^η καλύτερη επίδοση μεταξύ των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (**Διάγραμμα 1.1**) έναντι της 4^{ης} καλύτερης επίδοσης κατά το 2024. Εξάλλου αυτός είναι μέσος ρυθμός μεγέθυνσης που ακολουθεί η Κυπριακή οικονομία μετά από την κατακόρυφη άνοδο του ΑΕΠ κατά το 2021, η οποία επήλθε ως αντιστάθμισμα της ύφεσης που προκάλεσε η πανδημία (**Διάγραμμα 5.1** και **Διάγραμμα 5.2**). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, βασισμένη στην κατάσταση της διεθνούς οικονομίας προβλέπει ότι ο ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ στην Κύπρο θα παρουσιάσει ελαφρά μείωση σε 2,5% κατά το 2026.

Διάγραμμα 5.1. Ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ (τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα).

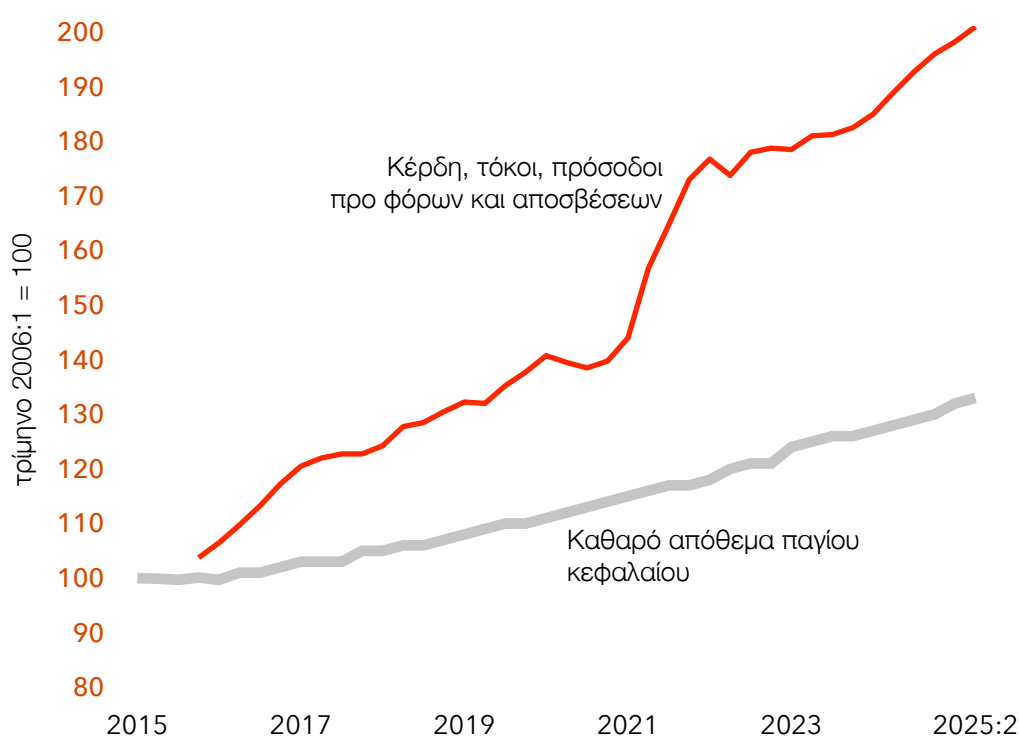
Διάγραμμα 5.2. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (σε εκατομμύρια ευρώ και σταθερές τιμές 2010, τριμηνιαία στοιχεία των ετών 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα).

Οι καλές παραγωγικές επιδόσεις της Κύπρου σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με το γεγονός ότι ο τουρισμός στην Μεσόγειο ευλόγησε, και ενδεχομένως θα συνεχίσει να ευνοεί και κατά τα επόμενα έτη τις τουριστικές χώρες της νότιας Ευρώπης. Από αυτές τις καλές επιδόσεις της Κυπριακής οικονομίας, δεν λείπουν ωστόσο και μερικές σοβαρές αδυναμίες: Παρά το γεγονός ότι η οικονομία έχει τεθεί σε διαδρομή ταχείας οικονομικής μεγέθυνσης, μόνο ένα μικρό ποσοστό του οικονομικού πλεονάσματος (που αποτελείται από κέρδη, τόκους και προσόδους) διατίθεται σε επενδύσεις παγίου κεφαλαίου. Αυτό φαίνεται στην απόκλιση που παρουσιάζουν οι δύο καμπύλες στο

Διάγραμμα 5.3.

Διάγραμμα 5.3. Ικανότητα χρηματοδότησης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και καθαρό απόθεμα παγίου κεφαλαίου **στον επιχειρηματικό τομέα** (τριμηνιαία στοιχεία 2006:1-2025:2, εποχικά διορθωμένα, σε τιμές 2010, κινητοί μέσοι 4 τριμήνων).

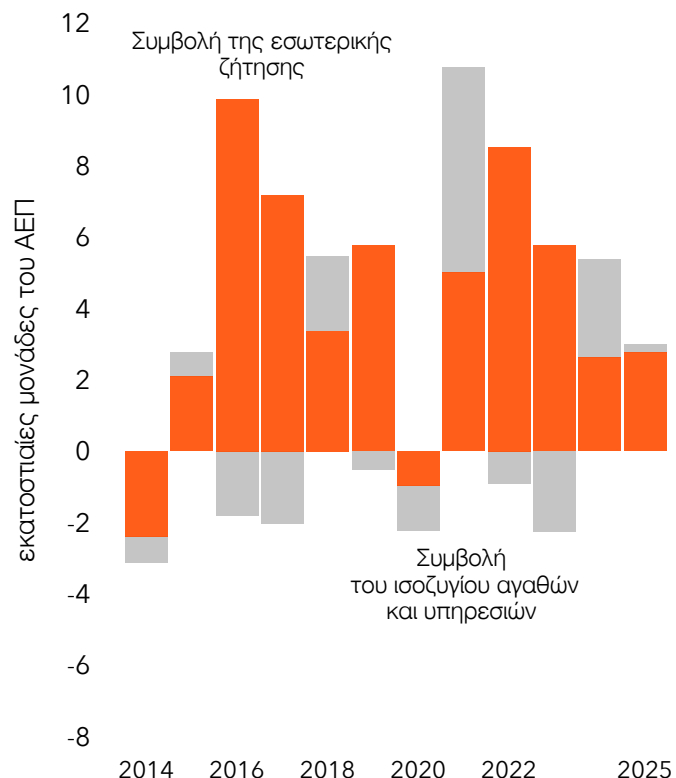

Πηγή: Eurostat

Το καθαρό απόθεμα παγίου κεφαλαίου (δηλαδή το συνολικό πάγιο κεφάλαιο που βρίσκεται επενδυμένο στην χώρα) αυξάνεται με ρυθμό μικρότερο από αυτόν που δικαιολογεί η ικανότητα που έχει η Κύπρος να χρηματοδοτεί επενδύσεις σε πάγιο κεφάλαιο. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα αυτή μάλιστα η απόσταση, μεταξύ της ικανότητας χρηματοδότησης και της πραγματοποίησης επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, αυξάνεται. Αυτό φαίνεται επίσης στο **Διάγραμμα 5.11**, στις μεταβολές του λόγου των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου προς τους διαθέσιμους πόρους (το ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα). Μάλιστα, η απόκλιση της ικανότητας χρηματοδότησης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και του καθαρού αποθέματος παγίου κεφαλαίου (που είναι το αποτέλεσμα της συσσώρευσης κεφαλαίου) διευρύνεται μετά την πανδημία. Επομένως, ένα αυξανόμενο μέρος της ικανότητας χρηματοδότησης των επενδύσεων εκτρέπεται προς άλλες χρήσεις.

Αυτή η υστέρηση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και η συνακόλουθη βραδεία μεγέθυνση του συνολικού εγκατεστημένου παγίου κεφαλαίου, έναντι των μεγάλων και επίμονων αυξήσεων της ζήτησης που καταγράφονται μετά το 2015, οδηγεί την οικονομία σε κατάσταση υπερθέρμανσης, κατά την οποία ο όγκος της παραγωγής υπερβαίνει τις δυνατότητες του παραγωγικού συστήματος και ευνοεί τον πληθωρισμό και τις εισαγωγές. Πιο συγκεκριμένα, ο όγκος της τρέχουσας παραγωγής μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, προκειμένου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της ζήτησης, υπερβαίνει το *δυναμικό προϊόν*, δηλαδή το επίπεδο εκείνο παραγωγής πάνω από το οποίο οι πληθωριστικές τάσεις ενισχύονται και η διείσδυση των εισαγωγών ευνοούνται. Αυτό το αδύναμο σημείο της οικονομίας δεν εμφανίστηκε μετά την πανδημία αλλά μπορούμε να το παρατηρήσουμε ήδη κατά τα έτη 2015-2019. Κατά το 2025, το τρέχον ΑΕΠ υπερέβαινε κατά 2,5% το δυναμικό ΑΕΠ (**Διάγραμμα 5.6**), και αυτή η υπέρβαση ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη μεταξύ των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το δε έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (-7,7% του ΑΕΠ κατά το 2025), είναι το δεύτερο μεγαλύτερο μεταξύ των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (**Διάγραμμα 5.12**) μετά την Ρουμανία και με μεγάλη απόσταση από τις περισσότερες άλλες χώρες των 27. Ωστόσο, όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 5.4**, το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών έχει συμβάλει θετικά κατά το 2024-2025 στην μεγέθυνση του ΑΕΠ, παρά την αρνητική συμβολή των εισαγωγών (**Διάγραμμα 5.5**), χάρη στον μεγάλο όγκο των εξαγωγών.

Διάγραμμα 5.4. Συμβολή του εμπορικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών στην διαμόρφωση του ΑΕΠ και αντίστοιχη συμβολή της εσωτερικής ζήτησης (σε εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ, 2014-2025).

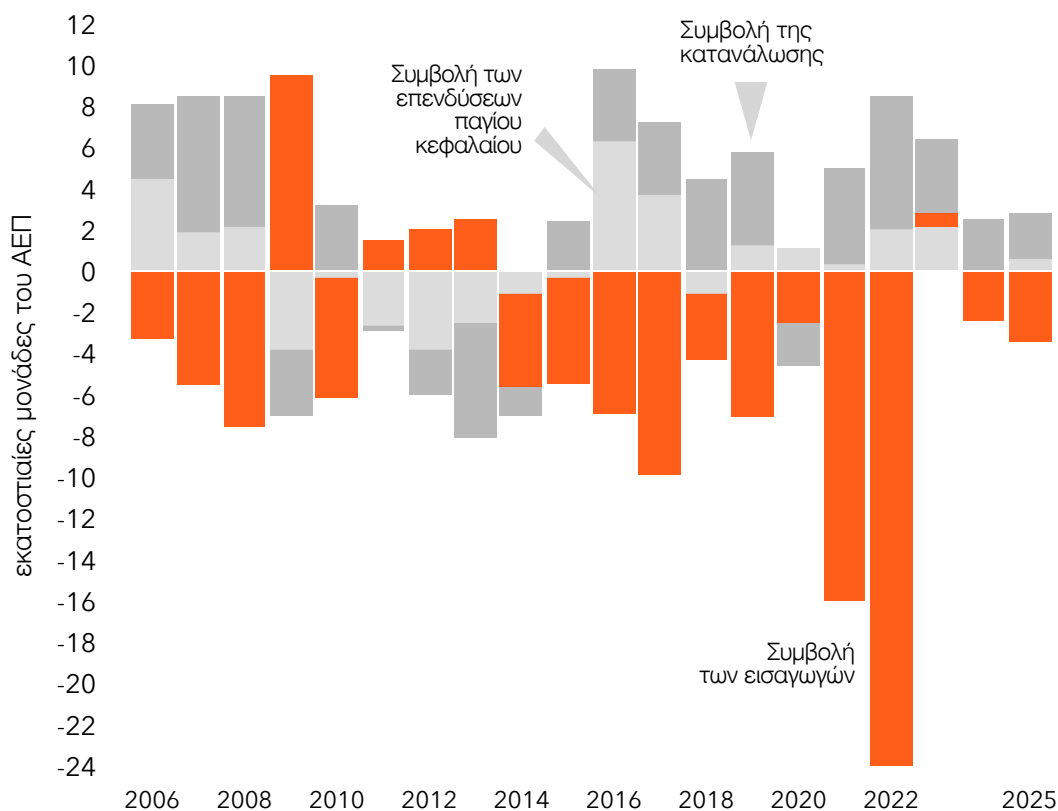
Πηγή: Ameco, εκτίμηση Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2025 με βάση το εννεάμηνο Μεταβλητές CVGD3 και CVGD9.

Σε ό,τι αφορά τις εξαγωγές, η Κύπρος είναι ευνοημένη από την γεωγραφική κατανομή των εξαγωγών της, με την έννοια ότι οι αγορές στις οποίες εξάγει συμβαίνει να μεγεθύνονται ταχύτερα (περίπου 2,5% ετησίως κατά την τελευταία διετία) από τον μέσο όρο της ευρωζώνης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (περίπου 1,5%)⁵.

⁵ European Economic Forecast, Spring 2025, πίνακας 51.

Η ιδιωτική κατανάλωση παρουσιάζει ισχυρή στατιστική εξάρτηση από την αγοραστική δύναμη των μισθών που καταβάλλονται (και οι οποίοι ισούνται με το γινόμενο του αριθμού των απασχολούμενων μισθωτών επί τον μέσο πραγματικό μισθό). Την ιδιωτική κατανάλωση ενισχύει, επίσης, η άντληση πόρων των καταναλωτών από τις αποταμιεύσεις και τον δανεισμό όταν η αγοραστική δύναμη των μισθών παρουσιάζει μείωση. Συνολικά επομένως, η ιδιωτική κατανάλωση εξαρτάται (α) από την αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού, (β) από τον αριθμό των μισθωτών, και (γ) από τις μειώσεις της αποταμίευσης των νοικοκυριών όποτε αυτό καταστεί αναγκαίο, δηλαδή όταν μειώνεται η αγοραστική δύναμη του μισθού ή όταν μειώνεται ο αριθμός των μισθωτών. Η ανοδική πορεία της ιδιωτικής κατανάλωσης μετά το 2015, στηρίχθηκε στην αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων, η οποία δημιούργησε πρόσθετα εισοδήματα και υψηλότερες δαπάνες για αγορές καταναλωτικών αγαθών, και μόνον δευτερευόντως στηρίχθηκε στις περιορισμένες αυξήσεις των πραγματικών μισθών. Όταν οι πραγματικοί μισθοί υποχώρησαν εξαιτίας του πληθωρισμού, τα νοικοκυριά, προκειμένου να ανακτήσουν το χαμένο έδαφος της κατανάλωσής τους, φαίνεται ότι άντλησαν πόρους από τις αποταμιεύσεις για να υπερασπιστούν το επίπεδο ζωής τους. Για το 2023-2025, εκτιμούμε ότι οι αυξήσεις των πραγματικών μισθών επέτρεψαν στα νοικοκυριά να χρηματοδοτήσουν ένα μεγαλύτερο μέρος της κατανάλωσής τους με τις αμοιβές της εργασίας τους.

Διάγραμμα 5.5. Συμβολή της επένδυσης παγίου κεφαλαίου, της κατανάλωσης και των εισαγωγών στη διαμόρφωση του ΑΕΠ (% του ΑΕΠ, 2006-2025, εκτίμηση Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2025 με βάση το εννεάμηνο).

Πηγή: Annual Macroeconomic Database, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Σε ότι αφορά την συμβολή των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στην μεγέθυνση του ΑΕΠ (Διάγραμμα 5.5), είναι μικρή, με εξαίρεση τα έτη 2016 και 2017,

διότι οι επενδύσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ μετά το 2010 παρουσιάζουν σημαντική υποχώρηση κάτω από το επίπεδο που υπήρχε πριν το 2010. Ως αποτέλεσμα, οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου έχουν συμβολή στο ΑΕΠ γενικά πολύ μικρότερη από την αντίστοιχη της ιδιωτικής κατανάλωσης.

Οι αυξήσεις της κατανάλωσης εμφανίζονται, επομένως, ως ο πλέον πρόσφορος τρόπος ώθησης της οικονομίας. Η δε ιδιωτική κατανάλωση παρουσιάζει ισχυρή εξάρτηση από την αγοραστική δύναμη των μισθωτών (δηλαδή από το γινόμενο του μέσου μισθού με τον αριθμό των απασχολούμενων μισθωτών). Υπάρχει επομένως ισχυρή στατιστική συσχέτιση του ΑΕΠ με τον μέσο μισθό και την μισθωτή απασχόληση, γεγονός που υποδεικνύει ότι οι συνολικές αμοιβές της μισθωτής εργασίας, δηλαδή το γινόμενο του μέσου μισθού επί τον αριθμό των μισθωτών, μπορούν να αποτελέσουν σημαντική μεταβλητή πολιτικής για την επίτευξη οικονομικής μεγέθυνσης ωθούμενης από τους μισθούς (wage led growth).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της Κυπριακής οικονομίας είναι το γεγονός ότι οι εισαγωγές αυξάνονται με ρυθμούς που ακολουθούν τις εξαγωγές. Αυτό υποδεικνύει ότι η ιδιωτική κατανάλωση παρουσιάζει μεγάλη ροπή προς εισαγωγές, δηλαδή ότι καθώς οι εξαγωγές αυξάνουν το εισόδημα, μεγάλο μέρος αυτής της αύξησης διατίθεται για την αγορά εισαγομένων προϊόντων. Επειδή όμως αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό των υψηλών εισοδημάτων, που κατά κανόνα είναι εισοδήματα του κεφαλαίου, είναι εύλογη η υπόθεση ότι η αύξηση των εξαγωγών οφέλησε σε μεγάλο βαθμό τα υψηλά εισοδήματα και μέσω αυτών τις εισαγωγές. Με τον τρόπο αυτό το ιδιωτικό συμφέρον των κατόχων κεφαλαίου, δηλαδή η αύξηση των εισοδημάτων τους, έρχεται σε αντίθεση με το γενικό συμφέρον, δηλαδή με την συγκράτηση των εισαγωγών. Αυτό που προάγει το γενικό συμφέρον είναι να συγκρατηθούν οι εισαγωγές ώστε η άνοδος των εξαγωγών να μετατραπεί σε πλεονάσματα στο εξωτερικό ισοζύγιο. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί εάν μεταφερθεί εισόδημα από τα πλουσιότερα προς τα λιγότερο εύπορα νοικοκυριά που εμφανίζουν μικρή ροπή προς εισαγωγές, σε αντίθεση με τα πιο εύπορα νοικοκυριά, τα οποία δαπανούν μεγάλο ποσοστό του εισοδήματός τους στην αγορά εισαγομένων προϊόντων. Μια τέτοια πολιτική μπορεί να ευνοήσει την εσωτερική ζήτηση που απευθύνεται στις εγχώριες επιχειρήσεις, και να ωθήσει έτσι την οικονομική δραστηριότητα.

Συνοψίζοντας, όταν η εσωτερική ζήτηση παρουσιάζει αυξήσεις, αυτές επιμερίζονται σε ένα μερίδιο που απευθύνεται στις εισαγωγές και ένα μερίδιο που απευθύνεται στην εγχώρια παραγωγή. Όταν υπάρχει ισχυρή ροπή προς εισαγωγές αυξάνεται η διείσδυση των εισαγωγών στην εσωτερική αγορά. Επομένως, η στήριξη της μεγέθυνσης του ΑΕΠ στην εγχώρια ζήτηση οφείλει να συνοδεύεται από μέτρα για την διατήρηση του εμπορικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών ισοσκελισμένο ή πλεονασματικό μέσω της συγκράτησης των εισαγωγών. Τέτοιο μέτρο θα ήταν η μεγέθυνση του ΑΕΠ να προέρχεται από αυξήσεις των μισθών, επειδή αυτοί χαρακτηρίζονται (α) από μικρότερη ροπή προς εισαγωγές σε σύγκριση με τα εισοδήματα της ιδιοκτησίας (κέρδη, τόκοι, πρόσδοι), (β) δίνουν μεγαλύτερη ώθηση στην ιδιωτική κατανάλωση και μέσω αυτής στο ΑΕΠ.

Η εξαιρετικά μεγάλη αρνητική επίπτωση των εισαγωγών στην μεγέθυνση του ΑΕΠ, φαίνεται στο **Διάγραμμα 5.5**. Είναι επομένως προφανής η σημασία της μείωσης των εισαγωγών για την ενίσχυση της οικονομίας εκτρέποντας ένα μέρος της διαθέσιμης

εσωτερικής ζήτησης που διατίθεται για την αγορά εισαγομένων προϊόντων, προς την εγχώρια αγορά. Όταν μειώνονται οι εισαγωγές, αυξάνεται το δυνητικό προϊόν, εκείνος δηλαδή ο όγκος παραγωγής άνω του οποίου ευνοείται ο πληθωρισμός και το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Επομένως, η μείωση των εισαγωγών θα αύξανε το δυνητικό ΑΕΠ και θα επέτρεπε έτσι στην οικονομία να διατηρεί μακροχρονίως υψηλό ρυθμό μεγέθυνσης χωρίς να ευνοούνται ο πληθωρισμός και τα ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Σε ό,τι αφορά την συμβολή της εσωτερικής ζήτησης στο ΑΕΠ, αυτή αναλύεται στην συμβολή της επένδυσης παγίου κεφαλαίου, και στην συμβολή της συνολικής κατανάλωσης, είτε ιδιωτικής είτε δημόσιας. Τα μεγέθη αυτά φαίνονται στο **Διάγραμμα 5.5** μαζί με την συμβολή των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στη διαμόρφωση του ΑΕΠ.

Παρατηρούμε ότι κατά την τελευταία οκταετία (2018-2025), η συμβολή των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στην αύξηση του ΑΕΠ ήταν μικρή και επομένως η αύξηση της εγχώριας ζήτησης προήλθε κυρίως από την ιδιωτική κατανάλωση. Παρουσιάστηκε ταυτοχρόνως και αύξηση των εισαγωγών, της οποίας η αρνητική συμβολή ήταν ίση ή μεγαλύτερη από την θετική συμβολή της ιδιωτικής κατανάλωσης στο ΑΕΠ, και η οποία επομένως ακύρωσε και ένα μέρος της συμβολής των εξαγωγών στο ΑΕΠ. Αυτό σημαίνει ότι η διείσδυση των εισαγωγών στην εσωτερική αγορά ήταν αυξημένη, δηλαδή ότι ένα μεγαλύτερο μέρος (σε σύγκριση με παρελθόντα έτη) της συνολικής ζήτησης καλύπτεται από εισαγωγές (βλ. στο **Διάγραμμα 6.6** και στο **Διάγραμμα 6.7**).

Η έννοια του δυνητικού προϊόντος και του παραγωγικού χάσματος μεταξύ ΑΕΠ και δυνητικού ΑΕΠ

Το παραγωγικό χάσμα (δηλαδή η διαφορά μεταξύ ΑΕΠ και δυνητικού ΑΕΠ), περιγράφει τον βαθμό κατά τον οποίο η ζήτηση υπερβαίνει ή υστερεί έναντι του εγκατεστημένου παραγωγικού δυναμικού. Το μέγιστο δυνητικό προϊόν ή δυνητικό ΑΕΠ που μπορεί να διατηρεί μια χώρα μακροχρονίως είναι το μέγιστο προϊόν που μπορεί να επιτύχει χωρίς να δημιουργούνται μακροοικονομικές ανισορροπίες όπως ελλείμματα στο εμπορικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών και αύξηση του πληθωρισμού λόγω υπερβάλλουσας ζήτησης. Το δυνητικό ΑΕΠ είναι ένα άνω όριο το οποίο το τρέχον ΑΕΠ (επομένως η ζήτηση) μπορεί να υπερβαίνει αλλά μόνο πρόσκαιρα επειδή αυτό οδηγεί σε μακροοικονομικές ανισορροπίες των οποίων η διόρθωση απαιτεί εν συνεχεία περιοριστική υφεσιακή πολιτική και επαναφορά της τρέχουσας παραγωγής στο επίπεδο της δυνητικής παραγωγής. Επομένως το δυνητικό ΑΕΠ αποτελεί μέτρο των μακροχρόνιων δυνατοτήτων μιας οικονομίας. Πριν από το 2009, το παραγωγικό χάσμα παρέμενε θετικό (έως και +5%) επί μια τετραετία (επομένως η ζήτηση υπερέβαινε σημαντικά τις παραγωγικές δυνατότητες της χώρας). Το αντίτιμο ήταν η δραματική διεύρυνση του εμπορικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών, της οποίας η κάλυψη από τον χρηματοπιστωτικό τομέα, μέσω της άντλησης κεφαλαίων από το εξωτερικό, αποδείχθηκε ότι μακροχρονίως δεν αποτελούσε βιώσιμη λύση.

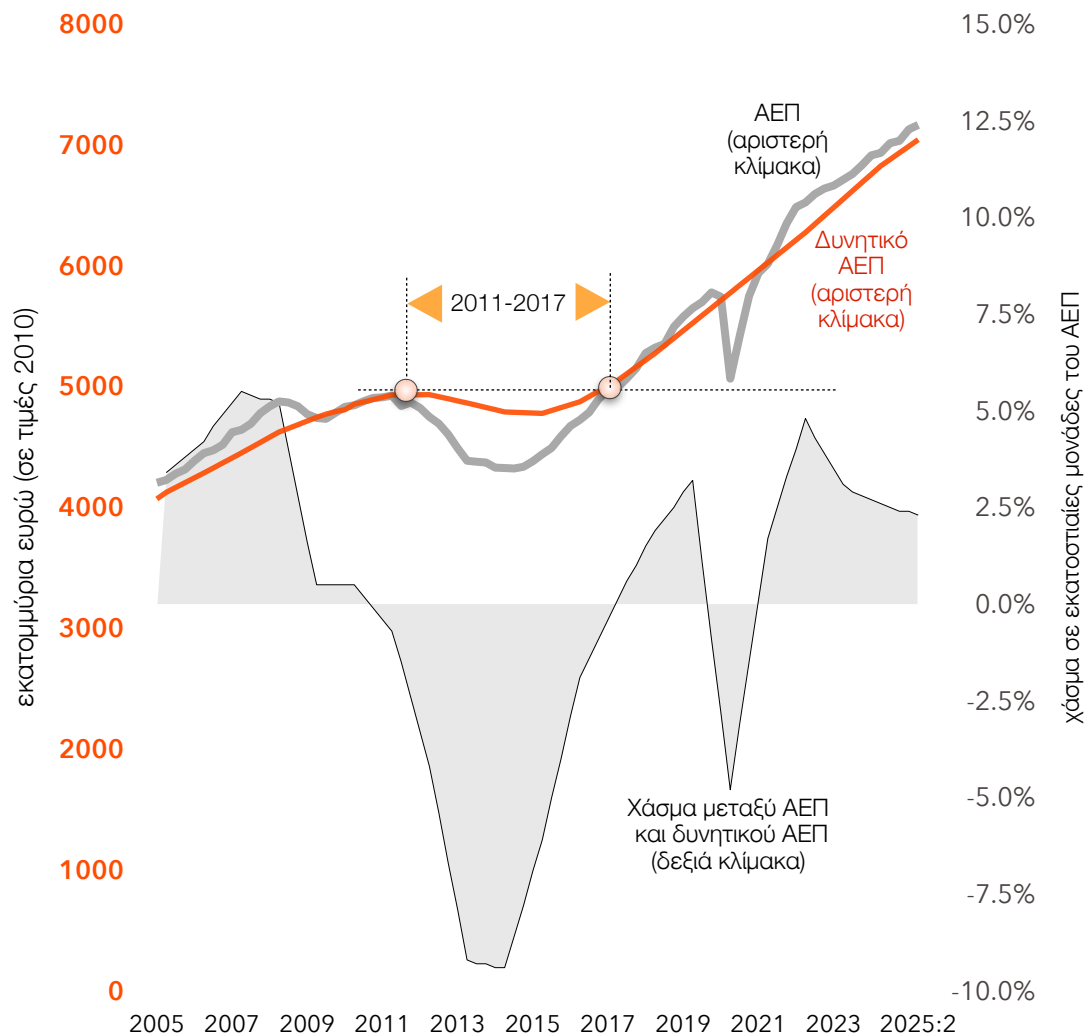
Το **δυναμικό ΑΕΠ** της Κυπριακής οικονομίας (δηλαδή το μέγιστο ΑΕΠ που μπορεί να παραχθεί χωρίς να δημιουργεί πληθωριστικές πιέσεις και ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών) και το **παραγωγικό χάσμα** (δηλαδή η διαφορά μεταξύ ΑΕΠ και δυναμικού ΑΕΠ), φαίνονται στο **Διάγραμμα 5.6**. Η απώλεια της παραγωγικής ικανότητας που καταγράφηκε με την κάμψη του δυναμικού ΑΕΠ κατά το 2013-2014 εξαλείφθηκε κατά τα επόμενα δύο έτη (2015-2016), έτσι ώστε από τον χειμώνα του 2017 και μετά υπήρξε μεγέθυνση του δυναμικού ΑΕΠ. Η μεγέθυνση του δυναμικού ΑΕΠ ήταν αδιάλειπτη, έτσι ώστε κατά το 2025:2 ήταν κατά 38% υψηλότερο από το επίπεδο του 2017. Αυτό έχει αναβαθμίσει την κυπριακή οικονομία στην κατάταξη των 27 χωρών της ΕΕ με κριτήριο το ΑΕΠ ανά κάτοικο (σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης, **Διαγράμματα 2.4γ**). Ωστόσο, η αναβάθμιση αυτή δεν συνοδεύτηκε από ανάλογη αύξηση της αγοραστικής δύναμης του μέσου μισθού. Επίσης, η μεγάλη αύξηση της παραγωγικής ικανότητας υστερεί έναντι της μεγέθυνσης της ζήτησης που απευθύνεται στην Κυπριακή οικονομία. Όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 5.6**, μετά το 2015, το ΑΕΠ υπερτερεί διαρκώς έναντι του δυναμικού ΑΕΠ δημιουργώντας παραγωγικό χάσμα που ευνοεί τον πληθωρισμό κερδών. Αυτό φαίνεται ιδιαίτερα στο κάτω μέρος του διαγράμματος και αποτελεί ισχυρή ένδειξη ότι ο ρυθμός συσσώρευσης παραγωγικού κεφαλαίου, που βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα ήδη από το 2012 (βλ. στο **Διάγραμμα 5.11**), θα πρέπει στο εξής να αυξηθεί.

Μόνο κατά την διάρκεια των ετών 2013-2017 και της πανδημίας υπήρξε παραγωγικό κενό (δηλαδή ο όγκος της παραγωγής υστερούσε έναντι της δυναμικής παραγωγής και επομένως υπήρχε υποαπασχόληση του παραγωγικού δυναμικού). Η άνοδος του ΑΕΠ σε επίπεδα υψηλότερα του δυναμικού ΑΕΠ μετά την πανδημία ευνόησε τον πληθωρισμό κερδών των ετών 2022-2024. Για το 2025, οι υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εκτιμούν ότι το επίπεδο της τρέχουσας παραγωγής (ΑΕΠ) βρίσκεται και πάλι υψηλότερα από το δυναμικό ΑΕΠ κατά 2,2%. Πρόκειται, ωστόσο, για το δεύτερο υψηλότερο παραγωγικό χάσμα μεταξύ των 27 χωρών της ΕΕ.

Το σημαντικότερο πρόβλημα που φαίνεται να δημιουργεί η υστέρηση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, είναι η διατήρηση του παραγωγικού χάσματος σε θετικές τιμές, διότι στην περίπτωση εισόδου της ευρωπαϊκής οικονομίας σε ανοδική φάση του οικονομικού κύκλου, θα ήταν πολύ πιθανό το κυπριακό παραγωγικό χάσμα να αυξηθεί περαιτέρω και να ευνοήσει την διεύρυνση των μακροοικονομικών ανισορροπιών. Σε περίπτωση επιτάχυνσης της ευρωπαϊκής οικονομίας, η οποία θα αυξήσει την εξωτερική ζήτηση που απευθύνεται στην Κύπρο, το παραγωγικό χάσμα θα αυξηθεί σε επίπεδα τα οποία δεν θα είναι διατηρήσιμα. Προκειμένου αυτό να αποφευχθεί, θα έπρεπε οι επενδύσεις παραγωγικού παγίου κεφαλαίου ως ποσοστό των κερδών να αυξηθούν ώστε να μεγεθυνθεί το δυναμικό ΑΕΠ.

Ένας άλλος τρόπος να αυξηθεί το δυναμικό ΑΕΠ είναι να υπάρξει μείωση των εισαγωγών με μια πολιτική αναδιανομής του εισοδήματος υπέρ των οικονομικά ασθενέστερων τάξεων διότι αυτές διαθέτουν μικρότερο ποσοστό του εισοδήματός τους για αγορά εισαγομένων προϊόντων. Μια τέτοια πολιτική θα αύξανε το δυναμικό ΑΕΠ διότι θα επέτρεπε στην οικονομία να αναπτυχθεί περισσότερο έχοντας μικρότερη επίπτωση στο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Διάγραμμα 5.6. ΑΕΠ, δυνητικό ΑΕΠ και παραγωγικό χάσμα (σε σταθερές τιμές 2010, παραγωγικό χάσμα = Απόκλιση τρέχοντος ΑΕΠ από το δυνητικό ΑΕΠ, σε % μονάδες του δυνητικού ΑΕΠ για την περίοδο 2005:1-2025:2).

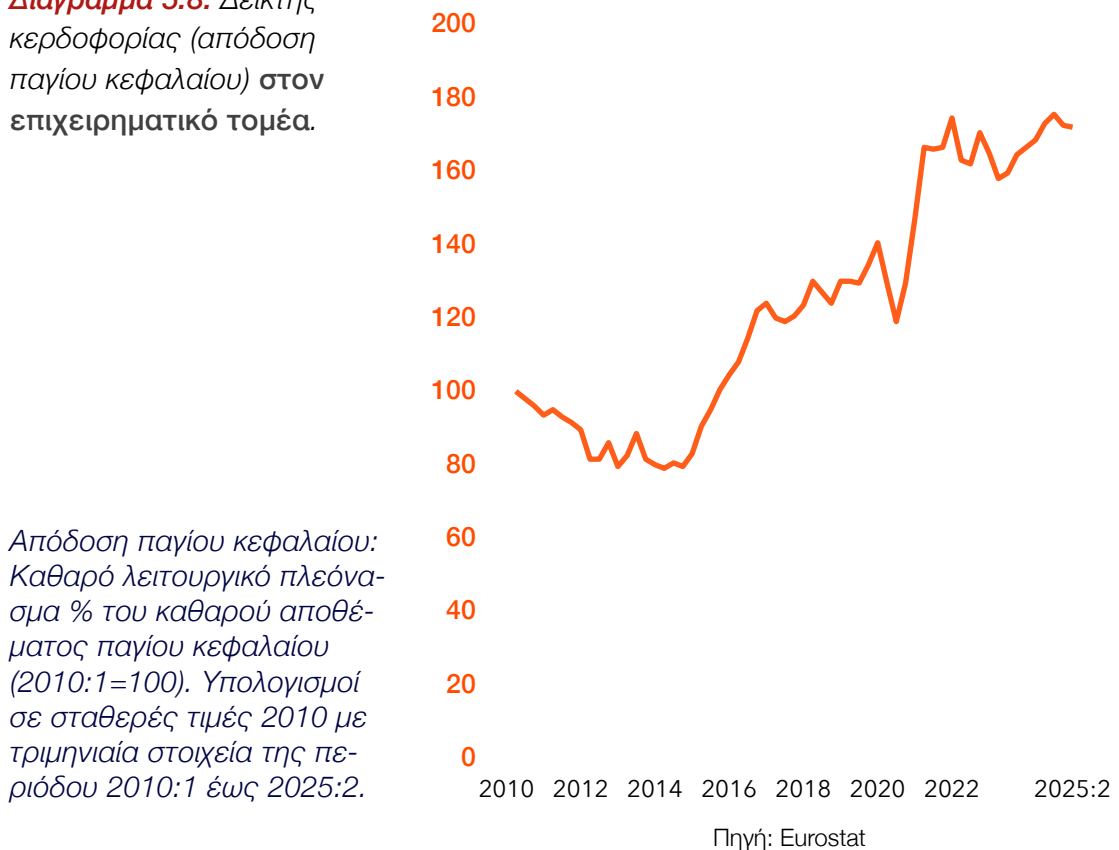
Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, AMECO Database (OVGD και OVGDP, Ευρωπαϊκή Επιτροπή)

Σε ό,τι αφορά την **παραγωγικότητα της εργασίας**, για μια χρονική περίοδο δεκαετίας (2005-2015), η παραγωγικότητα της εργασίας (υπολογισμένη ως ΑΕΠ σε σταθερές τιμές ανά απασχολούμενο) ήταν στάσιμη (**Διάγραμμα 5.7**). Στην συνέχεια, όμως, παρουσίασε μικρές αυξήσεις μέχρι την πανδημία και μεγάλες αυξήσεις μετά το 2020. Οι αυξήσεις αυτές ήταν μεγάλες επειδή η οικονομία αναπτυσσόταν με υψηλούς ρυθμούς και έθετε σε λειτουργία το μέχρι τότε αχρησιμοποίητο παραγωγικό δυναμικό. Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας, όμως, ότι οι αυξήσεις αυτές ήταν εν μέρει αντιστρέψιμες, με την έννοια ότι υποχωρούν με την επιβράδυνση του ΑΕΠ σε χαμηλότερα επίπεδα. Με άλλα λόγια, οι αυξήσεις αυτές της παραγωγικότητας της εργασίας αφορούσαν εν μέρει την *κυκλική συνιστώσα* της παραγωγικότητας που μεταβάλλεται με τον όγκο της παραγωγής και επομένως δεν έχει μόνιμο χαρακτήρα. Σε κάθε περίπτωση, όμως, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι η διαρθρωτική συνιστώσα της παραγωγικότητας της εργασίας έχει αυξηθεί.

Διάγραμμα 5.7. Παραγωγικότητα εργασίας (2006:1=100, ΑΕΠ σε σταθερές τιμές ανά απασχολούμενο. Εποχικά διορθωμένα τριμηνιαία στοιχεία, 2006:1- 2025:2).

Διάγραμμα 5.8. Δείκτης κερδοφορίας (απόδοση παγίου κεφαλαίου) στον επιχειρηματικό τομέα.

Απόδοση παγίου κεφαλαίου: Καθαρό λειτουργικό πλεόνασμα % του καθαρού αποθέματος παγίου κεφαλαίου (2010:1=100). Υπολογισμοί σε σταθερές τιμές 2010 με τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2010:1 έως 2025:2.

Η απόδοση παγίου κεφαλαίου, που είναι ο πλέον αξιόπιστος δείκτης της κερδοφορίας παρουσίασε συνεχή αύξηση από το 2015 έως το 2021 και σταθεροποίηση κατά τα έτη 2022-2025 στα υψηλότερα επίπεδα των τελευταίων είκοσι ετών τουλάχιστον. Βρίσκεται σήμερα σε επίπεδο 75% υψηλότερο από το 2010 (**Διάγραμμα 5.8**). Ιδιαίτερα ταχεία ήταν η αύξηση που παρουσίασε η κερδοφορία μετά την πανδημία επειδή οι μισθοί δεν ακολούθησαν επαρκώς το άθροισμα πληθωρισμού και παραγωγικότητας της εργασίας (που είναι η ικανή και αναγκαία συνθήκη ώστε να διατηρείται σταθερή η διανομή του προϊόντος σε εισοδήματα της εργασίας και εισοδήματα του κεφαλαίου) (βλ. αναλυτικά στο Κεφάλαιο 2).

Κερδοφορία, λόγος προϊόντος / κεφαλαίου, μερίδιο της εργασίας και του κεφαλαίου

Η **απόδοση παγίου κεφαλαίου** (δείκτης κερδοφορίας), εξαρτάται από τρία μεγέθη: Από τον λόγο προϊόντος/κεφαλαίου, από το μερίδιο της εργασίας στο ΑΕΠ και από τον βαθμό χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού.

Το **εισοδηματικό μερίδιο της εργασίας** ως ποσοστό του ΑΕΠ, δηλαδή το μερίδιο του ΑΕΠ που ιδιοποιούνται οι εργαζόμενες τάξεις είναι $s=(WL)/(PY)$ όπου W,L,P,Y είναι αντίστοιχα ο μέσος χρηματικός μισθός, ο αριθμός απασχολουμένων, ο δείκτης τιμών του ΑΕΠ, και το ΑΕΠ. Το μερίδιο της εργασίας είναι μέτρο της διανομής του προϊόντος πριν από την φορολόγηση και τις αναδιανεμητικές παρεμβάσεις του δημοσίου (φόροι, επιδόματα κλπ).

Ο **λόγος προϊόντος/κεφαλαίου** έχει ως αριθμητή το ακαθάριστο προϊόν (εάν αναφέρεται στο σύνολο της οικονομίας έχει ως αριθμητή το ΑΕΠ) και ως παρονομαστή το συσσωρευμένο πάγιο κεφάλαιο του οποίου η παραγωγική χρήση οφείλει να εξυπηρετήσει τις απαιτήσεις που έχει επί του προϊόντος το συνολικό κεφάλαιο, είτε με την μορφή του κέρδους (για επενδύσεις ή για μερίσματα), είτε με την μορφή των χρηματιστικών εισοδημάτων (τόκοι και εισοδήματα χρηματοπιστωτικών προϊόντων), είτε με την μορφή της γαιοπροσόδου (κυρίως με την μορφή των ενοικίων).

Μακροπρόθεσμα αποτελεί *δείκτη αποτελεσματικότητας στην χρήση του παγίου κεφαλαίου*. Η αλγεβρική μορφή του είναι (PY/P_kK) όπου Y,K,P,P_k είναι αντίστοιχα το προϊόν, το κεφαλαιακό απόθεμα, ο δείκτης τιμών του προϊόντος και ο δείκτης τιμών των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου.

Η **παραγωγικότητα του παγίου κεφαλαίου** είναι ο λόγος προϊόντος/κεφαλαίου διορθωμένος με τις διακυμάνσεις του οικονομικού κύκλου.

Η απόδοση παγίου κεφαλαίου εξαρτάται επίσης από τον **βαθμό χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού** και για τον λόγο αυτό μειώνεται στη διάρκεια των υφέσεων, αυξάνεται δε στην διάρκεια της οικονομικής ανάκαμψης. Έτσι, ο δείκτης προϊόντος/παγίου κεφαλαίου περιέχει μια διαρθρωτική συνιστώσα, που αναφέρεται στα δομικά χαρακτηριστικά του παραγωγικού συστήματος και μια κυκλική συνιστώσα που αναφέρεται στην αύξηση του αχρησιμοποίητου παραγωγικού δυναμικού.

Η θεαματική άνοδος της κερδοφορίας μετά το 2015 και μετά το 2020, οφείλεται, κατά τον μεγαλύτερο βαθμό, στην αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της μισθωτής εργασίας. Κατά τα έτη 2013-2014, επιβλήθηκαν από τις επιχειρήσεις, τους διεθνείς οργανισμούς και την κυβέρνηση, διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας (είτε αυτές είχαν νομική υπόσταση ή εθιμικό χαρακτήρα) ώστε να μειωθεί σε μόνιμη βάση το εισοδηματικό μερίδιο των μισθωτών. Αυτό επιτεύχθηκε και υπήρξε έτσι, στην διάρκεια των ετών 2013 έως 2015, μετατόπιση του εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας σε χαμηλά επίπεδα (βλ. από το επίπεδο [1] στο επίπεδο [2] στο **Διάγραμμα 5.9**). Στην συνέχεια, μετά την πανδημία, παρατηρήθηκε νέα υποχώρηση του μεριδίου της εργασίας (από το επίπεδο [2] στο επίπεδο [3] στο **Διάγραμμα 5.9**) λόγω της υστέρησης των πραγματικών μισθών έναντι της παραγωγικότητας της εργασίας. Επομένως, μεταξύ 2012 και 2024 υπήρξε μεγάλη απώλεια εισοδήματος για τον κόσμο της μισθωτής εργασίας, απώλεια που μετατράπηκε σε μεγάλη αύξηση της κερδοφορίας. Όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 5.10**, η μεγάλη αύξηση της απόδοσης κεφαλαίου (δηλαδή της κερδοφορίας) μετά την οξεία φάση της υγειονομικής κρίσης, ελάχιστα μπορεί να αποδοθεί στην αύξηση της παραγωγικότητας του κεφαλαίου (δηλαδή του λόγου προϊόντος / κεφαλαίου), που είναι ο δεύτερος σημαντικός παράγοντας αύξησης της κερδοφορίας (εκτός από το μερίδιο της εργασίας). Η παραγωγικότητα του κεφαλαίου περιγράφει πόσο αποτελεσματικά οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν το πάγιο κεφάλαιό τους, δηλαδή πόσο προϊόν παράγουν ανά μονάδα επενδυμένου κεφαλαίου. Δείχνει, επομένως, πόσο αποτελεσματικά διαχειρίζονται οι επιχειρήσεις τις πάγιες εγκαταστάσεις τους και πόσο πραγματοποιούν οικονομίες στην χρήση τους. Το **Διάγραμμα 5.10** δείχνει ότι η παραγωγικότητα του κεφαλαίου μετά το 2015 αυξήθηκε σταδιακά και κατά το 2025 επέστρεψε στο επίπεδο του 2006. Θα πρέπει, επομένως, να συμπεράνουμε ότι **η αύξηση της κερδοφορίας μετά το 2005, οφείλεται σχεδόν εκ ολοκλήρου, στην αύξηση του μέσου περιθωρίου κέρδους ως προς το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, οφείλεται δηλαδή σχεδόν αποκλειστικά στην μείωση του εισοδηματικού μεριδίου των μισθών στον επιχειρηματικό τομέα της οικονομίας**⁶. Η παραμονή της παραγωγικότητας του κεφαλαίου στο επίπεδο του 2006 εξηγείται από την πορεία των παραγωγικών επενδύσεων. Στο **Διάγραμμα 5.11** φαίνεται ότι η σύνομη φάση αποεπένδυσης, δηλαδή συρρίκνωσης του παγίου κεφαλαίου, των ετών 2014-2016, μεταστράφηκε σε συσσώρευση κεφαλαίου, η οποία όμως δεν είναι ταχύρρυθμη. Αναλυτικότερα, οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου υστερούν διότι μετά από δέκα έτη ταχείας οικονομικής μεγέθυνσης (2015-2025), ο ρυθμός συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου παραμένει στο επίπεδο του 3,5% έναντι 6% έως 10% πριν την κρίση του 2008 (**Διάγραμμα 5.11**). Αυτό αποτελεί ένα επιπλέον στοιχείο, πέραν όσων αναφέρονται στο Κεφάλαιο 2, ότι μια πολιτική αύξησης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου θα έπρεπε να θεωρείται επιθυμητή και αναγκαία. Στο **Διάγραμμα 5.11** φαίνεται, εκτός από τον ρυθμό συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου και ο δείκτης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου ως ποσοστό των εισοδημάτων του κεφαλαίου (κερδών, τόκων και προσόδων). Προκύπτει ότι μόνο το 50% των κερδών του επιχειρηματικού τομέα επενδύεται σε πάγιο κεφάλαιο, έναντι 80% πριν το 2010.

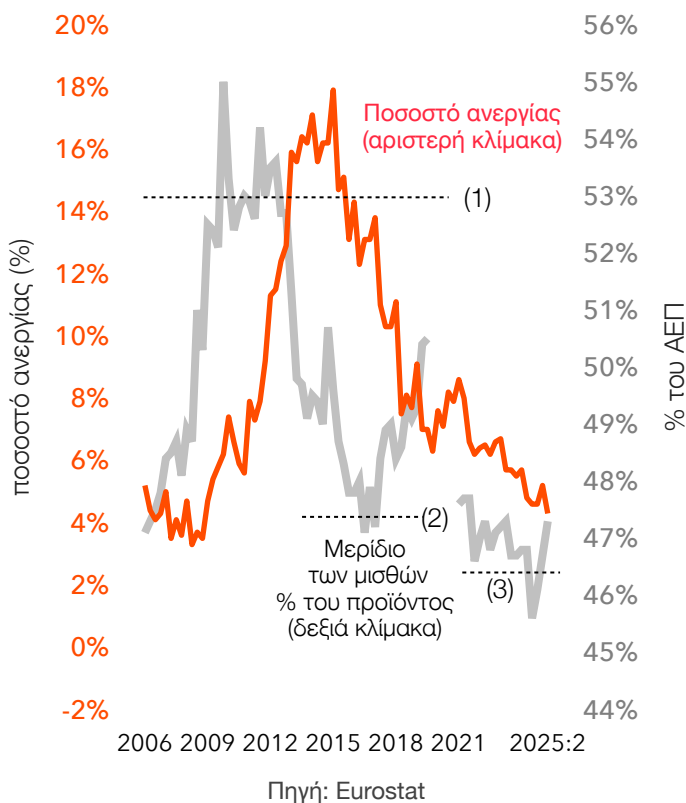
⁶ Kosmas, P., & Ioakimoglou, E. (2023). Determinants of profitability in the economy of the Republic of Cyprus. *International Review of Applied Economics*, 37(6), 767–780. <https://doi.org/10.1080/02692171.2023.2281458> .

Διάγραμμα 5.9.

Εισοδηματικό μερίδιο των μισθωτών του επιχειρηματικού τομέα και ποσοστό ανεργίας.

Εισοδηματικό μερίδιο μισθωτών του επιχειρηματικού τομέα = Σύνολο αμοιβών των μισθωτών του επιχειρηματικού τομέα ως ποσοστό της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (με εξαίρεση του προϊόντος των αυτοαπασχολουμένων).

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2, εξαιρούνται τα τρίμηνα πανδημίας 2019:4-2020:4.

Πηγή: Eurostat

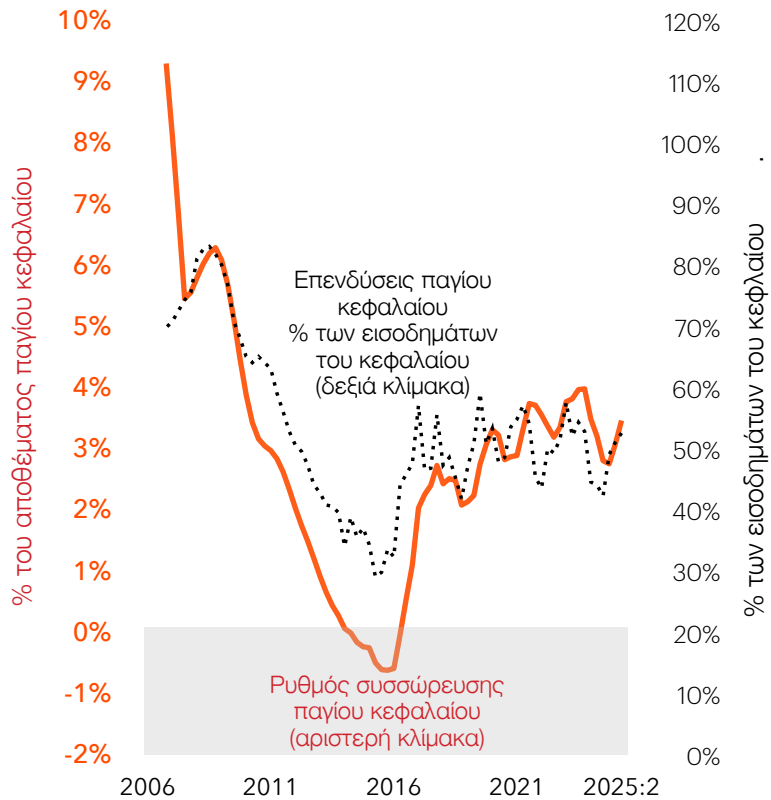
Διάγραμμα 5.10. Μέσο περιθώριο κέρδους ως προς το κόστος εργασίας* και παραγωγικότητα του κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα, 2006:1 έως 2025:2 με εξαίρεση το 2020.

* Μέσο περιθώριο κέρδους ως προς το κόστος εργασίας: Λόγος αποπληθωριστή του ΑΕΠ προς το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στον επιχειρηματικό τομέα (κινητός μέσος 4 τριμήνων). Παραγωγικότητα παγίου κεφαλαίου: Καθαρή προστιθέμενη αξία ανά μονάδα καθαρού αποθέματος παγίου κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα.

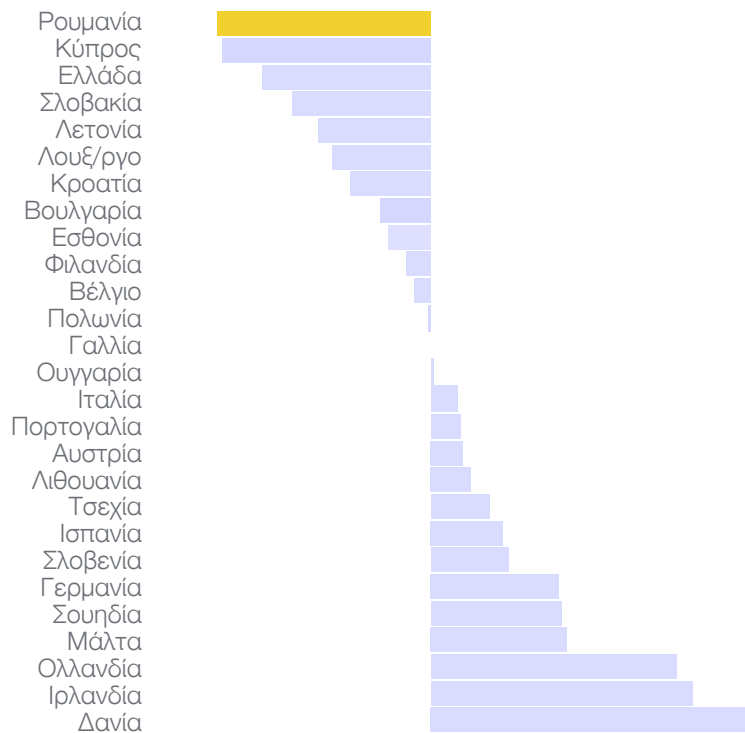
Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 5.11. Δείκτες επενδυτικής προσπάθειας: (α) Ρυθμός συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου **στον επιχειρηματικό τομέα** (καθαρές επενδύσεις ως ποσοστό του κεφαλαιακού αποθέματος, σε σταθερές τιμές 2010), και (β) Επενδύσεις παγίου κεφαλαίου % των εισοδημάτων του κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα. (περίοδος 2006:1 έως 2025:2. Στοιχεία διορθωμένα με τις εποχικές διακυμάνσεις, κινητοί μέσοι 4 τριμήνων).

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 5.12. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ (σε τρέχουσες τιμές, 2024).

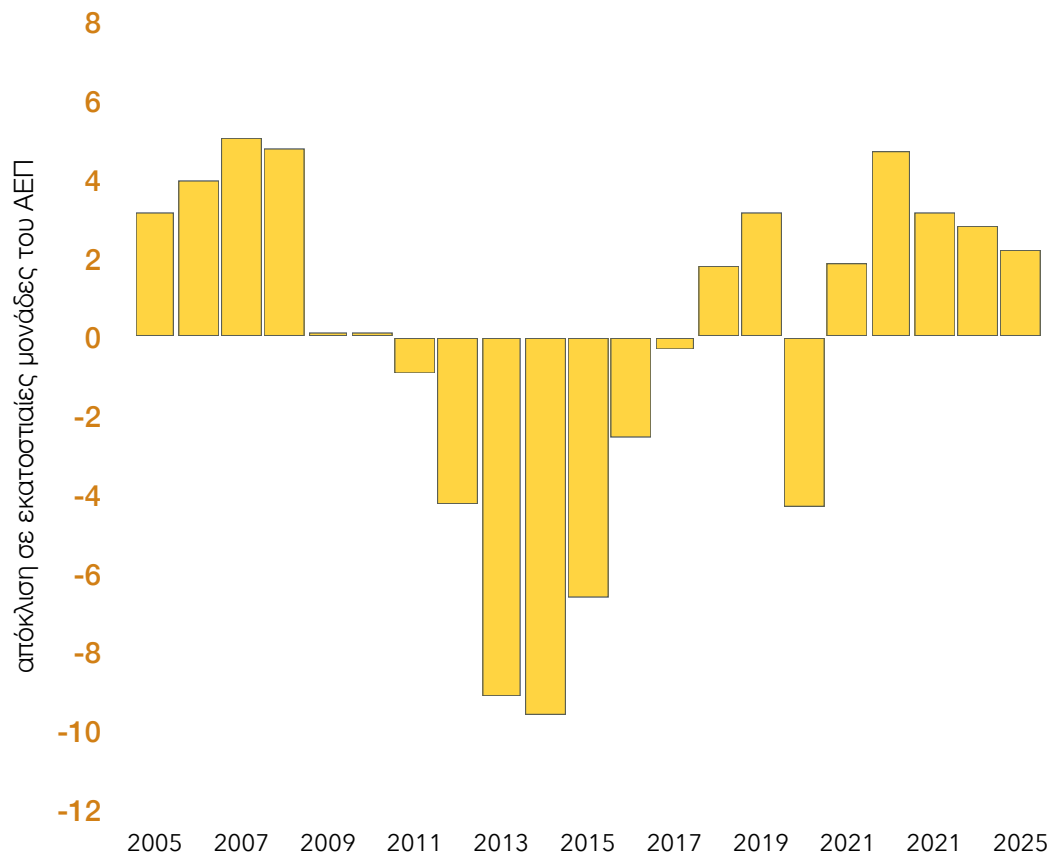
% του ΑΕΠ

Πηγή: Eurostat, μεταβλητές nama_10_gdp και bop_c6_a

-
- Κεφάλαιο 6
Οι κινητήριες δυνάμεις
της Κυπριακής οικονομίας

Το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 3,4% το 2024 (σε σταθερές τιμές). Η προβλεπόμενη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αύξηση του **ΑΕΠ για το 2025** ανέρχεται σε 3,4% (πρόβλεψη 17 Νοεμβρίου) και αναλύεται σε αύξηση του *ΑΕΠ ανά κάτοικο*, ως αγοραστική δύναμη, κατά 1,8% και αύξηση του πληθυσμού κατά 1,6%. Η προβλεπόμενη αύξηση του ΑΕΠ για το 2026 ανέρχεται σε 2,6% και είναι η πέμπτη καλύτερη επίδοση μεταξύ των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αναλύεται δε σε 1,4% αύξηση του ΑΕΠ ανά κάτοικο και 1,2% αύξηση του πληθυσμού. Οι αυξήσεις του ΑΕΠ κατά το 2024-2025, έχουν προστεθεί στις αυξήσεις του 2021-2023 και διατηρούν το ύψος της παραγωγής σε επίπεδο που υπερβαίνει το **δυναμικό ΑΕΠ** (δηλαδή διατηρούν την ζήτηση πάνω από το παραγωγικό δυναμικό, και ενισχύονται έτσι οι πληθωριστικές τάσεις και οι τάσεις διεύρυνσης του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών).

Διάγραμμα 6.1. Παραγωγικό χάσμα ως ποσοστό του δυναμικού ΑΕΠ (2005-2025, παραγωγικό χάσμα = εκατοστιαία διαφορά τρέχοντος ΑΕΠ από το δυναμικό ΑΕΠ).

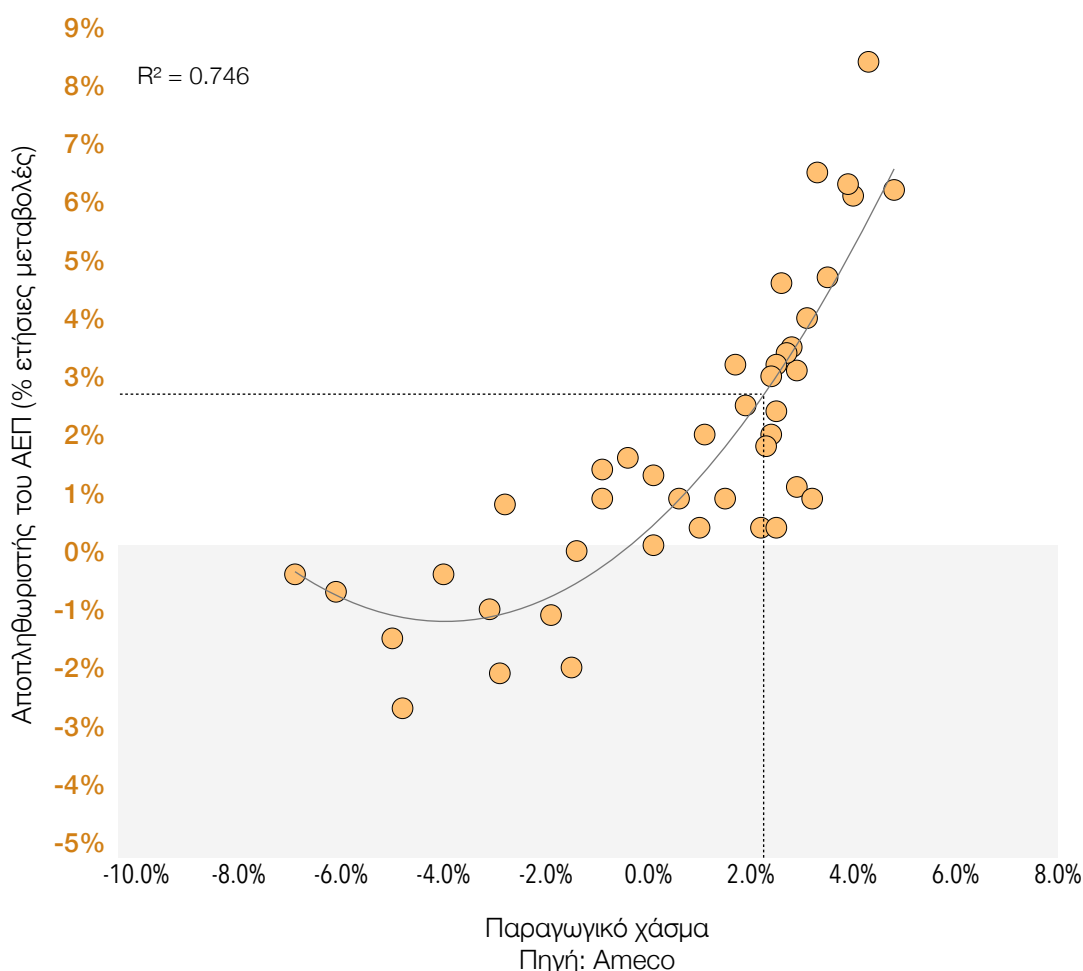

Πηγή: Annual Macroeconomic Database, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 6.1**, το **παραγωγικό χάσμα** (δηλαδή η εκατοστιαία διαφορά του τρέχοντος ΑΕΠ από το δυναμικό ΑΕΠ), μετά το 2017 διατηρήθηκε συνεχώς θετικό (με εξαίρεση το 2020, έτος πανδημίας κατά το οποίο η οικονομία βρισκόταν σε ύφεση). Η διατήρηση τρέχοντος ΑΕΠ μεγαλύτερου του δυναμικού ΑΕΠ επί σειρά ετών (και επομένως η διατήρηση ζήτησης που υπερβαίνει το παραγωγικό δυναμικό), δημιουργεί συνθήκες που δεν ευνοούν την αντιμετώπιση των πληθωριστικών τάσεων και των αθρόων εισαγωγών. Αυτό εν μέρει εξηγείται από το γεγονός ότι στις τουριστικές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μετά την πανδημία, υπήρξε μεγάλη αύξηση της ζήτησης για τουριστικές υπηρεσίες. Αυτή η ερμηνεία, ωστόσο, δεν είναι επαρκής διότι το παραγωγικό χάσμα της Κύπρου είναι το υψηλότερο τόσο μεταξύ των

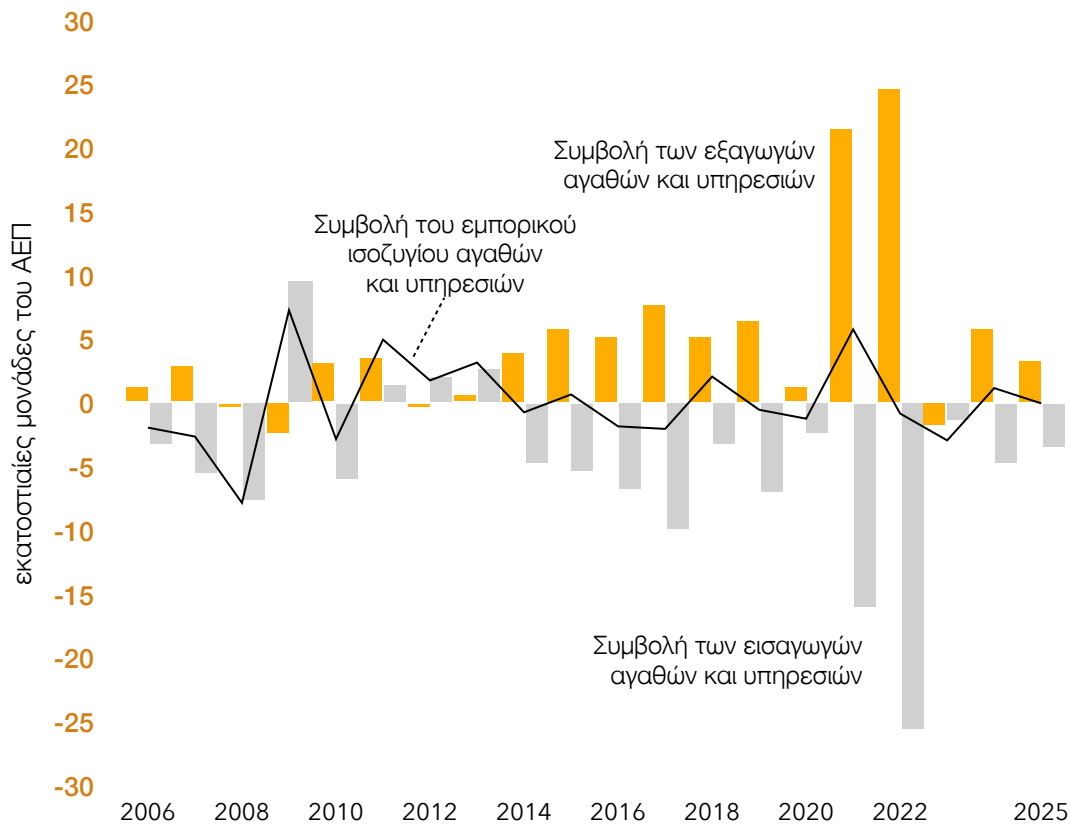
τουριστικών χωρών της Ευρώπης όσο και μεταξύ των 27 χωρών της ΕΕ. Εφόσον η κυπριακή οικονομία εισέλθει σε νέα περίοδο ταχύρρυθμης μεγέθυνσης, το ήδη υψηλό θετικό παραγωγικό χάσμα θα ενίσχυε τις πληθωριστικές τάσεις και το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Αυτό φαίνεται στο **Διάγραμμα 6.2**, που δείχνει την συσχέτιση μεταξύ του παραγωγικού χάσματος και του πληθωρισμού: όσο μικρότερο είναι το παραγωγικό χάσμα, δηλαδή όσο μικρότερο από το δυνητικό ΑΕΠ είναι το τρέχον ΑΕΠ (δηλαδή όσο μικρότερη από το παραγωγικό δυναμικό είναι η ζήτηση), τόσο χαμηλότερος είναι ο πληθωρισμός. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα, σε παραγωγικό χάσμα 2,2%, δηλαδή στο σημερινό επίπεδο παραγωγής, αντιστοιχεί αναμενόμενος πληθωρισμός 2,8% (με ενδεχόμενες αποκλίσεις εξαρτώμενες από έκτακτους παράγοντες). Φαίνεται, επίσης, στο διάγραμμα, ότι με παραγωγικό χάσμα άνω του +2%, επομένως ζήτηση που θα ήταν σημαντικά υψηλότερη από το παραγωγικό δυναμικό, ο πληθωρισμός θα έτεινε να αυξηθεί υπέρμετρα, σε επίπεδα που θα μπορούσαν να προκαλέσουν νέα, επιπλέον, αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της μισθωτής εργασίας. Για να αποφευχθεί έναν τέτοιο ενδεχόμενο, θα έπρεπε να επιδιωχθεί η ταχύτερη αύξηση του δυνητικού ΑΕΠ, δηλαδή η μεγέθυνση του παραγωγικού δυναμικού με ενίσχυση της **επενδυτικής προσπάθειας** για αύξηση του συνολικού παραγωγικού παγίου κεφαλαίου που είναι επενδυμένο στην χώρα.

Διάγραμμα 6.2. Επίπτωση του παραγωγικού χάσματος % του δυνητικού ΑΕΠ στον πληθωρισμό (αποπληθωριστής του ΑΕΠ, τριμηνιαία στοιχεία 2015:1-2025:2, παραγωγικό χάσμα = εκατοστιαία διαφορά τρέχοντος ΑΕΠ από το δυνητικό ΑΕΠ).

Η συμβολή των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στην αύξηση του ΑΕΠ είναι υψηλή έως πολύ υψηλή από το 2014 μέχρι σήμερα. Όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 6.3**, μεταξύ 2015 και 2019, οι εξαγωγές συνέβαλαν στην αύξηση του ΑΕΠ κατά περίπου 5 εκατοστιαίες μονάδες ετησίως κατά μέσον όρο. Μετά το 2020 και την υγειονομική κρίση, η **συμβολή των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών** στο ΑΕΠ ήταν ακόμη μεγαλύτερη. Κατά το 2023, οι εξαγωγές δεν συνέβαλαν καθόλου στην αύξηση του ΑΕΠ, αντιθέτως, είχαν μικρή αρνητική συμβολή. Κατά το 2024-2025, όμως, η συμβολή τους ανήλθε σε περίπου 5 μονάδες του ΑΕΠ. Ωστόσο, οι αυξήσεις των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών, όπως φαίνεται στο ίδιο διάγραμμα ακυρώνουν σχεδόν πλήρως την συμβολή των εξαγωγών στο ΑΕΠ. Ως αποτέλεσμα, η συμβολή του εμπορικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών στην διαμόρφωση του ΑΕΠ είναι πολύ μικρή. Παρατηρείται υψηλή στατιστική συσχέτιση μεταξύ των εξαγωγών και των εισαγωγών, και επομένως είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι τα έσοδα από τις εξαγωγές μετατρέπονται σε διαθέσιμο εισόδημα κοινωνικών τάξεων με υψηλή ροπή προς κατανάλωση εισαγομένων προϊόντων (δηλαδή σε εισόδημα το οποίο μετατρέπεται σε μεγάλο βαθμό σε ζήτηση που απευθύνεται στις εισαγωγές).

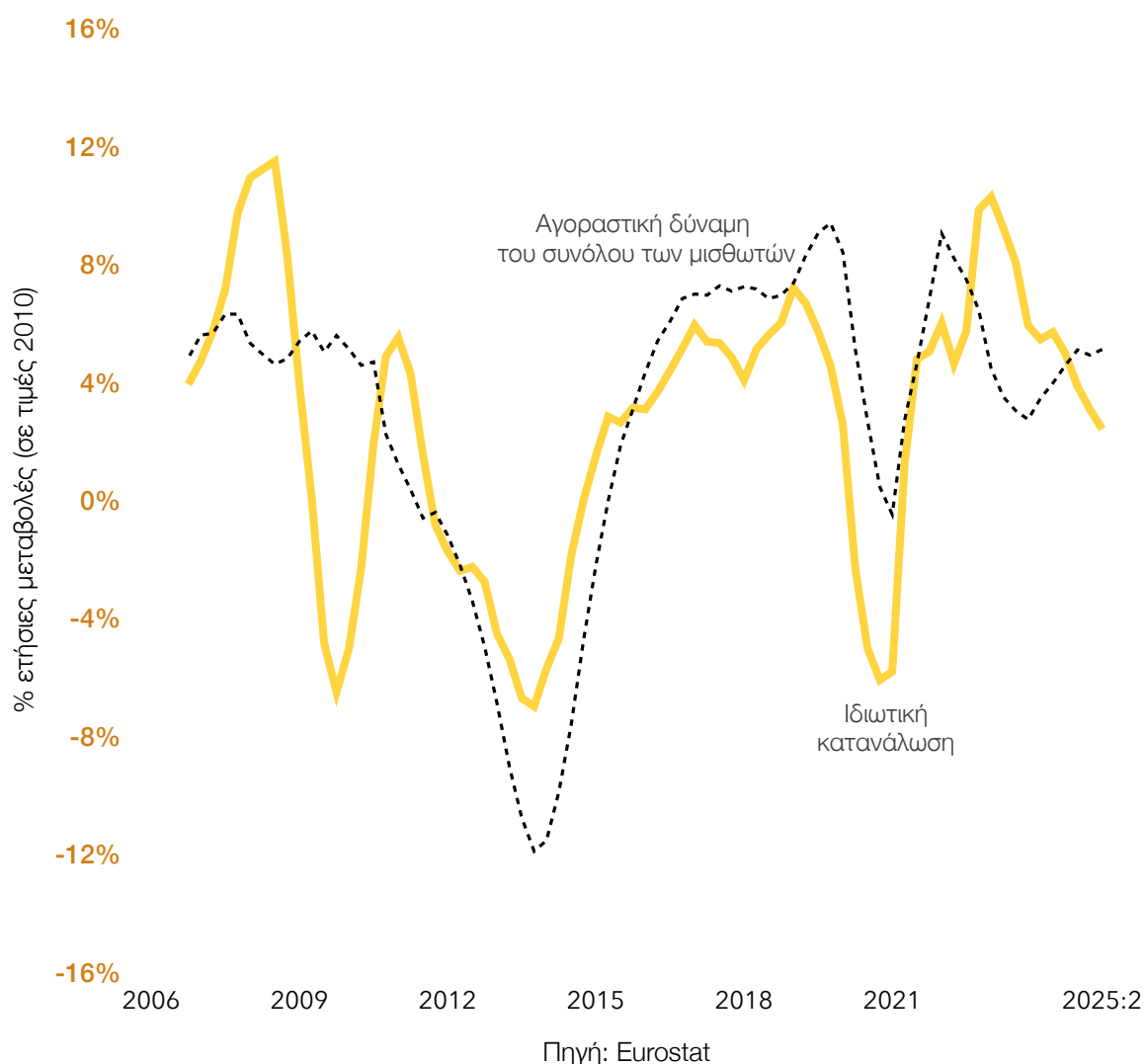
Διάγραμμα 6.3. Η συμβολή των εξαγωγών και των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στη διαμόρφωση του ΑΕΠ (% του ΑΕΠ, 2006-2025).

Πηγή: Annual Macroeconomic Database, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ο άλλος σημαντικός κινητήρας της μεγέθυνσης του ΑΕΠ μετά την πανδημία ήταν η μεγέθυνση της **ιδιωτικής κατανάλωσης**, η οποία είχε ήδη προσφέρει ουσιαστική ώθηση στην οικονομία κατά το 2015-2019. Η αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης ήταν σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της αύξησης της αγοραστικής δύναμης του συνόλου των αμοιβών εργασίας που καταβλήθηκαν στο σύνολο της οικονομίας. Αυτή η αγοραστική δύναμη, που οφειλόταν κυρίως στην αύξηση του αριθμού απασχολούμενων, και δευτερευόντως στην αύξηση του μέσου πραγματικού μισθού,⁷ μετατράπηκε σε ζήτηση κατά ένα μεγάλο μέρος της, επειδή οι μισθωτοί δαπανούν υψηλό ποσοστό των εισοδημάτων τους σε καταναλωτικά αγαθά. Η ισχυρή σχέση αιτιότητας μεταξύ της αγοραστικής δύναμης του συνόλου των αμοιβών εργασίας και του όγκου της ιδιωτικής κατανάλωσης για την εν λόγω περίοδο φαίνεται στο **Διάγραμμα 6.4**.

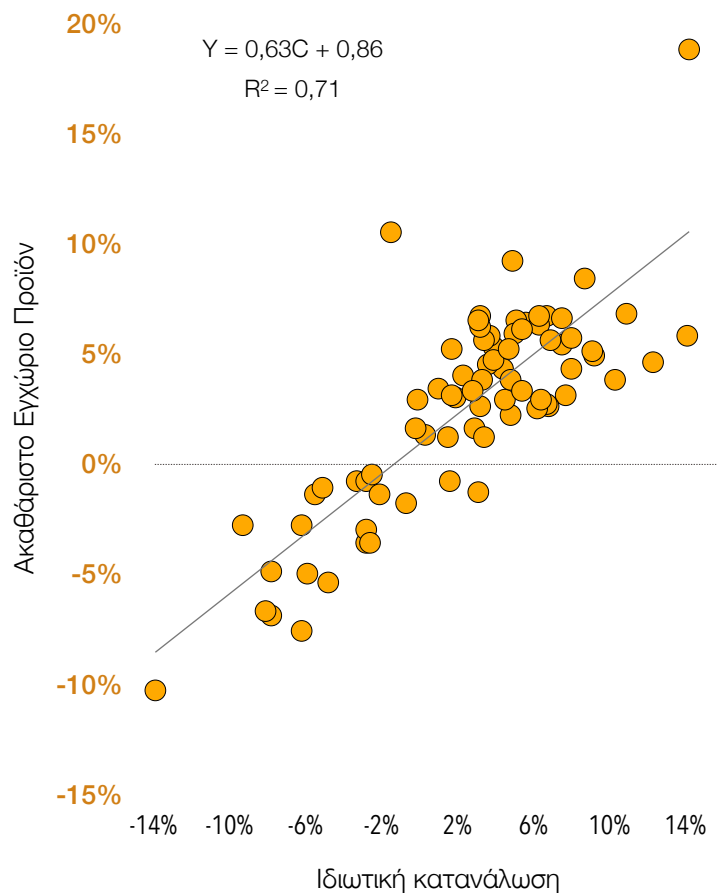
Διάγραμμα 6.4. Αγοραστική δύναμη συνόλου μισθών και όγκος ιδιωτικής κατανάλωσης (μισθοί = αμοιβές εργασίας μισθωτών μείον εργοδοτικές εισφορές, τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα, κινητοί μέσοι 4 τριμήνων).

⁷ Η αγοραστική δύναμη του συνόλου των αμοιβών εργασίας είναι το γινόμενο του αριθμού απασχολούμενων επί τον μέσο πραγματικό μισθό.

Ωστόσο, μετά την περίοδο 2015:1-2022:1, δηλαδή από το 2022:2 έως το 2023:2, παρατηρούμε στο διάγραμμα ότι υπήρξε αποδυνάμωση της στατιστικής συσχέτισης μεταξύ των δύο μεγεθών (μισθών και κατανάλωσης). Ενώ η αγοραστική δύναμη του συνόλου των μισθών επιβραδύνθηκε (συνέχισε δηλαδή να αυξάνεται αλλά με μικρότερη ταχύτητα), η ιδιωτική κατανάλωση δεν παρουσίασε ανάλογη επιβράδυνση. Αυτό εμφανίζεται στο **Διάγραμμα 6.4**, ως μη συγχρονισμένη μεταβολή των δύο μεγεθών από το 2022:2 και μετά ενώ κατά το παρελθόν οι μεταβολές τους συμβάδιζαν σε μεγαλύτερο βαθμό. Επομένως, η επιβράδυνση των πραγματικών μισθών εξαιτίας του πληθωρισμού δεν μετατράπηκε σε επιβράδυνση της κατανάλωσης. Η πιθανότερη, αλλά όχι βέβαιη, εξήγηση αυτού του φαινομένου είναι ότι τα νοικοκυριά των μισθωτών άντλησαν πόρους από τις αποταμιεύσεις τους και από δανεισμό. Καθώς κατά την διάρκεια της υγειονομικής κρίσης, τα νοικοκυριά των μεσαίων και των υψηλότερων μισθών πραγματοποίησαν έκτακτη αύξηση της αποταμίευσής τους, είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι διέθεσαν μέρος αυτής της αποταμίευσης προκειμένου να διατηρήσουν την κατανάλωσή τους ή να την αυξήσουν. Επίσης, κατά το 2024, όταν η αγοραστική δύναμη του συνόλου των μισθών αυξήθηκε σημαντικά, ο όγκος της ιδιωτικής κατανάλωσης δεν παρουσίασε αντίστοιχη αύξηση, πιθανότατα επειδή τα νοικοκυριά των μισθωτών θέλησαν να αντισταθμίσουν μέρος της μείωσης της αποταμίευσής τους που προηγουμένως είχαν υποστεί.

Διάγραμμα 6.5. Συσχέτιση ιδιωτικής κατανάλωσης και ΑΕΠ (ετήσιες % μεταβολές, σε τιμές 2010).

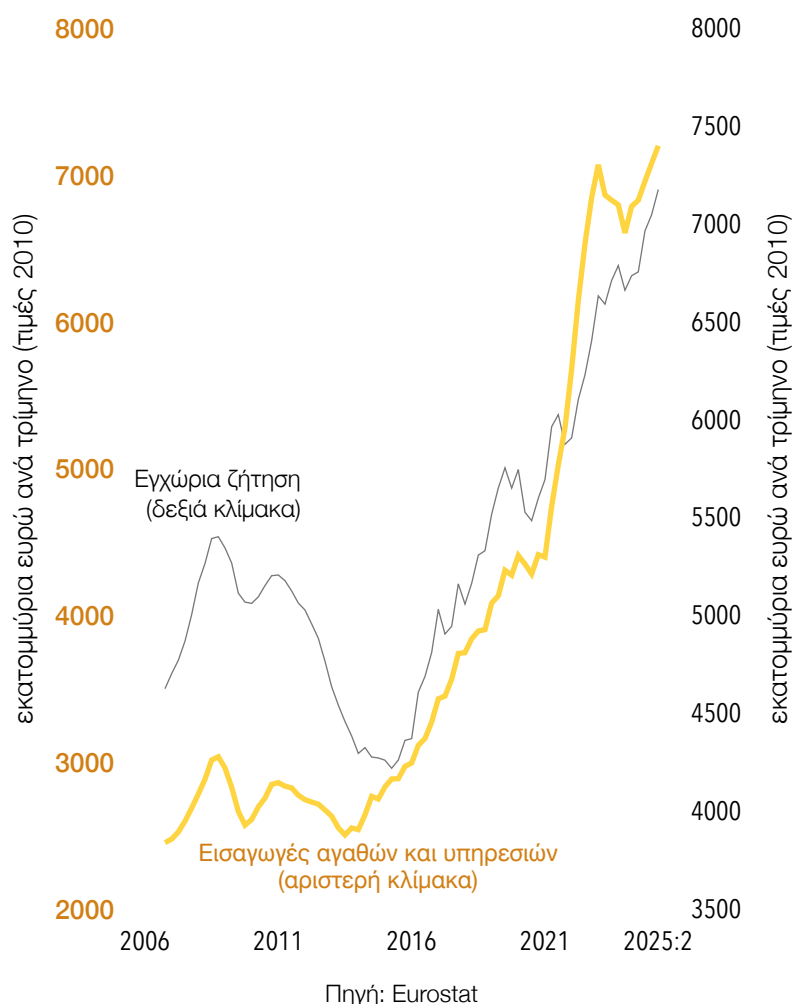
Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα.

Το γεγονός ότι δεν υπήρξε μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης κατά τα τέσσερα τελευταία έτη, συνέβαλε σημαντικά στην μεγέθυνση του ΑΕΠ με έναν από τους υψηλότερους ρυθμούς μεταξύ των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο **Διάγραμμα 6.5** φαίνεται η στατιστική συσχέτιση μεταξύ των μεταβολών της ιδιωτικής κατανάλωσης

και των μεταβολών του ΑΕΠ: η αύξηση κατά μία μονάδα της ιδιωτικής κατανάλωσης αυξάνει το ΑΕΠ κατά 0,63 της μονάδας. Στο **Διάγραμμα 6.6** φαίνεται η σχέση εξάρτησης που υπάρχει μεταξύ του όγκου των **εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών**, και της εγχώριας ζήτησης (της οποίας η κυριότερη συνιστώσα είναι η ιδιωτική κατανάλωση) από το 2016 και μετά. Ωθούμενος από τις αυξήσεις της εσωτερικής ζήτησης, ο όγκος των εισαγωγών αυξήθηκε θεαματικά κατά το 2015-2019, συμβάλλοντας στο μεγάλο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Κατά το 2021-2022, υπήρξε κατακόρυφη αύξηση του όγκου των εισαγωγών (όπως φαίνεται στο διάγραμμα 6.6). Από το 2023:2 και μετά, παρατηρήθηκε μια κάποια διόρθωση της κατακόρυφης ανόδου του όγκου των εισαγωγών. Ο μεγάλος **βαθμός διείδυσης των εισαγωγών στην εσωτερική αγορά**, οφείλεται καταρχάς στην συγκυρία κατά την οποία η ζήτηση υπερβαίνει το παραγωγικό δυναμικό (το δυναμικό ΑΕΠ) και αναγκαστικά στρέφεται περισσότερο προς τις εισαγωγές. Αυτό όμως είναι ένα φαινόμενο του οικονομικού κύκλου, το οποίο υποχωρεί με την επιβράδυνση της οικονομίας.

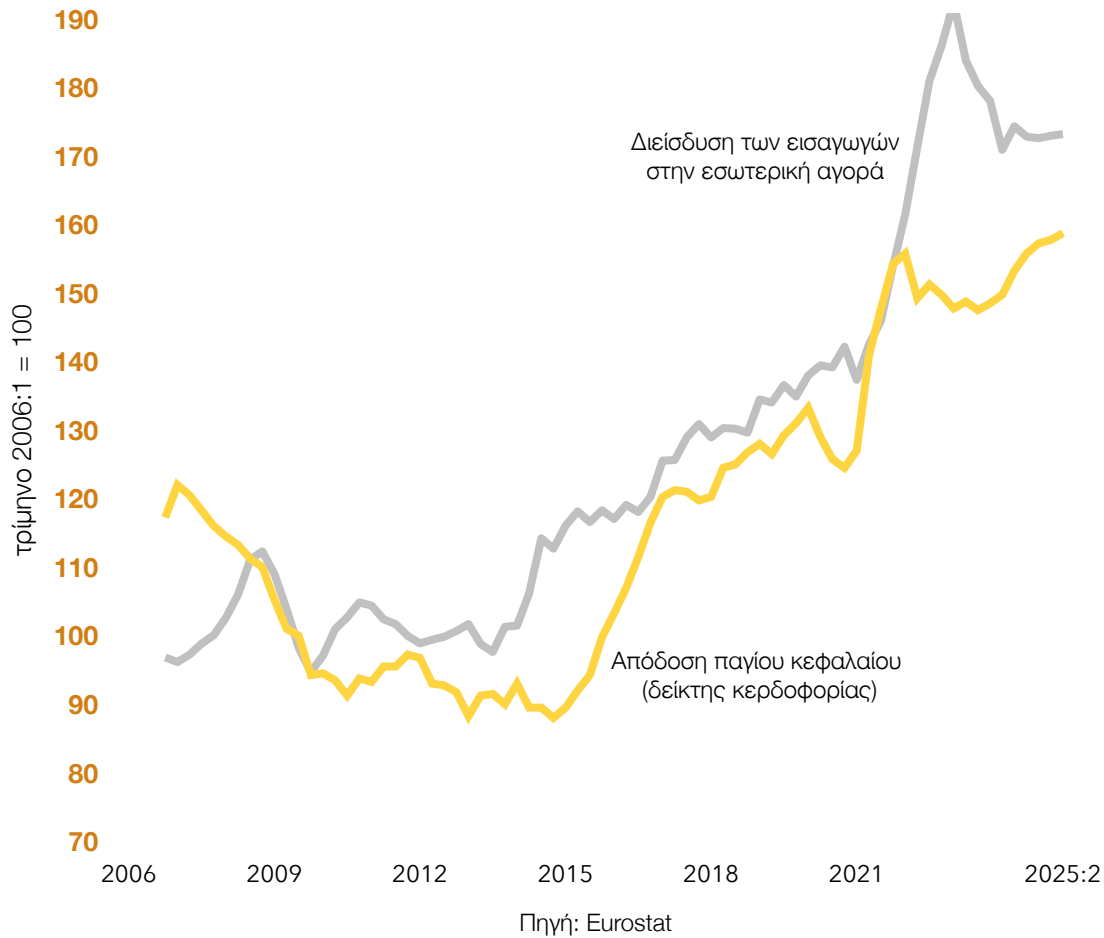
Διάγραμμα 6.6. Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών και εσωτερική ζήτηση (εκατ. ευρώ ανά τρίμηνο σε τιμές 2010).

Στοιχεία των ετών 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα, κινητοί μέσοι όροι 4 τριμήνων.

Αντιθέτως, σημαντική διαρθρωτική αλλαγή είναι, πιθανότατα, η αύξηση της διείδυσης των εισαγωγών να οφείλεται, πέραν των συγκυριακών παραγόντων, σε αλλαγές στην **διανομή του εισοδήματος** σε βάρος της μισθωτής εργασίας (επειδή τα υψηλά εισοδήματα παρουσιάζουν μεγαλύτερη ροπή προς κατανάλωση εισαγομένων). Συνηγορεί σε αυτήν την άποψη το γεγονός ότι οι δείκτες κερδοφορίας μετά το 2015 παρουσιάζουν ισχυρή στατιστική συσχέτιση με την διείδυση των εισαγωγών στην εγχώρια αγορά (**Διάγραμμα 6.7**).

Διάγραμμα 6.7. Διείσδυση* των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στην εσωτερική αγορά και απόδοση** του παγίου κεφαλαίου* (2006:1-2025:2, τρίμηνο 2006:1=100, κινητοί μέσοι 4 τριμήνων).

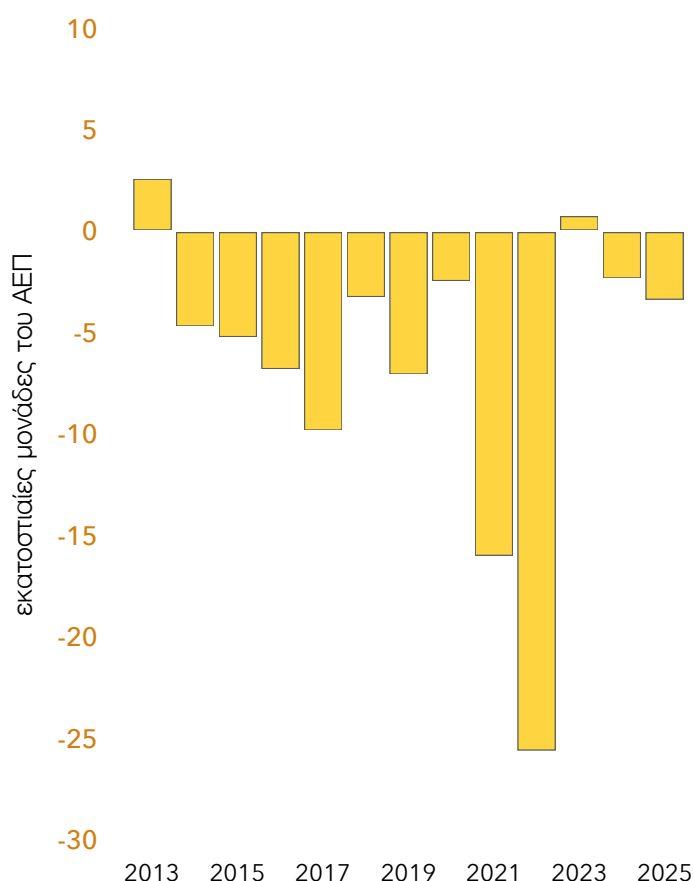
* Η διείσδυση των εισαγωγών στην εγχώρια αγορά, είναι το μερίδιο της εσωτερικής ζήτησης που καλύπτεται από εισαγόμενα προϊόντα.

** Η απόδοση παγίου κεφαλαίου είναι δείκτης της κερδοφορίας του παγίου κεφαλαίου (ισούται με το καθαρό λειτουργικό πλεόνασμα ως ποσοστό του αποθέματος παγίου κεφαλαίου).

Η υψηλή διείσδυση των εισαγωγών επιβαρύνει το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, που αποτελεί άνω όριο στην πορεία της οικονομικής μεγέθυνσης, και για τον λόγο αυτόν πρέπει να ελέγχεται. Για να χαλαρώσει ο περιορισμός που επιβάλλει η υψηλή διείσδυση εισαγωγών στις προοπτικές οικονομικής μεγέθυνσης, θα μπορούσαν να ληφθούν μέτρα για την μείωση των εισαγωγών. Με δεδομένο ότι στις σημερινές θεσμικές συνθήκες δεν υπάρχει η δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν τα παραδοσιακά εργαλεία του διεθνούς εμπορίου (υποτίμηση του εθνικού νομίσματος, δασμοί ή μη δασμολογικοί φραγμοί που αποθαρρύνουν τις εισαγωγές), η πολιτική που θα μπορούσε να συμβάλει στην κατεύθυνση περιστολής των εισαγωγών είναι η αναδιανομή του εισοδήματος από τα υψηλότερα προς τα χαμηλότερα εισοδήματα, διότι η ροπή προς κατανάλωση εισαγομένων αγαθών και υπηρεσιών των ανώτερων εισοδηματικών στρωμάτων είναι πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη ροπή των χαμηλότερων εισοδηματικών στρωμάτων.

Στο **Διάγραμμα 6.8** φαίνεται η έντονα αρνητική συμβολή⁸ των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στο ΑΕΠ, η οποία οφείλεται στο γεγονός ότι οι εισαγωγές εκτρέπουν ένα τμήμα της εσωτερικής ζήτησης από την εγχώρια αγορά προς τις επιχειρήσεις του εξωτερικού. Κατά το 2021 και το 2022, οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών αφαιρέσαν από τον ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης, σχεδόν εξ ολοκλήρου, την θετική συμβολή των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στο ΑΕΠ. Με την επιβράδυνση της εσωτερικής ζήτησης κατά το 2023, περιορίστηκε και η αρνητική επίπτωση των εισαγωγών στο ΑΕΠ, πρόσκαιρα όμως, διότι κατά το 2024 και το 2025 οι εισαγωγές αντιστάθμισαν και πάλι το θετικό αποτέλεσμα των εξαγωγών.

Διάγραμμα 6.8. Η συμβολή των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στην διαμόρφωση του ΑΕΠ (2013-2025).

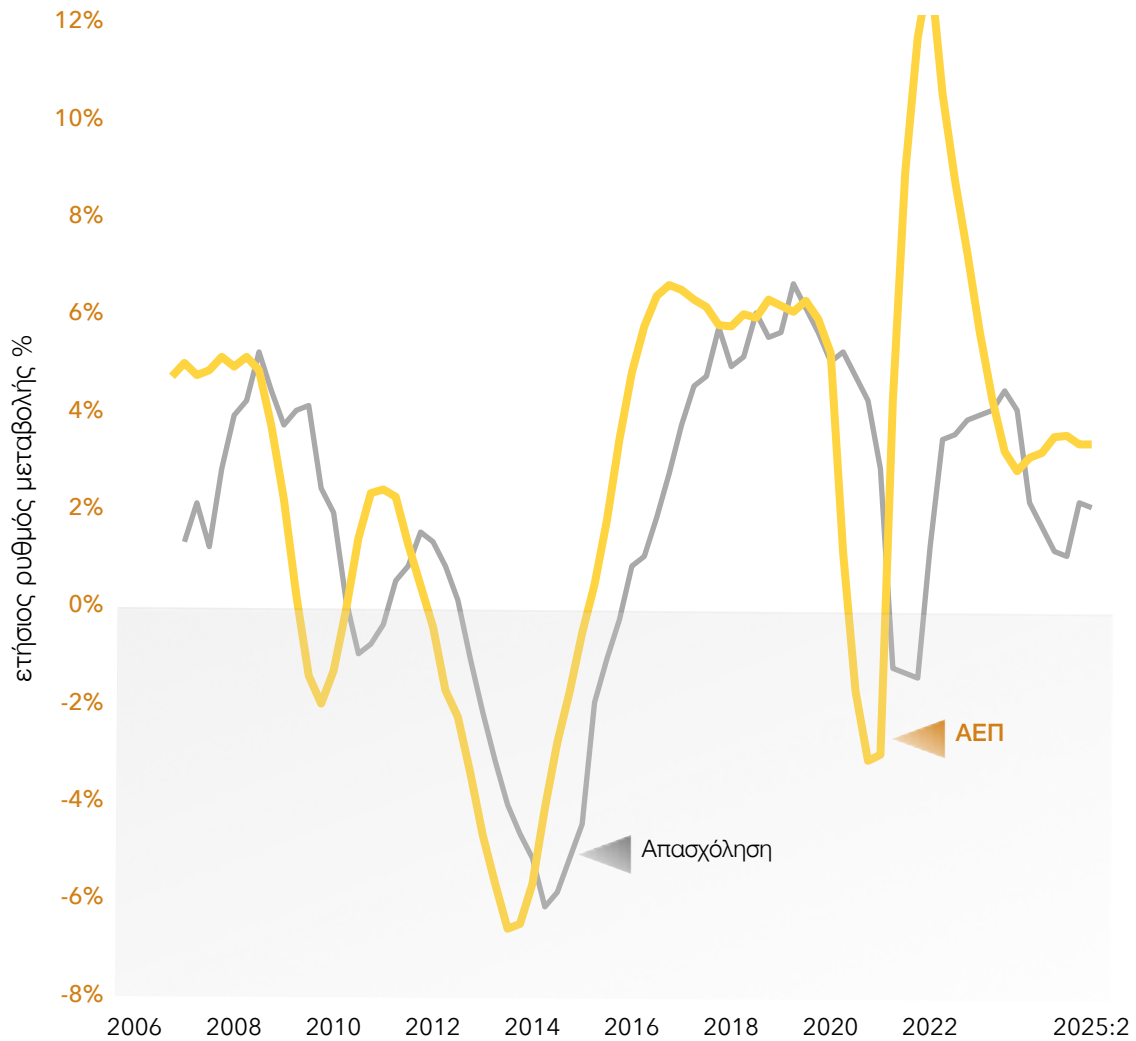

Πηγή: Ameco, για το 2025 εκτίμηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με βάση το εννεάμηνο.

Σε ό,τι αφορά τον **αριθμό των απασχολουμένων**, μετά το 2015 και μέχρι το 2021:2, οι μεταβολές του ήταν παραπλήσιες με τις αντίστοιχες μεταβολές του ΑΕΠ, με καθυστέρηση μερικών τριμήνων έως ότου προσαρμοστεί ο αριθμός των εργαζομένων στο υψηλότερο ή χαμηλότερο επίπεδο του ΑΕΠ (**Διάγραμμα 6.9**). Αυτό διατηρούσε σχεδόν σταθερή την παραγωγικότητα της εργασίας. Από το 2021:3, όμως, οι μεταβολές της παραγωγικότητας παρουσίασαν αυξήσεις σχετικά υψηλές, και αντίστοιχα μειωμένες ήταν οι αυξήσεις του αριθμού απασχολουμένων, οι οποίες ωστόσο ήταν αρκετές ώστε να μειωθεί η ανεργία στα σημερινά χαμηλά ποσοστά.

⁸ Η συμβολή των εισαγωγών στο ΑΕΠ υπολογίζεται πολλαπλασιάζοντας το μερίδιο των εισαγωγών στο ΑΕΠ με το ποσοστό της μεγέθυνσης των εισαγωγών.

Διάγραμμα 6.9. Αριθμός απασχολούμενων και ΑΕΠ (σε τιμές 2010, ετήσιες % μεταβολές, κινητοί μέσοι 4 τριμήνων. Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα).

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, Eurostat

Η αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων συμβάλλει στην αύξηση της εσωτερικής ζήτησης και του ΑΕΠ, και ανήκει σε έναν *πολλαπλασιαστική* όπου η αρχική ώθηση που δέχτηκε το ΑΕΠ από μια εξωτερική αιτία προκαλεί αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων, οι οποίοι αποκτούν εισόδημα που δαπανούν και δίνουν έτσι νέα ώθηση στο ΑΕΠ — και ο κύκλος επαναλαμβάνεται.

Αυτός ο χρηστός κύκλος απασχόλησης-ΑΕΠ, που δημιουργεί πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα, έχει ως ανώτατο όριό του το δυνητικό ΑΕΠ, διότι οι αλλαγές πέραν αυτού του ορίου δεν είναι διατηρήσιμες επειδή συνοδεύονται από αύξηση του πληθωρισμού και διεύρυνση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών.

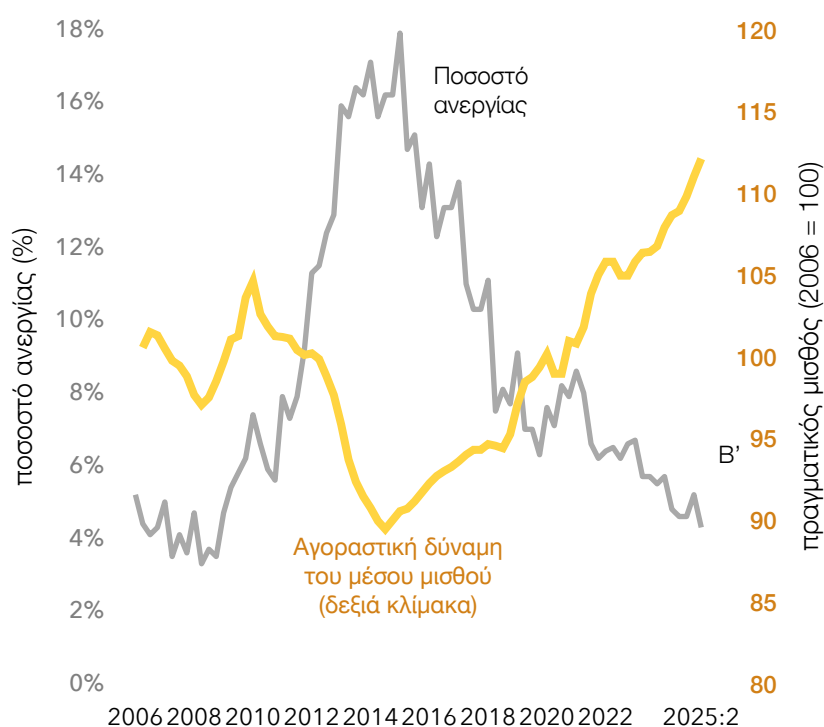
Στα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα του χρηστού κύκλου απασχόλησης-ΑΕΠ προστίθενται και αυτά που οφείλονται στις αυξήσεις του μέσου πραγματικού μισθού, ιδιαίτερα όταν αυτός βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα διότι τότε είναι ιδιαίτερα αυξημένη η ζήτηση των μισθωτών για εγχώρια προϊόντα.

Ο **μέσος πραγματικός μισθός**, όμως, παρουσιάζει ισχυρή στατιστική συσχέτιση με το ποσοστό ανεργίας, όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 6.10**: Η άνοδος της ανεργίας οδηγεί σε μειώσεις του μέσου πραγματικού μισθού, και αντιστρόφως, η μείωση της ανεργίας οδηγεί σε αυξήσεις του μέσου πραγματικού μισθού (όπως συνέβη κατά το 2015-2025). Το ποσοστό ανεργίας, μετά από τις συνεχείς μειώσεις που σημειώθηκαν από το 2015 και μετά, αυξήθηκε πρόσκαιρα κατά το 2021 εξαιτίας της μείωσης του αριθμού των απασχολούμενων. Στην συνέχεια, όμως, επανήλθε σε πτωτική πορεία και βρισκόταν κατά την άνοιξη του 2025 στο επίπεδο του 4,3%, που είναι το χαμηλότερο ποσοστό μετά το 2009. Η μείωση της ανεργίας σε χαμηλά επίπεδα ενισχύει την διαπραγματευτική δύναμη των μισθωτών και των συνδικαλιστικών οργανώσεών τους και αποδίδει την περαιτέρω αύξηση του μέσου πραγματικού μισθού (δηλαδή της αγοραστικής δύναμης του μέσου μισθού). Η αύξηση αυτή προκάλεσε μια μικρή αύξηση στο εισοδηματικό μερίδιο της μισθωτής εργασίας (**Διάγραμμα 2.12**).

Διάγραμμα 6.10.

Ποσοστό ανεργίας (αριθμός απασχολούμενων % του εργατικού δυναμικού) και αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού.

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2.

Πηγή: Eurostat

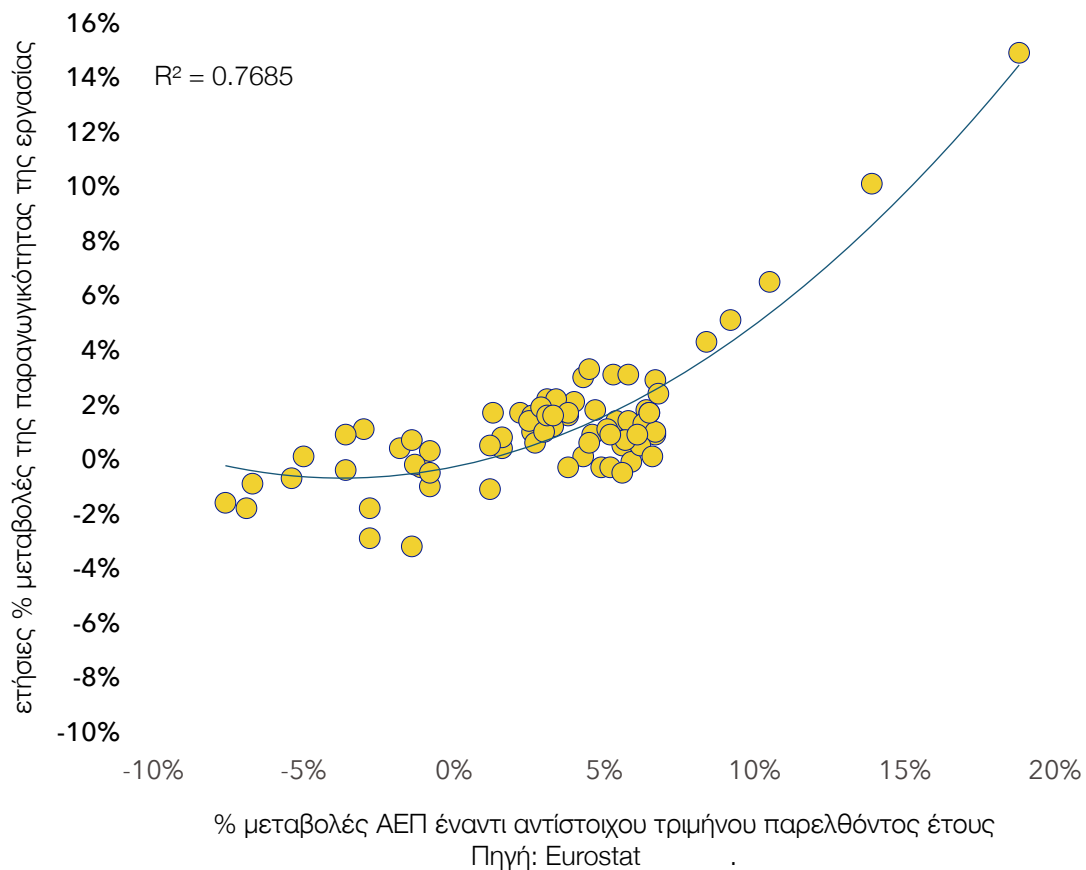
Εξετάζουμε στη συνέχεια τις μεταβολές των μισθών ως κόστος σε σχέση με τις τιμές επειδή επηρεάζουν την κερδοφορία του κεφαλαίου, όπως αυτή εμφανίζεται στις μεταβολές του μέσου περιθωρίου κέρδους και στην απόδοση του παγίου κεφαλαίου⁹. Η σχέση των μισθών με τις τιμές διαμεσολαβείται από το *κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος σε τρέχουσες τιμές* που είναι ο λόγος του μέσου ονομαστικού μισθού προς την παραγωγικότητα της εργασίας. Επομένως, το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος αυξάνεται ανάλογα με τον ονομαστικό μισθό και μειώνεται με την αύξηση της παραγωγικότητας. Η απουσία μακροχρόνιας ανοδικής τάσης της παραγωγικότητας της εργασίας κατά την περίοδο από το μηνιακό πρόγραμμα έως το τέλος της υγειονομικής κρίσης (2021:2), σχετίζεται με το γεγονός ότι η οικονομία εισήλθε σε

⁹ Η απόδοση του παγίου κεφαλαίου είναι μέτρο της κερδοφορίας και ισούται με τον λόγο του καθαρού λειτουργικού πλεονάσματος προς το απόθεμα παγίου κεφαλαίου.

φάση επενδύσεων αποτελούμενες σε μεγάλο βαθμό από κτίρια και μεταφορικά μέσα, τα οποία μικρή μόνο επίπτωση είχαν στην παραγωγικότητα της εργασίας. Από το καλοκαίρι του 2021, η παραγωγικότητα παρουσίασε αύξηση, της οποίας όμως τις αιτίες δεν είναι, προς το παρόν, εύκολο να διακρίνουμε, εάν πρόκειται για μόνιμες αυξήσεις ή εάν είναι πρόσκαιρες αυξήσεις οφειλόμενες στις συνεχιζόμενες αυξήσεις του ΑΕΠ. Κάποιες ενδείξεις, όμως, προσφέρει ο δείκτης της παραγωγικότητας της εργασίας (υπολογισμένος ως λόγος του όγκου του προϊόντος ανά απασχολούμενο). Όπως φαίνεται στο **Διάγραμμα 6.11**, οι **μεταβολές της παραγωγικότητας** παρουσιάζουν ισχυρή στατιστική συσχέτιση με τις μεταβολές του όγκου παραγωγής, επομένως με τις διακυμάνσεις του οικονομικού κύκλου. Αυτό αποτελεί ισχυρή ένδειξη ότι οι αυξήσεις της παραγωγικότητας μετά την υγειονομική κρίση, πιθανότατα είχαν πρόσκαιρο χαρακτήρα σχετιζόμενο με την εξαιρετικά ταχεία μεγέθυνση του ΑΕΠ μετά την πανδημία (2021:2 έως 2022:4) όταν οικονομία με την έξοδό της από την βαθιά ύφεση ανακτούσε το προϊόν που είχε μειωθεί κατά το 2020 .

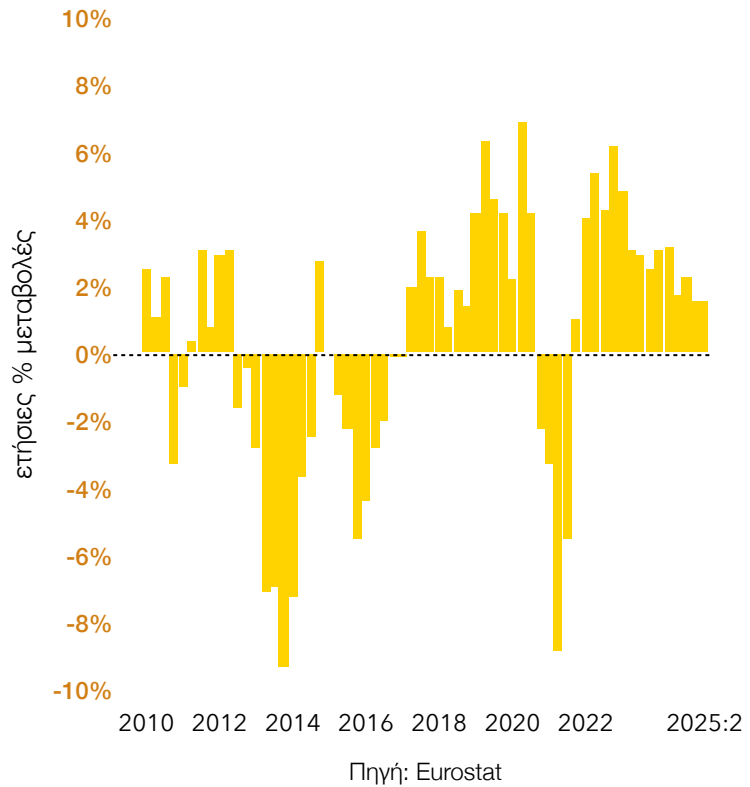
Η συμβολή κάθε συνιστώσας (ιδιωτική κατανάλωση, δημόσια κατανάλωση, επένδυση παγίου κεφαλαίου, εξαγωγές, εισαγωγές, αποθέματα) στην ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ υπολογίζεται πολλαπλασιάζοντας το μερίδιό της στο ΑΕΠ με το ποσοστό της μεγέθυνσής της. Η ιδιωτική κατανάλωση με ποσοστό 60% επί του ΑΕΠ αποτελεί τον κύριο μοχλό της μεγέθυνσης του ΑΕΠ.

Διάγραμμα 6.11. Συσχέτιση των μεταβολών της παραγωγικότητας της εργασίας και των μεταβολών του ΑΕΠ (τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2 εποχικά διορθωμένα, εξαιρείται το έτος 2020).

Διάγραμμα 6.12. Ετήσιες % μεταβολές του μοναδιαίου κόστους εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα (τρέχουσες τιμές, κινητός μέσος τεσσάρων τριμήνων).

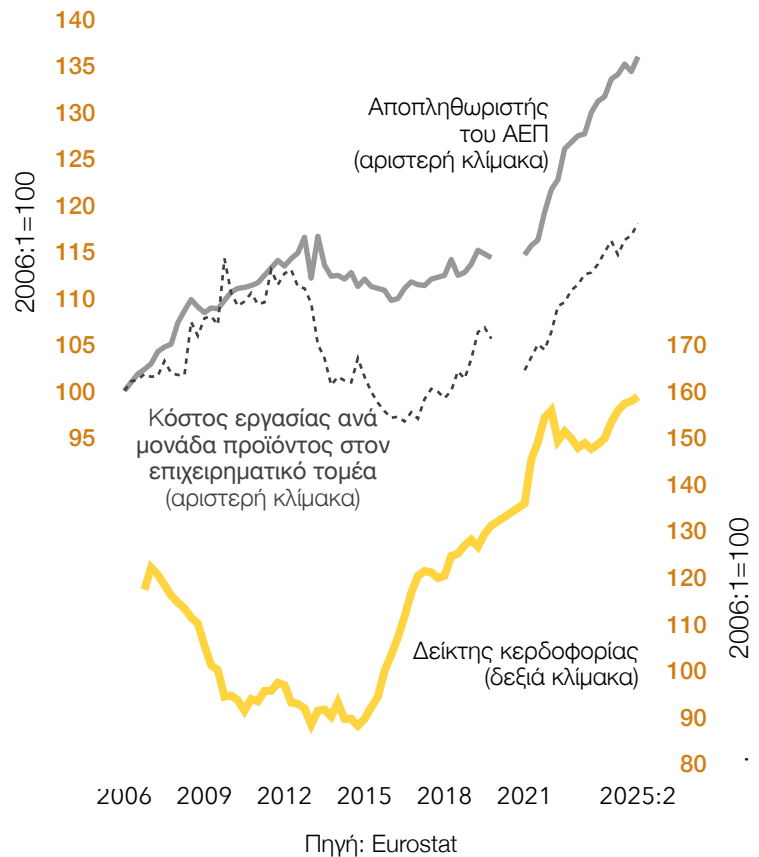
Τριμηνιαία στοιχεία από το 2010:1 έως το 2025:2, εποχικά διορθωμένα.

Διάγραμμα 6.13. Αποπληθωριστής του ΑΕΠ, κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και απόδοση κεφαλαίου* στον επιχειρηματικό τομέα.

* Η απόδοση κεφαλαίου είναι δείκτης κερδοφορίας και ισούται με τον λόγο των μικτών κερδών προ φόρων προς το απόθεμα παγίου κεφαλαίου (κινητός μέσος 4 τριμήνων).

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2025:2, εποχικά διορθωμένα, εξαιρείται το 2020.

Το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος¹⁰ σε τρέχουσες τιμές στον επιχειρηματικό τομέα, παρουσίασε αύξηση από τον χειμώνα του 2017, μετά από τις θεαματικές μειώσεις που είχαν προηγηθεί κατά τα έτη 2013-2016 (**Διάγραμμα 6.12**). Οι αυξήσεις αυτές συνεχίστηκαν και μετά την πανδημία, και προκειμένου να τους αποδοθεί κάποιο νόημα, πρέπει να συγκριθούν με τις μεταβολές των τιμών. Στο **Διάγραμμα 6.13** φαίνεται ότι το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος μετά την πανδημία αυξήθηκε παράλληλα με τις τιμές (τον αποπληθωριστή του ΑΕΠ στο διάγραμμα). Επομένως, τα περιθώρια κέρδους των επιχειρήσεων (ως προς το κόστος εργασίας) παρέμειναν κατά προσέγγιση σταθερά. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι η απόδοση κεφαλαίου (που φαίνεται στο ίδιο διάγραμμα, δεν αυξήθηκε μεν αλλά παρέμεινε, μετά την πανδημία, διπλάσια σε σύγκριση με την αντίστοιχη απόδοση του 2015 και υψηλότερη κατά 67% σε σχέση με τον μέσο όρο των ετών 2006-2012.

¹⁰ Το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος ισούται με τον λόγο του μέσου ονομαστικού ακαθάριστου μισθού προς την παραγωγικότητα της εργασίας.